

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**SOSYAL TARİH ANLAYIŞININ CUMHURİYET TÜRKİYE'Sİ
TARİH YAZICILIĞINA YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özlem OĞUZ**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ**

**Karabük
EYLÜL/2019**

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**SOSYAL TARİH ANLAYIŞININ CUMHURİYET TÜRKİYE'Sİ
TARİH YAZICILIĞINA YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özlem OĞUZ**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ**

**Karabük
EYLÜL/2019**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY FORMU.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ.....	12
KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
GİRİŞ	13
1. BİRİNCİ BÖLÜM	16
TEMEL TARİH ANLAYIŞLARI VE ANNALES OKULU.....	16
1.1. Temel Tarih Anlayışları	16
1.1.1. Teolojik Tarih Anlayışı	16
1.1.2. Romantik Tarih Anlayışı	17
1.1.3. Pozitivist Tarih Anlayışı.....	19
1.1.4. Pragmatik Tarih Anlayışı	21
1.1.5. Anlamacı Tarih Anlayışı	22
1.1.6. İdealist Tarih Anlayışı.....	23
1.1.7. Marksist Tarih Anlayışı	24
1.1.8. Frankfurt Okulu Tarih Anlayışı	26
1.1.9. Yapısalcı Tarih Anlayışı.....	27
1.1.10. Maduniyet Okulu.....	28
1.1.11. Bağımlılık Okulu.....	28
1.2. Sosyal Tarih Anlayışı	29
1.2.1. Annales Okulu.....	34

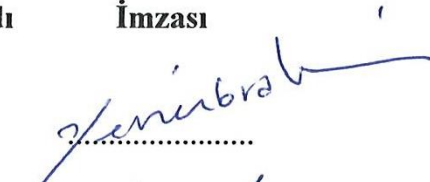

1.2.1.1. İlk Dönem(1920-1945): Marc Bloch ve Lucien Febvre	40
1.2.1.2. Annales'in İkinci Dönemi(1945-1968): Fernand Braudel.....	42
1.2.1.3. Annales'in 3. Dönemi(1968-1990): Andre Burguiere ve Jacques Revel.....	45
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	50
TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL TARİH GELİŞİMİ.....	50
2.1. Cumhuriyet'ten Önceki Durum.....	50
2.1.1. Osmanlı Öncesi Genel Tarih Anlayışı ve Sosyal Tarih	50
2.1.2. Osmanlı Dönemi Genel Tarih Anlayışları ve Sosyal Tarih	53
2.2. Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışı ve Sosyal Tarihçilik.....	64
2.2.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Gelişmeler.....	64
2.2.2. Türkiye'nin İlk Sosyal Tarihçileri	65
2.2.2.1. Fuad Köprülü.....	65
2.2.2.2. Ömer Lütfi Barkan.....	71
2.2.2.3. Mustafa Akdağ.....	73
2.2.2.4. Halil İnalçık.....	75
2.2.2.5. Suraiya Faroqhi	77
2.2.2.6. Şerif Mardin	78
2.2.2.7. Kemal Karpat.....	82
2.2.2.8. Tuncer Baykara	84
2.2.2.9. Mete Tuncay	86
2.2.2.10. Mümtaz Turhan	86
2.2.2.11. Zafer Toprak	90
2.2.3. Türkiye'de Sosyal Tarih Anlayışına Katkıda Bulunan Diğer Gelişmeler	92
2.2.3.1. Türk Tarih Kurumu	92
2.2.3.2. Kadro Hareketi	93
2.2.3.3. Sosyal Tarih İçerikli Köy Konulu Çalışmalar	94
2.2.4. Türkiye'de Sosyal Tarih Anlayışıyla Hareket Eden Popüler Süreli Yayınlar ve Örnekleri.....	95
2.2.4.1. Resimli Tarih Mecmuası	97
2.2.4.2. Yeni Tarih Dünyası.....	99
2.2.4.3. Hayat Tarih Mecmuası.....	101

2.2.4.4.Tarih ve Toplum	104
2.2.4.5.Kepikeç	105
2.2.4.6.Popüler Tarih Dergisi.....	107
2.2.4.7.Tarih Okulu Dergisi.....	109
2.2.4.8.Güncel Tarih	111
2.2.4.9.Sosyal Tarih.....	112
2.2.4.10. #Tarih Dergi	114
2.2.4.11.Atlas Tarih Dergisi.....	115
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	118
KAYNAKLAR	121
İNTERNET KAYNAKLARI.....	130
TABLolar LİSTESİ	135
ŞEKİLLER LİSTESİ	136
ÖZGEÇMİŞ	137

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Özlem OĞUZ'a ait "Sosyal Tarih Anlayışının Cumhuriyet Türkiye'si Tarih Yazıcılığına Yansımaları" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği /oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:. Doç. Dr. İbrahim YENEN	
Danışman Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hakan TÜRKKAN	
Üye	:.....	
Üye	:.....	

Tez Sınavı Tarihi: 16.09.2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : Özlem OĞUZ

İmza :

ÖNSÖZ

Hem tarih hem sosyoloji mezunu olarak her iki alanı da kapsayan bir konu araştırmalarım beni Türkiye’de Sosyal Tarih’in Gelişimi adlı bu tez çalışmasına götürmüştür. Yoğun bir emekle çok kapsamlı incelemelerim sonucu ortaya faydalı bir çalışma koyduğumu mit etmekteyim.

Özlem OğUZ

ÖZ

Bu çalışma başlığından da anlaşıldığı üzere Cumhuriyet sonrası Türkiye’de sosyal tarih anlayışının gelişimini inceleme amacıyla oluşturulmuştur. Böylece Türkiye’de bu alanda henüz eksik ve yetersiz kalan çalışmalara bu çalışmayla bir katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Çalışmanın giriş kısmında sosyal tarihle ilgili kısa bir önbilgi verildikten sonra belli başlı temel tarih anlayışlarının tanıtımına ve bunların Türkiye’deki yansımalarına geçilmiştir. Böylece hem sosyal tarihçiliğin diğer anlayışlar içindeki yeri ve önemi belirlenmeye çalışılmış, hem de diğer anlayışlarla benzer yönleri ve farkları ortaya konulmuştur. Bu anlayışlar içinde son olarak sosyal tarih anlayışı çok daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Çalışmanın sonraki kısmında sosyal tarihçilik anlayışının çıkış noktası olan Annales Okulu dönemler halinde incelenmiştir. Daha sonra bir taraftan Türk tarihçiliğinin gelişimine değinilirken bir taraftan da bu gelişim içinde sosyal tarihçiliğin izleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında Cumhuriyet Dönemi sosyal tarih gelişimine katkı sağlayan öncü isimlere ve onların bu alandaki çalışmalarına geçilmiştir. Son olarak Türkiye’de sosyal tarihçilik anlayışıyla hareket eden popüler süreli yayınlardan örnekler verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Annales Okulu; Sosyal Tarih; disiplinler arası; karşılaştırmalı tarih.

ABSTRACT

As it is understood from the title this research is aimed to examine the development of social History understanding in Post-Republic Turkey.

By this way, using this work in this area, is aimed to contribute to the work which is still inadequate and incomplete in Turkey. After giving a short introduction about a social history, in the introduction part of the work, the presentation of understanding of certain basic history and their reflections are introduced. Thus, both place and the importance of social history in other understandings have been tried to be determined and at the same time similarities and differences have been revealed within other understandings. Above all social understandings of history has been dealt with in a much more comprehensive and detailed way.

When it comes to next part of this study, Annales School, which is the starting point of social historiography was investigated as a period. Later on the one hand while touching the development of Turkish historiography, on the other hand, the traces of social history of Republican Period and also other their works in this area is discussed. Finally this research is ended by giving example from popular periodical publications acting with the understanding of social history in Turkey.

Keywords : Annales School; social history; interdisciplinary; comparative history.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Sosyal Tarih Anlayışının Cumhuriyet Türkiye'si Tarih Yazıcılığına Yansımaları
Tezin Yazarı	Özlem OĞUZ
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	17.09.2019
Tezin Alanı	Tarih
Tezin Yeri	KBÜ
Tezin Sayfa Sayısı	137
Anahtar Kelimeler	Annales Okulu; Sosyal Tarih; disiplinler arası; karşılaştırmalı tarih.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Reflections of Social History Conception to the Historiography of Republican Turkey
Author of the Thesis	Özlem OĞUZ
Advisor of the Thesis	Asst. Prof. Dr. Tahir BİLİRLİ
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	17.09.2019
Field of the Thesis	History
Place of the Thesis	KBU
Total Page Number	137
Keywords	Annales School; social history; interdisciplinary; comparative history.

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser.
Bkz. : Bakınız.
ev. : Çeviren
s. : Sayfa
vd. : ve diğerleri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sosyal Tarih Anlayışının Cumhuriyet Türkiye'si Tarih Yazıcılığına Yansımaları

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sosyal tarihçilik çalışmalarını üzerine eksiklik olduğu tespit edilmiş olup bu alana katkı sağlamak amacıyla Cumhuriyet Türkiye'sine sosyal tarih yazıcılığının yansımaları incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Literatür taraması.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

Türkiye'de sosyal tarih çalışmalarını yapılmaktadır ve daha çok belli tarihçiler ve süreli yayınlar eşliğinde yapılan bu çalışmalar giderek yaygınlaşmaktadır.

KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Alana ait kaynakların yetersizliği.

GİRİŞ

Tarih amaç ve yöntem olarak ayrı ayrı ifade edilmek gerektiğinde, amaç olarak insanın kendisini dolayısıyla yeteneğini tanımasını içerir. Yöntem olarak ise kanıtların ortaya çıkarılmasını ve ortaya çıkarılan bu kanıtların belirli bir yaklaşımla yorumlanmasını içerir. Tarih için ancak bu amaç ve yöntem bir araya geldiğinde toplumsal bir varlık olan insanın geçmişteki davranış ve çabaları ile uğraşan bir bilim dalıdır diyebiliriz.¹ Tarihin değeri söz konusu olduğunda ise bize insanın ne yaptığını anlatması ve bu vasıta ile insanın ne olduğunu öğretmesidir demek mümkündür.²

XVIII. ve özellikle de XIX. yüzyılda ortaya çıkan daha bilimsel bir tarih yazma arzusu, XIX. yüzyılın tarih yüzyılı olarak anılmasını sağlamıştır. Bu süreçte günümüzde bir disiplinler bütünü haline gelen tarih bilimi konusunda pek çok hatta bazen birbirine taban tabana zıt yaklaşımlar meydana gelmiştir. Sosyal tarih anlayışı da bunlardan bir tanesidir.

Bilimsel tarihçilik gereği esas alınan olayların kaydedilmesi önceliğine sahip XIX. yüzyılda olaylar ve yapılar daha fazla önemsenmiştir. Bu tip tarihçiliğin Osmanlı'daki karşılığı vakayinamelerdir. XX. yüzyılda bu tarz eleştirilmiş ve artık olayların yanında aktörlere de yer verilmeye başlanmıştır. Bu dönem ayrıca modernleşme ve toplumsal evrimin tek bir düz çizgisi olamayacağı anlaşılmış ve bu durum üniversitelerdeki katı disiplin yapısı ve bunun temeli olan pozitivist epistemolojinin sorgulanmasını sağlamıştır. Tarih artık bu güne de ilgi duymaya başlamış ve çalışmalarını siyasal tarihten ekonomik ve sosyal tarihe kaydırarak, dünü, bugünü daha iyi anlamının bir yolu olarak okunmaya başlanmıştır. Böylece sosyal bilimlere özellikle de sosyolojiyle daha fazla yakınlaşmıştır.³

Olaysal olmayan ve toplumsal tarih anlayışının gelişmesine öncülük eden bir akım olan sosyal tarih anlayışı 1929 tarihinde Fransa'da Lucian Febvre ve Marc Bloch'un öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Çıkardıkları Annales dergisi ile birlikte tarihçilikte artık tekil olaylarla birlikte tekrarlanan olaylar, bilinçli olayların yanında

1Oral Sander, "Tarihte Yöntem," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 28, Sayı:1,(1973), <http://dergipark.ulakbim.gov.tr>, 71. (Erişim Tarihi:03.09.2016)

2 Robin George Collingwood, *Tarih Tasarımı*, Çev: Kurtuluş Dincer, (Ankara,1996), s.39-41.

3 Ramazan Yelken, *Tarih Sosyolojisi*, (Vadi Yayınları, Konya, 2008), s.14.

bilinçsiz olaylarda ele alınmaya başlanmıştır. Ayrıca tarihçiler artık diğer disiplinlerle işbirliğine gitmişler ve sosyal bilimlerin diğer alanları olan ekonomi, sosyoloji, antropoloji, demografi, psikoloji, dil bilimi gibi disiplinlere yönelmişler hatta bu disiplinlerde kendilerini yetiştirme ihtiyacı içinde olmuşlardır. Tarihin bu tüm insan bilimlerini içerisine alma eğilimi kendini bütünsel insan bilimi haline getirmesini sağlamıştır ve böylece sosyal tarih kavramı oluşmuştur.⁴

“Sosyal Tarih Anlayışının Cumhuriyet Türkiye’si Tarih Yazıcılığına Yansımaları” konulu bu çalışma adından da anlaşılacağı üzere Cumhuriyet Türkiye’sinde tarih yazıcılığına sosyal tarihin ne şekilde yansıdığını ortaya koymak için hazırlanmıştır. Amaç bu alanda yeterli çalışmaların olmadığı Türkiye’de, bu eksikliği gidermek adına, önce sosyal tarih yazımını derinlemesine incelemek ,sonra sosyal tarih yazıcılığının ülkemizdeki durumunu tespit edip, önemini ortaya koymaktır. Bunun için önce diğer tüm tarih anlayışları incelenerek, sosyal tarihin bu tarihler içindeki yeri ortaya konulmuştur. Arkasından sosyal tarih geniş bir şekilde ele alınmış ve sosyal tarihin çıkış noktasında etkili olan Annales Okulu bölümleriyle birlikte ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde sosyal tarih anlayışının Cumhuriyet Türkiye’si tarih yazıcılığına nasıl yansıdığını tespit etmek için önce Cumhuriyet öncesi durum üzerinde durulmuş, bunun içinde Osmanlı öncesi ve sonrası tarih anlayışları ayrı ayrı incelenmiştir. Ardından Cumhuriyet Dönemi’ne geçilmiş ve bu dönemin ilk yıllarındaki gelişmelerden bahsedildikten sonra, ilk sosyal tarihçilerimiz diyebileceğimiz; Fuat Köprülü, Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ, Halil İncelik, Suraiya Faroqhi, Şerif Mardin, Kemal Karpat, Tuncer Baykara, Mümtaz Turhan ve Zafer Toprak’ın çalışmaları değerlendirilmiştir. Sosyal tarihle ilgili çalışmalar bunlardan ibaret olmadığı için, ayrıca bu alana katkı sunan Türk Tarih Kurumu, Kadro Harekâtı ve Sosyal tarih içerikli köy konulu çalışmalara da yer verilmiştir. Son olarak Türkiye’de sosyal tarih anlayışıyla hareket eden popüler süreli yayınlardan; Resimli Tarih Mecmuası, Yeni Tarih Dünyası, Hayat Tarih Mecmuası, Tarih ve Toplum, Kepikeç, Popüler Tarih Dergisi, Tarih Okulu Dergisi, Güncel Tarih, Sosyal Tarih, #Tarih Dergi ve Atlas Tarih Dergisi örnekleriyle çalışmaya dahil edilmiştir.

4 Fernard Braudel, *Tarih Üzerine Yazılar*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, (Ankara:Kuzey Kitapevi,1992), s.111.

Yöntem olarak daha çok literatür taraması yoluna gidilmiştir. Bu alanda çok fazla yayımlanmış eser olmaması karşılaşılan güçlükler arasındadır. Ayrıca sosyal tarih içerikli popüler dergiler tek tek incelenip içeriklerinden, ifadelerinde özellikle bu anlayışı benimsediğini savunanlar ve içerikleri de bu iddiaya uygun olanlar tercih edilmiştir. Bu dergilere ulaşmak da çok kolay olmamıştır.

Dünyada tarih anlayışlarında değişen tutum ortaya çıkarmıştır ki yüzyıllar boyunca geçerli daha çok büyük olayların ve büyük kahramanların tarihine odaklı tarih yazıcılığı artık yeterli değildir. Çünkü tarihsel değişimler insanların ortak deneyimleriyle şekillenir. Daha insani ve olayların kronolojik anlatımından çok iktisadi yapılar, sosyal kurumlar, adetler ve gündelik yaşam gibi bütün insani etkinlikleri kapsayan çağdaş bir tarih çağın gereğidir. Dolayısıyla halkın tarihi bilinmeden yapılan tarih eksik bir tarihtir. Aynı şekilde bir disiplin tek başına değil diğer disiplinlerle işbirliği içinde hareket ettiğinde ortaya çok daha zengin, doyurucu ve anlamlı ürünler çıkacaktır. Çünkü yüzeysel ve dar bir tarih yerine hem genişletilmiş hem de derinleştirilmiş bir tarihe daha çok ihtiyacımız var. Fakat incelemeler göstermektedir ki ülkemiz sosyal tarih anlayışı konusunda çok fazla gelişmiş değildir ve sosyal tarihçiliğe daha çok popüler süreli yayınlarda rastlanır. Bu dergiler özellikle klasik tarih kaynaklarından haz almayan ve tarihi sıkıcı bulanların ilgisini çekmektedir. Bu gerçekten yola çıkılarak tarihe olan ilginin daha da artırılması için, okullarda tarih ders kitaplarında sosyal tarih anlayışıyla hareket edilmesinin yerinde olacağı söylenebilir. Bu sayede zaman zaman ezber, yararsız, kuru bilgi gibi algılanan tarihe olumsuz bakış açısı olumlu yönde değişecek ve tarih öğrenmek de öğretmek de daha zevkli bir hal alacaktır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL TARİH ANLAYIŞLARI VE ANNALES OKULU

1.1. Temel Tarih Anlayışları

1.1.1. Teolojik Tarih Anlayışı

Diğer adı Metafizik tarih olan Teolojik tarih anlayışına göre insanların tarihi, Tanrı'nın iradesiyle yönetilir. Mitoloji ve dini tarih ilgilenen bu anlayışının Hippo'lu Augustine, Aquinalı Thomas, Bossuet, Leibniz gibi temsilcileri vardır. Bu tarihçiler sadece tarihi olayları değil salgın hastalıklardan büyük doğa felaketlerine varana kadar her şeyi Tanrı'nın iradesi ile açıklama yoluna gitmişlerdir. F.Fukuyama'nın *Tarihin Sonu* teorisi ile Hegel'in tarihi aşkın bir amaç doğrultusunda geliştiğini ifade eden fikirleri bu anlayışla ele alınmıştır.

Bu anlayışı *Tanrı Devleti* (Civitas Dei) eserinde ortaya koyan ilk düşünürlerden St. Augustinus Ortaçağda kiliseyi etkilemiş ve kilise onun Hristiyan teolojisi çerçevesinde oluşturduğu tarih anlayışını benimsemiştir.

Bu düşünceye göre ülkeler din adamları tarafından yönetilmelidir. Bir ülkede mutluluğun yolu budur. Teokratik tarih düşüncesinin iddiasına göre, tarih sadece bu doğrultuda araştırılabilir. Tanrı'nın idaresi bir organizasyon ve araç olarak değerlendirilmiştir.⁵

Tarihi inananların devleti ile imansızların devleti arasındaki gerilimin ve sonunda bunların birbirinden ayrılmalarının bir süreci olarak algılayan bu anlayışta, bu süreç kör bir kadere göre belirlenmiştir. Tanrı'nın evresel öngörüsü ise tersine bir süreçte işler ve hem doğayı, hem de kurduğu devletlerle birlikte insanın kaderini belirler. Yine bu süreçte insanın üzerine düşen yeryüzü devletinde geleceğin Tanrı devletinin yurttaşı olmayı hak edecek eylemlerde bulunup kuruluşu sağlamaktır.⁶

Halk kültürünün bir ürünü gözüyle bakabileceğimiz destanların, yaşanmış bilgi, deneyim ve duyguların, kurgulama ve birikim gibi sahip oldukları özellikler açısından

5 Fatih Mehmet Sancaktar, "Tarih Felsefesi," *İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü Ders Notları*, (2010): s:27.

6 Doğan Özlem, *Tarih Felsefeleri*, (İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2000), s.25.

toplumların; tarih, felsefe, din ve evren anlayışlarına ışık tuttıkları bir gerçektir. Bu anlayış doğrutusunda Türklerde Teolojik tarih anlayışına efsane ve destanlardaki dini motifler örnek gösterilebilir.⁷ Türklerin destanlarında yer alan kut anlayışında, Türk hükümdarlarına hâkimiyet yetkisi Tanrı tarafından verilir. Hükümdarın hâkimiyetinin dayanağı ilahidir çünkü siyasi iktidarının kaynağını zaten kendisine kut veren Tanrı'dan almıştır. Böylece Türk hükümdarı bir nevi göğün yeryüzündeki temsilcisi sayılır. Türklerde Asya Hun Devleti döneminden itibaren bu hâkimiyet anlayışının Türk devlet anlayışının temelini oluşturduğu bilinmektedir. Ancak bu durum İslamiyet'in kabulü sonrasında İslâm kültürünün etkisiyle değişikliğe uğramış ve İslamiyet'ten sonra halifelerin kime unvan verdiği belirleyici olmaya başlamıştır. Yani denilebilir ki Türklerdeki kut anlayışı zamanla İslami bir görüntüye bürünmüştür. Osmanlı Devleti'ne gelindiğinde ise devlet tamamen teokratik anlayışla yönetilmiş ve halifelik kurumu Türk padişahları bünyesine geçmiştir. Osmanlı'da halk padişaha Allah'ın emanetidir ve padişah bu emanetlere sahip çıkmak zorundadır. Bu emanetleri adaletli bir şekilde yönetmekten sorumlu olan padişaha halk da itaat etmekle yükümlü sayılmıştır. Böylece adaletli yönetimle huzura kavuşan halkın veriminin yüksek olacağı düşünülmüştür. Bu ise zenginlik demektir. Zengin hazine ile padişah güçlü ordular besleyebilecek ve güçlü bir orduya sahip padişahın iktidarı da güçlü olacaktır.⁸

1.1.2. Romantik Tarih Anlayışı

Romantizm insan hayatına dair her alanda kendine bir yer bulmuştur. Bu akım XVIII. yüzyılda Aydınlanma hareketinin akılcılığına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Romantikler her milletin kendine biricik olduğunu savunmuş ve milli kültüre önem vermişlerdir.⁹ Ayrıca toplumsal bir ruh yaratmak, işte, dilde ve fikirde birlik ile dayanışma sağlamak için, bir tür kültürel uyanış başlatma amacı gütmüşlerdir.¹⁰

7Ahmet Şimşek, "Tarih Eğitimde Efsane ve Destanların Rolü," *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3,(2001):s.16.

8Abdüllatif Armağan, "Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler," *Akademik Bakış Dergisi*,Cilt:5, Sayı:9,(Kış- 2011): s.142.

9Nuri Bilgin, *Kollektif Kimlik*, (İstanbul Sistem Yayıncılık,1995,) s.9.

10Hasan Aksakal, *Türk Politik Kültüründe Romantizm*, Editör: Ahmet İnel, (İstanbul:İletişim Yayınları, Baskı:1, 2015,) s.20.

Romantik ulusçulukla, XIX. yüzyılın şartlarında modern ulus devletin inşası için, milletlerin geçmişlerinden miras aldıkları organik kültürün ve ruhun katkısı olacağı düşünülmüştür. Devletin kültür ve eğitim politikalarının bir parçası haline gelen tarihin öğretici işlevi, ulus birliğini güçlendirecek ve daha anlamlı kılacaktır. Bu uğurda tarihin nasıl başarı ve zaferlerle dolu olduğu vurgulanarak şanlı bir geçmiş algısı yaratılmaya çalışılmıştır.¹¹

Romantiklere göre tarih, yaşanılan zamanın kurumlarını gerçekten anlamak ve değerlendirmek amacına yönelik olmalıdır. Bunun için geçmişe değer vermek ve onu korumak lazımdır.¹² Romantiklerin geçmişi yüceltmesi Ortaçağa karşı da bir ilgi uyanmasını sağlamış ve bu görüşle Ortaçağ tarihçileri geçmişi, verimli ve parlak bir tarihsel dönem olarak değerlendirmeye başlamışlardır.¹³

Romantik tarih daha çok Alman tarihçiler etrafında şekillenmiş ve Fichte, Herder gibi tarihçiler milli kimliğin önemini vurgulamış, aynı zamanda geçmişi olduğu gibi ele almak ve milli tarih bilincinin güçlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Bu anlayışta millet bir organizmaya benzetilmiş, bu organizmanın yaşamasını sağlayanın ise devlet olduğu kabul edilmiştir.¹⁴

Türk dünyasında romantik akım kendine öncelikle; Namık Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Akif, Cemil Meriç, Fuad Köprülü, Kemal Tahir, Ahmet Refik, Necati Sepetçioğlu, Nihal Atsız ve Yahya Kemal gibi vatansever aydınlarla birlikte genişçe yer bulmuştur. Hatta daha da geriye gidildiğinde ilk Osmanlı tarihçilerinden Aşıkpaşaoğlu gibi tarihçilerin tarih yazımının tam olarak günümüzdeki anlamında modern bir *Milli Tarih* yazımı olarak görülemez de, tarihimizin milliyet esasları üzerinde bina edilmesinin ilk temel taşlarını oluşturdukları kabul edilmelidir.¹⁵

11 Ahmet Şimşek ve Alaattin Aköz, *Türkiye’de Akademik Tarihçilik-Profesyonel Tarihçiliğe Kısa Bir Bakış*, (İstanbul: Kronik Kitap, 1.Baskı,2017,) s.8.

12“ Hilmi Ziya Ülken, *Millet ve Tarih Şuurunu*, (İstanbul: Dergah Yayınları,1976,) s.234.

13Mustafa Oral, *Türkiye’de Romantik Tarihçilik*, (Ankara:Yeni İnsan Yayınevi, Sayı:2,2014,) s.2

14John Tosh, *Tarih Peşinde-Modern Tarih Çalışmalarında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular*, Çev: Özlem Arıkan,(İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1984,) s.38.

15Ali Bademci vd., “Eski Türk Yazıtları’nda Tarih ve Sosyal Tarih Üzerine Bir Deneme,”(I.Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih yazıcılığı Sempozyumu, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:7,Bildiriler Kitabı, Ed: Nurettin Hatunoğlu, Canan Kuş Büyüktaş, Bülent Ecevit

Romantik tarih anlayışı daha sonra Türkiye’de Kurtuluş Savaşı’nın ardından ulus devlet anlayışı oluşturma çabasıyla birlikte zorunlu bir süreç olarak ulusun moral kaynaklarının da şekillendirilmesi gereği tercih edilen bir anlayış haline gelmiştir. Çünkü bu moral kaynaklarının içerisinde özel bir öneme sahip olan ulusal duyarlılıkların tesisinde ortak bir geçmişin verdiği dayanışma duygusu ve bu amaç doğrultusunda bunlara bitişik bir tarih anlayışının varlığına gereksinim söz konusudur. Böylece daha çok siyasal bürokratik müdahalelerin ürünü olan ulus devletler, kurumsallaşmalarının bir sonucu olarak kendi ulusal tarihlerini yaratma amacıyla romantik tarihe başvurmuşlardır.¹⁶ Cumhuriyet Dönemi Türk Tarih Tezi¹⁷ de bu görüşle meydana getirilmiştir.

1.1.3. Pozitivist Tarih Anlayışı

Fransız düşünür Auguste Comte sosyoloji terimini ilk ortaya atan ve gelişimine büyük katkı sağlayan isimdir. Comte kendi bilimsel görüşü olan pozitivizmi geliştirmiş ve *Üç Hal Yasası* adını verdiği bir kuram oluşturmuştur.¹⁸ Dünyanın üç entelektüel aşamadan geçtiğini ileri süren bu kurama göre sadece dünya bu süreçten geçmez, gruplar, toplumlar, bilimler, bireyler ve hatta zihinler bu süreçten geçer. Bu süreçlerden ilki, 1300’den önceki dünyayı karakterize eden teolojik aşamadır. Bu dönemin başlıca özellikleri, insana göre biçimlendirilen doğaüstü güçlerin ve dinsel figürlerin her şeyin kökeninde olduğu inancıdır. Bu aşamada toplumsal ve fiziksel dünyanın Tanrı tarafından üretilmiş olduğu kabul edilir. İkinci aşama, kabaca 1300 ile 1800 arasında kapsayan metafizik aşamadır ve bu döneme özelliğini, kişiselleşmiş tanrılar değil doğa gibi soyut güçlere dair olan inanç verir. Son olarak, 1800’de dünyanın, bilime inancın karakterize ettiği pozitif aşamaya geçeceğine inanılır. İnsanlar artık mutlak nedenler (Tanrı veya doğa) arayışından vazgeçerler ve toplumsal

Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırmalar ve Uygulama Merkezi(KARSAM), Zonguldak,23-25 Ekim 2014,) s.35.

16Suavi Aydın, “Resmi Tarihin Temeli:Ulusal Tarih Yazımı ve Resmi Tarihte Mitlerin Kaynağı-Resmi Tarih Tartışmaları 1,” (Ankara:Özgür Üniversite Kitaplığı, Editör:Fikret Başkaya,2008), s.43.

17Yenal Ünal, “Türkiye’de Tarihçilik, Tarihçiliğin Gelişimi ((15-20 yy)) ve Türk-Batı Tarihçiliğine Örnek İki Kitabı Karşılaştırmalı Analizi”, *Kelam Araştırmaları, Cilt:8, Sayı:2*, (2010) s.195.

18George Ritzer, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, Çev: Himmet Hülür, (Ankara:De Ki Basım Yayım LTD, 2013), s.15.

ve fiziksel dünyayı, onları yöneten yasaları keşfetmek için gözlemeye başlarlar.¹⁹ Comte üç hal yasası ile insanın düşünsel gelişmesinin her bir durumu için bir toplumsal düzenleme, örgütlenme durumu belirler ve böylece düşünce tarihi, toplumsal tarihin anahtarı olur.

Metafizik etkenlerin tesirini hiçbir şekilde kabul etmediği için Pozitivist tarih anlayışında tarihi olaylarda insan eylemleri yalnızca genel şartlar dâhilinde ele alınmıştır. Tarih sadece olayların çıkış sebepleri ve etkenlerini araştırarak bir bilim haline gelir düşüncesi doğrultusunda şahsiyetleri öne çıkararak yazılan tarihler ciddiye alınmamış hatta romanlar türünden kabul edilmiştir.²⁰

Leopold von Ranke liderliğinde gelişen Pozitivist tarih yazımına göre tarih nesnel bir bakış açısıyla yazılmalıdır. Tarih eğitilmiş tarihçiler tarafından yapılan pozitif bir bilim haline gelmelidir. Ranke'nin bu görüşü çok benimsenmiş ve Alman bilimsel okuluna mensup diğer tarihçiler de zamanla Rankegil bir nesnellik anlayışıyla hareket etmeye başlamıştır. Böylece XIX. yüzyıl Almanya'sına bu tarih anlayışı egemen olmuştur.

Auguste Comte'un Osmanlı toplumunda fikirlerinin yayılması ve uygulanması için Mustafa Reşid Paşa'ya bir mektup göndermesi ve yapılan tercümelemlerle²¹ başlayan Türklerin Pozitivist anlayışla tanışıklıkları ise, bu mektubun ilk meyvesini Türk fikir dünyasında takriben otuz yıl kadar sonra Beşir Fuad'da²² göstermesiyle devam etmiştir. Türk okuyucusu ciddi anlamda ilk defa Beşir Fuad'ın yazılarıyla bu anlayışla tanışmıştır.²³ Daha sonrasında ise Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın katkıları ile pozitivism yayılmaya başlamıştır. Aslında Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın pozitivism pek sıcak baktıkları söylenemez ama yine de yaptıkları çeviriler pozitivism yayılmasında etkili olmuştur. Pozitivismin ülkemize girip yayılmasında tercümelemlerden

19Hans Freyer, *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, Çeviren ve Ekler: Tahir Çağatay, Hazırlayan: M. Rami Ayas, (Ankara:Doğu Batı Yayınları, 2012,) s: 56-57.

20Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usul*, (İstanbul:Enderun Yayınları, 1981, Baskı:3,) s.139

21Murtaza Korlaelçi, "Pozitivismin Türkiye Girişi," *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, Sayı:2, (1985), s.210.

22Mehmet Akgün, "1839-1920 Yılları Arasında Türkiye'de Aydınlanmanın Uzantısı Olarak Temsil Edilen Felsefi Akımlar," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 40, Sayı:1, (1999), s.487.

23 Akgün, *a,g,e.*, s.487.

sonra bir diğerk önemli etken kurulan dernekler olmuştur. Pozitivizmin yayılması için özel olarak kurulmuş bir dernek yoktur ama üyeleri arasında pozitivistlerle ilişki kurmuş veya bizzat pozitivist olan şahıslar bulunduran derneklerde bu görüşler kabul görmüştür. Mesela pozitivizm görüşüne sahip üyelerden Ahmet Rıza²⁴ gibi bazıları üyesi olduğu derneğin yayın organında bu fikri savunmuştur. *Servet-i Fünun, Ulum-u İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası* gibi dergilerde pozitivist düşünürler tanıtılmış ve onlar hakkında bilgiler verilmiştir. Yine Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile İttihat Terakki Cemiyeti'nin bu tarz çalışmalara dâhil olduğu söylenebilir.²⁵

1.1.4. Pragmatik Tarih Anlayışı

Amerika'da ortaya çıkan pragmatizme göre bilimsel veriler felsefi doğmadan ve diğerk tüm bilim tiplerinden üstündür. John Baldwin bunu: “*Bilim, deneme yanılmaya dayalı öğrenme, içebakış, mantık, dinsel doğma, idealizm, spekülatif felsefe ve tüm diğerk ampirik bilgi kaynaklarından üstündür*” şeklinde özetlemiştir. Bu anlayışta bilim sadece bilgi edinmek için değil aynı zamanda toplumsal sorunları çözümlene ve çözüme kavuşturma konusunda en iyi araçtır.²⁶ Bu açıdan tarih de bilimsel olarak ve topluma faydası açısından ele alınmalıdır.

Pragmatistlerin savunusu asıl gerçekliğin dünyada kendiliğinden var olmadığı, gerçekliğin dünyaya yönelik eyleme geçtiğimizde etkin bir şekilde yaratıldığıdır. Onlara göre insanlar dünya hakkındaki bilgilerini, onlar için yararlılığı kanıtlanmış olan şeylere dayandırır. Ayrıca insan hafızası ancak bu tür bilgileri hatırlar bu yüzden de işe yaramayan şeyleri değiştirmeleri gerekir. Sonra insanlar dünyada karşılaştıkları toplumsal ve fiziksel nesnelere onlar için yararlarına göre tanımlar ve eğer eyleyenleri anlamak istiyorsak bu anlamayı insanların bu dünyada fiilen ne yaptıklarına bakarak yapmak lazımdır.²⁷

Pragmatist tarih anlayışında, okuyucuya ahlaki ve milli duygular aşılatabilmek ayrıca geçmiş olaylardan ders almak ve bu doğrultuda geleceği doğru çizebilmek

24 Akgün, *a,g,e.*,s. 489.

25 Korlaelçi, *Pozitivizmin Türkiye Girişi*, s.212.

26 George Ritzer, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, Çev: Himmet Hülür, (Ankara: De Ki Basım Yayım LTD, 2013), s.410.

27 Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, s.209-210.

amacı vardır. Bu yüzden tarihteki ünlü şahsiyetler idealleştirilir. Türklerde pragmatik anlayışın izlerine ise pragmatik felsefeye göre hareket eden John Dewey'in Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye gelişi ve Köy Enstitüleri'nin fikri alt yapısını oluşturduğu örnek gösterilebilir. Daha sonra tarih dersleri bu anlayış doğrultusuna işlenmeye çalışılmıştır.

1.1.5. Anlamacı Tarih Anlayışı

J.G. Herder tarafından oluşturulan anlamacı tarih anlayışı ayrıca tarihselci anlayış olarak da isimlendirilir. Herder *İnsanlık Kültürü Tarihinin Felsefesi* kitabında tarihsel olayların benzeri olmadığını tek seferlik gerçekleştiğini vurgulamıştır.

Herder'in yaklaşımı, doğa yasalarının dışında insani olayları ancak insanın anlayıp yorumlayacağı şeklindedir ve bu yaklaşımı daha sonra W.Dilthey tin bilimleri başlığıyla, doğa bilimlerinden ayrı bir insan bilimleri olarak dile getirmiştir. Dilthey'e göre tinsel dünya, doğa bilimlerinde olduğu gibi açıklamacı değil anlaşılmalı bekleyen bir dünyadır.²⁸

Doğası gereği nesnesi insanlar olan tarihin asıl yakalamak istediği insanlardır. Çünkü alet ve makinelerin gerisinde, tüm kurumların arkasında ve en donuk yazıların ayrıca onları ihdas edenlerin hepsinde insan vardır. Bir toplumun tek sıra halinde bir kuşaklararası mübadelesi olması gerekir. Yani anlamacı tarihe göre bir uygarlığın devamlılığını sağlayan düşüncelerdir.²⁹

Türklerde anlamacı tarih anlayışı denilince akla İbn-u Haldun gelmelidir. Çünkü Türklerde doğa bilimlerinden ayrı ve farklı bir bilim modelini kurma ve temellendirme gayretleri İbn-i Haldun'un etkisiyle başlamıştır. Masalcıların masallarını yakmak hedefinden yola çıkan İbn-u Haldun'a göre tarih bir ilimdir ve ancak geçmişi bilmekle insanların hali değerlendirilebilir. Bir su damlası nasıl diğer su damllarına benzer ise bir milletin geleceğinin de geçmişe aynen benzediğini savunan Haldun daha önceki tarih literatüründen neredeyse hiç etkilenmeksizin tarihçiliği yeni düşünceler ve yeni bir araştırma metoduyla zenginleştirmiştir.³⁰

28 Kurtuluş Dinçer, *Tarihte Açıklama ve Anlama*, (İstanbul:Yeditepe Yayınları, 2011), s.257

29İbrahim Kavaz, "Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:63, (2012), s.99-100.

30Ahmet Albayrak, "Bir Medeniyet Kuramcısı Olarak İbn-i Haldun,"*T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa,Cilt:9,Sayı:9,(2000), s.2.

1.1.6. İdealist Tarih Anlayışı

İdealist anlayış XIX. yüzyılın önemli bir düşünürü olan Immanuel Kant tarafından şekillendirilmiştir. Bu anlayışta akla çok önem verilir ve tarihi belirleyenin düşünce olduğu vurgulanır. İnsan güduları ile değil akıl yolu ile koyduğu ahlak kurallarıyla yaşar. Tarih insanın özgürlüğüne hizmet ettiği sürece bir önem taşır.

İdealist tarihin gelişimine katkı sağlayan ve aslında ilk temellerini atmış olan bir diğer önemli filozof Hegel'e göre, tarihsel hareketler ancak ve ancak devlet içinde ve devletlerarasında vuku bulmaktadır. İnsanlık tarihinde birbirini izleyen büyük devletlerin her birinin ideanın belirli bir kademesini temsil ettiğini savunan Hegel'in düşünce sistemi tamamen idealar üzerine kurulmuştur.³¹

Aslında Hegel'in yaptığı dünyanın evrimci bir kuramını idealist terimlerle ortaya koymaktır. Ona göre insanlar başlangıçta sadece etraflarındaki dünyayı duyuşsal olarak anlamaya elverişli bir yetenekle donatılmıştır ve bu yüzden insanlar ancak toplumsal ve fiziksel dünyanın görünüşü, kokusu ve hissediliş gibi durumları anlayabileceklerdir. İnsanların kendilerinin bilincinde olması ve kendilerini anlama yeteneğı sonradan gelişmiştir. Böylece insanlar, kendilerini bilme ve kendini anlamayla birlikte, olduklarından daha fazlası olabileceklerini anlamaya başlarlar ve insanların ne olduğı ve ne olabilecekleri arasında bir çelişki gelişir.³² İşte Hegel'in bu anlayışı diyalektik yaklaşım olarak kavramsallaşır ve idealist tarih zamanla bu diyalektik yaklaşım etrafında şekillenir.

Collingwood'a göre ise tarihçi sadece olayla, yani olayın dış boyutuyla değil, olayın hem iç hem de dış yanlarıyla ilgilenmelidir ki bu aslında tarihçi ile doğa bilimci arasındaki temel farktır. Çünkü tarihçi için keşfedilecek şey, doğa bilimcinin aksine salt olay değil, onda dile getirilen düşüncedir ve o düşüncüyü keşfetmek sayesinde olayın nedeni de ortaya çıkarak anlaşılacaktır. Bunun anlamı şudur; aslında tarihinin

31Freyer, *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, s.71.

32George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, Çev: Himmet Hülür, (Ankara:De Ki Basım Yayım LTD, Baskı:7, 2013), s.23.

aradığı şey, düşünce süreçleri olmalıdır ve tarihçi bu düşünce süreçlerini keşfederken canlandırdığı dönemin kavramları, değerleri ve ilkelerini kullanmalıdır.³³

Kant'a göre ulusal özgürlüğe sahip toplumların etkisiyle uluslararası platformda barışçıl davranış yayılacaktır. Bu anlayıştan hareketle Türklerde idealist anlayışın bir örneği olarak; Atatürk'ün *yurtta barış dünyada barış* sözü ve bu söz doğrultusunda dış politikada izlenen barışçıl tutum kısmen de olsa aynı bağlamda kabul edilebilir.³⁴

1.1.7. Marksist Tarih Anlayışı

Maddeci tarih görüşünü sistematik bir biçimde ilk kez ortaya koyan Karl Marx'tır. Fakat tarihi sürecin bir başka önemli yorumu olan bu anlayışı iyice anlayabilmek için öncelikle, tam olarak maddeci olarak nitelenmesi pek mümkün olmasa da, Marx'ın bu yönde esinlendiği Hegel'in tarih görüşü üzerinde durmak gerekir.³⁵

Hegel tarihteki insanın ve birey devlet ilişkisinin altını çizmiştir. Tarihin gidişinde bir halkın, devletin korunumun yaşama düzeninin korunumu açısından önemli bir öge olduğunu ve bireylerin kendi etkinlikleriyle ortak yapıya katıldıklarını, özel katkılarıyla onu meydana getirdiklerini³⁶ ifade eden Hegel bu görüşleriyle sadece Karl Marx'ı değil onun gibi pek çok düşünürü etkilemiştir.

Modern kapitalizmin kaynaklarını araştırmak için çağdaş dünyanın tarihsel köklerine bakmak gerektiğini savunan Karl Marx'ın bu düşüncesinin iyi bir örneğine, Louis Bonaparte'ın *On Sekizinci Brumeri*'nden alınan ifadelerinde rastlamak mümkündür.³⁷

33Merve İrem Yapıcı, "Annales Okulu'nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri: Türkiye Örneği," *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt:7,Sayı:1,(2015), s.93.

34Enver Bozkurt, "Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması," *Anayasa Yasası Dergisi*, Sayı:24, (2007), s.519

35 Nusret Hızır, *Hegel ve Nietzsche'de Tarih Görüşü*, (Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi,1973), s.16.

36Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Tarihte Akıl*, Çev: Önay Sözer, (İstanbul:Kabalıcı Yayınevi,1995), s.97.

37Ritzer, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, s.158.

Marx'a göre tarihin öznesi fikir değildir, tarihin öznesi gerçek insandır. Toplumla ilgili çıkarlarıyla birlikte gerçek insan tarihsel âlemin hakiki ve biricik öznesidir. Menfaatler arası karşıtlık, daha açık bir deyişle sınıf mücadeleleri ise tarihi yürüten kuvvettir. Marx'ın 1848'de yayınlanmış Komünist Bildirgesi'nde bulunan şu ünlü cümle bu anlayışı oldukça açık ve net bir şekilde açıklar niteliktedir: “*Şimdiye kadar ki bütün toplum tarihi, bir sınıf mücadeleleri tarihinden ibarettir.*”³⁸ Gerçek insanlık tarihinin ancak özgürce üreten ve özgürce tüketen insanların oluşturacağı sınıfsız bir toplumun oluşumuyla başlayacağını savunan Marx'a göre, insanı özgürleştirecek sınıf, burjuvaya karşı devrim yapacak olan proletarya (işçi-emekçi) sınıftır.

Tüm bu özellikler Marx'ın öncülüğünde gelişen Marksist tarih yaklaşımını diğerlerinden bir nebze ayırır. Marks ile Engel; “*biz bir bilim tanırız o da tarihtir*” derken bu tek bilim tarihin, emeğin tarihi olduğunu söylemek isterler. Çünkü onlara göre maddi üretim tarzları, toplumsal, politik, entelektüel yaşam sürecini baştan belirler ve insanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar.³⁹ Tüm bu özellikler toplumların niçin ve nasıl kendilerini değiştirdiklerini ve dönüştürdüklerini, başka bir deyişle toplumsal evrimin olgularını açıklamaya çalışmaktadır. Marx'ın farkı her zaman hem toplumsal yapının varlığını, hem de tarihiliğini, yani içsel değişme dinamiğini vurgulamasındandır.⁴⁰

Türkiye'de Marksist tarih anlayışının gelişimi ise 1960'lardan sonraya denk gelmiştir ve daha çok Marks'ın; *Asya Tipi Üretim Tarzı*⁴¹ dikkate alınmıştır. Behice Boran, Doğan Avcıoğlu Niyazi Berkes gibi isimlerin bir araya geldiği *Yön* dergisinde bu konu işlenmiştir. Ayrıca Sencer Divitçioğlu'nun bu konuda bir çalışması mevcuttur.

38 Freyer, *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, s.80.

39 Gerald A. Cohen, *Karl Max'ın Tarih Teorisi*, Çev: Ahmet Fethi, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları,1998), s.41-42.

40 Eric Hobsbawm, *Karl Marx'ın Tarih Yazımına Katkısı*, Çev:Attila Aksoy, (Ankara: Birikim, Sayı:3,1975), s.56.

41 Sencer Divitçioğlu, *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*, (Ankara:Yapı Kredi Yayınları, Baskı:1,2003), s.14.

1.1.8. Frankfurt Okulu Tarih Anlayışı

Frankfurt Okulu terimi, Almanya’da 1923 senesinde Frankfurt Üniversitesi’nde ortaya çıkmıştır. Eleştirel bir bakış açısıyla toplum ve kültür kuramlarına değinen okulun kendi temel kuramı da "*toplumsal düşünce üslubu-eleştirel kuram*" şeklindedir.⁴²

Bu kuramın öncüleri Herbert Marcusa, Horkheimer ve Teodor Adorno’dur. Yaptığı eleştirilerle çok dikkat çeken Horkheimer kuramında, toplumun yaşamının üretimle sağlandığını ifade etmiş ve kapitalizmin eleştirilecek tarafları olsa bile, üretimde iş bölümü dallarının kendi başlarına ve bağımsız olabileceğinin düşünülemeyeceğini savunmuştur.⁴³ Fakat özellikle *Tarih Kavramı* makalesi ile bu kuramın tarihe yaklaşımını ortaya koyan Walter Benjamin’in kuramın en çok ses getiren düşünürü olduğunu söylemek gerekir.

Bu okul kültür endüstrisi terimleri üzerinden popüler kültürün insanları nasıl yönlendirdiği üzerinde durmuştur.⁴⁴ Diğer taraftan I.Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’da demokratik ortamın iyi işlememesi ve kapitalist üretim biçimine paralel yeni alternatifler geliştirebilmesi gereği gibi olgulara eğilmiştir. Bu nedenle ekonomi psikoloji ve iletişim gibi geniş inceleme alanlarında kavramsal çerçeve arayışı içine girmişlerdir.⁴⁵

Madalyonun öbür yüzünü görme amacıyla, egemen devletlerin sahte adilane iddialarının arka planına odaklanan okul içerisinde yaşadıkları toplumdaki hareketle analizlerini yapmaya çalışmıştır. Yaşanılan dönemin birçok akımını eleştirme⁴⁶ yoluna giden okul, modernleşme, aydınlanma, pragmatizm, pozitivizm, liberalizm, kapitalizm, faşizm, Marksizm vs. gibi XIX. ve XX. yüzyılda ortaya çıkmış akımları zaman zaman

42Ufuk Küçükcan, "Frankfurt Okulu ve Kitle Kültürü Çalışmaları," *Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi-Kurgu Dergisi*, Sayı:19, (2002), s.257.

43Max Horkheimer, *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*, Çev: Mustafa Tüzel, (İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2005), s.347.

44M.Cem Şahin, "Türkiye’de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü," *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:25, Sayı:2, (2005), s.168.

45 Oya Tokgöz, *Siyasal İletişimi Anlamak*, (Ankara:İmge Yayınları,2014),s.135.

46Tom Bottomore, *Frankfurt Okulu*, Çev: Ahmet Çiğdem, (Ankara:Vadi Yayınları, Baskı: 2, 1997), s.14.

revizyone edici bir şekilde, zaman zaman da reddeden, bazen de alternatiflerin olasılıkları çerçevesinde yeniden değerlendiren bir anlayışla hareket etmiştir.⁴⁷

Tüm dünyayı etkileyen İkinci Dünya Savaşı okul üzerinde de derin etkiler bırakmıştır. Savaş enstitü üyeleri arasında görüş ayrılıklarına yol açmış ve savaşla birlikte enstitü üyeleri; Almanya'dan ayrılarak Enstitü'yü New York'a taşımış, savaş sonrasında ise Frankfurt'a dönmüşlerdir. Bundan sonra çalışmalarını toplumsal ve kültürel gerçekliğin anlaşılması konusunda yoğunlaştırmayı tercih eden Okul'un Türkiye'deki yansıması bu okulda profesörlük yapan Fuat Sezgin⁴⁸ Hoca ile yaşanmıştır. Sezgin Hoca okulun eleştirel tavrını çok iyi benimsemiş ve bunu çalışmalarında yansıtmıştır.

1.1.9. Yapısalcı Tarih Anlayışı

Dil bilimci F.D Sasure'nin önemli katkıları ile oluşan yapısalcı düşünce, pozitivist yaklaşıma karşıt bir yaklaşım olarak ortaya çıkmış, 1930'lu yıllardan itibaren de antropolog C.Levi-Strauss'un *Irk ve Tarih*, *Hüzünlü Düşünceler* ve *Yaban Düşünce* gibi çalışmalarıyla yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu anlayışa göre tarihçi, tarihe ancak, biyoloji, fizyoloji, psikoloji, antropoloji, etnoloji ve dil bilim açısından eğilmelidir.⁴⁹ Çünkü yapısalcılığın temel yönelimleri; doğaötesi değil özdekçi bir tutum izleyerek ele alınan nesnenin öznel olarak incelenmesi ve ele alınması yönündedir.⁵⁰

Yapısalcılık zamanla postyapısalcılık denen bir hareketi başlatmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere postyapısalcılık, yapısalcılığın fikirleri üzerinde inşa edilmiş ama daha sonra özgün bir düşünce biçimi yaratmak için onların çok ötesine geçme çabası içine girmiştir. Michel Foucault postyapısalcılar içinde en önemlilerinden bir

47Zafer Durdu, "Frankfurt Okulu ve Türk Sosyolojisinde Eleştiri(1940-1950)," (yayınlanmış yüksek lisans tezi, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2002),s:81.

48Fuat Sezgin, "Müslümanların Coğrafya Tarihine Bugüne Kadar Bilinmeyen İnanılmaz Büyük Katkısı," *ERUSAM((Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi), Erciyes Üniversitesi Basın Yayın Müdürlüğü, Kayseri, Temmuz -2015)*, s.3.

49İbrahim Şirin, *Genel Tarih Anlayışları-Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji(93-117)*, Editör: Ahmet Şimşek, (İstanbul:Tarihçi Kitabevi,2011), s.112.

50Tahsin Yücel, *Yapısalcılık*, (İstanbul: Can Sanat Yayınları, Baskı:3, Ağustos-2015), s.3.

tanesisidir.⁵¹ Foucault ayrıca postmodernist⁵² olarak da anılır ve antropoloji, sosyoloji, siyaset ve kültürel çalışmalar gibi geniş bir alanı içeren çalışmaları onu çok kapsamlı bir tarihçi yapmıştır. Foucault'un bu hem postyapısalcı hem de postmodernist izler taşıyan tarihsel çalışmaları pek çok ülkede etkili olmuştur. Türkiye'nin tarihyazımında da hem yapısalcılık hem de yapısalcılık sonrası postyapısalcılığın izlerine rastlamak mümkündür.

1.1.10. Maduniyet Okulu

Maduniyet Okulu, Hindistan'da İngiliz sömürgesi sonrası meydana gelen milliyetçi tarih yazımına getirilen bir eleştiridir. Çünkü kolonyal ve milliyetçi tarih yazımları sadece seçkin Hintlileri ele alırken diğer grupları dışlamaktadır.

Okulun öncüsü olan Grammsci, madunun tanımını; “*yönetici elitlerin oluşturduğu sistem içinde temsil edilmeyen, kamusal alanda söz sahibi olmayan, egemen sistemden dışlanmış*” şeklinde yapmıştır. Bu ekole ait tarihçilerden olan Edward Said'in oryantalizm ve Avrupa merkezci tarih yazımına yönelik eleştirileri ise, Avrupa ve Avrupa dışı dünyada karşılık bulmuştur. Maduniyet Okulu Hindistan'da R.Guha, Partha Chatterje ve D. Chakrabarty gibi isimler ile gelişmiştir ve sadece kendi sınıflı toplumlarına değil ayrıca sömürgecilik ve Ortodoks Marksist tarih yazımına karşılık geliştirdikleri eleştirel yaklaşımla evrenselliği yakalayıp dikkatleri üzerine çekmeyi başarmışlardır.⁵³ Türkiye'de ise emperyalist işgalci devletlerden kurtulmak için verilen mücadele sırasında Maduniyet Okulu'ndan ilham alan tarihçilerin varlığına rastlanmıştır.

1.1.11. Bağımlılık Okulu

Modernleşme kuramına göre Batı'nın geçirdiği aşamaları geçirmeyen ülkeler geri kalmaya mahkûmdur. Batı dışı toplumlar ancak serbest piyasa ekonomisi, insan hakları, düşünce özgürlüğü gibi Batılıların kendilerine mal ettiği değerleri benimsediklerinde gelişmeye başlayabileceklerdir. Immanuel Wallerstein, Andre

51 G.Ritzer, *Modern Sosyoloji Kurumlar*, s.501.

52Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, (Bursa:MKM Yayınları, 2013), s.489-495.

53 Şirin, *Genel Tarih Anlayışları-Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*(93-117), s.116-117.

Gunder, Samir Amin, Fernando Cordoso gibi düşünürlerin görüşleri ile şekillenen Bağımlılık Okulu özellikle işte bu modernleşme kuramının iddialarına karşı eleştirel bir tutum takınmıştır.

Gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiyi Wallerstein; merkez ülkelerle çevre ülkeler arasındaki ilişkiyi belirleme yetkisi merkez ülkelerin elindedir ve söz konusu yetkinin kullanımının, merkez ülkelerin menfaatleri doğrultusunda yön bulması durumun doğal bir sonucudur şeklinde ifade etmiştir. Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkeler üzerinde baskı kurmaktadır.⁵⁴

Okula göre, kapitalizm küresel bir dünya sistemidir. Ayrıca kapitalizm emperyalizmi doğurur ve bu da az gelişmenin gerçek nedenidir. Gelişme ve az gelişme aynı tarihsel sürecin yaşayan iki farklı görünümüdür ve bu görünüm dünya sistemi olarak kapitalizm kutuplu ve hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Ayrıca bu yapının sürekli üreten bir dinamiği vardır. Alt kutbunda geri kalmış ülkeler, üst kutbunda kapitalist gelişmiş ülkeler yer alan bu hiyerarşik yapı ile az gelişme ve bağımlılık ilişkileri çerçevesinde ön plana çıkan “*kapitalist dünya sistemi*” arasında oldukça yakın bir ilişki bulunmaktadır.⁵⁵

Okul hakkında yapılan eleştiriler daha çok kapitalizmi ticari açıdan tanımlayış biçimi açısından dır. Eleştirmenler aynı zamanda emperyalist yayılcılığın Batı'nın sanayi birikiminde ve zenginliğinde oynadığı rolün bu anlayışta çok fazla abartıldığını söylemişlerdir. Türkiye’de ise bu okulun teorisinin izlerine Kadro ve Yön dergisi aydınlarında rastlanmıştır.⁵⁶

1.2. Sosyal Tarih Anlayışı

XIX. yüzyılda tarihi bilimselleştirme uğraşısı siyasi tarih disiplini ortaya çıkarmıştır. Nesnesi devlet olan siyasi tarih yazımının ortaya çıkması ise tüm tarihi siyasi tarihten ibaretmiş gibi gören anlayışın gelişmesini kolaylaştırmıştır. Bu da bu dönemin tarihçilerinin sadece siyasi içerikli ve devlet arşivlerinden çıkma yazılı

54Kemal Er, “Üretim İlişkileri Temelinde Modernizm ve Postmodernizmin Azgelişmiş Ülkeler Üzerine Etkileri,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, , Cilt: 16, Sayı: 3, (2014), s.420.

55 Er, *a,g,e.*, s.421.

56Asım Karaömerlioğlu, “Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları,” *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı:91, (kış 2001-2002), s.81-99.

kaynaklara odaklanmasına ve dolayısıyla oldukça dar bir tarih yazımına yönelmelerine neden olmuştur.

Siyasi tarihe odaklanan XIX. yüzyılın öncü tarihçilerinden Ranke ve çağdaşları, devleti tarihsel değişimin başlıca aracı olarak görmüşler ve toplumsal tarihi marjinalleştiren bir anlayışla insanın kaderinin devletlerarasında değişen güç dengesi tarafından belirlendiğini ileri sürmüşlerdir. Örneğin Ranke, *İspanyol ve Osmanlı İmparatorluklarının Tarihi* adlı çalışmasında özellikle Venedik sefirlerinin siyasi raporlarından geniş ölçüde faydalanarak, her iki imparatorluğu sadece siyasi belgelere dayanarak inceleme yoluna gitmiştir.⁵⁷

XIX. yüzyıl sonlarına doğru Avrupa ve ABD’de tarihçi ve düşünürler iktidarın neden tarihle yakından ilgilendiğine şüphe ile yaklaşmış ve yalnızca siyasetle ilgilenen tarihi eleştirmeye başlamışlardır.⁵⁸ Foucault’un iktidarın, tarihsel-sosyal her gelişmeyi yerini sağlamlaştırmak için bir aşama olarak gördüğünü iddia eden düşüncesi oldukça etkili olmuş ve bu düşünce ile tarih anlayışlarında ve yazımında iktidar algısının yeniden düşünümü sağlanmıştır. Böylece zamanla sosyal-toplumsal tarih terimi ortaya çıkmıştır. Sosyal tarih terimi genel olarak birbirleriyle ilişkili olarak üç farklı anlamda ele alınmıştır:

- 1) Aşağı ve yoksul sınıfların tarihi (toplumsal hareketler),
- 2) Davranışlar, gelenekler ve günlük yaşam gibi terimler dışında sınıflandırılmaları güç olan insan etkinlikleri üzerine yapılan çalışmalar,
- 3) Toplumsal sözcüğü ile bir arada kullanılan iktisadi tarih.⁵⁹

Toplumsal tarihe yüklenen bu farklı anlamlar önceden tarihin ilgi alanına girmeyen pek çok konuya dikkat çekmiştir. Bununla birlikte modern dönemde önemi anlaşılan birçok konuya yenileri eklenmiştir: Çocuk tarihi, kadın tarihi, işçi tarihi, yerel tarih, sözlü tarih vs. Eklenen konuların temelinde "*ötekilerin tarihi*" olması hayli

57 Yapıcı, *Annales Okulu'nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri: Türkiye Örneği*, s.92.

58 Mustafa Safran, *Tarih Nasıl Öğretilir? (Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri)*, (İstanbul:Yeni İnsan Yayınevi, 2011), s.25.

59Meliha Köse ve Abdullah Yıldız, "Tarih Eğitiminde Sosyal ve Kültürel Konuların Öğretimi," *Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi I*, (2012), s.86.

dikkat çekicidir. Yeni tarih anlayışının temel noktası, eskiye göre daha parçacı bir bakış açısı ile geçmişin algılanması olarak ortaya çıkmıştır. Artık geniş ve belirsiz bir "biz" in tarihinden çok daha dar ve sınırlı bir "biz" in, hatta "ben" in geçmişi ilgi görmeye başlamıştır.

Büyük adamların tarihi yerine halkın tarihine eğilme düşüncesine öncülük eden Karl Lamprecht⁶⁰ devletin tarih anlayışları üzerindeki merkezi rolüne dikkat çekmiştir. Lamprecht aynı zamanda başka disiplinlerle ortaklaşa bir tarih anlayışı önermiştir.⁶¹ Böylece tarihe ait olayların tek bir neden, olgu üzerinden değil; toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel, düşünce gibi birçok yapıların dikkate alınması sayesinde bilinebileceği iddiası ortaya çıkmıştır. Tarihi olaylardan genel sosyal kanunlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

ABD, Britanya ve Fransa'da siyasal tarihten sosyal tarihe dair bu ilk yönelimler başarılı olmuştur. ABD'de Lamprecht'inkine benzer bir eleştiri başlatan Frederick Jackson Turner 1890'larda, tarihinin tüm insan eylemleri ile ilgilenmesi gerektiğini *The Significance of the Frontier in American History*⁶² adlı eserinde söylemiş ve bu eser ile siyasal tarihten net bir kopuş yaşanmıştır.⁶³ Oswald Spengler de Turner'in başlattığı hareketin ardından gitmiş ve Lamprecht gibi tarafsız bir bakış açısıyla *Batı'nın Çöküşü*⁶⁴ adlı eserini oluşturmuştur. Daha sonra bu hareket, James Harvey Robinson, Charles Beard, Vernon Parrinton, Carl Pecker ve Perry Miller gibi tarihçi ve düşünürlerin katılımıyla genişlemiştir.

J.R. Green ise 1874 yılında Britanya'da *Short History of English People* adlı kitabıyla aynı görüşten hareket etmiştir.⁶⁵ Fransa'ya gelince Rönesans üzerine bir

60Peter Burke, *Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*, Çev: Mehmet Küçük, (Ankara:Doğu Batı Yayınları,2006), s.35.

61 Sancaktar,*Tarih Felsefesi*, s.49.

62Amerikan Tarihinde Sınırboyunun Önemi.

63Erdem Sönmez, *Annales Okulu'nun ve Türkiye'de Tarihyazımı(Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarihyazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e)*, (İstanbul: Daktylos Yayınevi, 2008), s.33.

64 Hasan Aksakal, "Oswald Spengler'in Tarih, Kültür ve Medeniyet Anlayışı," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:12, (2010), s.38.

65Sönmez, *Annales Okulu'nun ve Türkiye'de Tarihyazımı(Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarihyazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e)*, s.33.

inceleme yapan Michelet ve ahlak, din ve aile üzerine yaptığı çalışmalarla Fustel de Coulanges eşliğinde harekete dahil olmuştur.

XIX. yüzyıldaki egemen tarih anlayışına, yüzyılın sonunda çeşitli sebeplerle itirazlar yükselmiş olsa da yeni eleştirel tepkinin hakim anlayışla aynı görüşü paylaştığı hususlar da olmuştur. Tarihin profesyonel bir disiplin olması gerekliliği bu uzlaşma noktalarından ilkidir. Diğerleri ise tarihin bir bilim olarak düşünülmesi üzerinedir.⁶⁶ Fakat sosyal tarihin resmi devlet belgelerini dışladığını öne süren bu eleştiriler önyargılıdır. Çünkü sosyal tarih resmi belgelerle de ilgilenir ama bunun yanında toplum hayatı ile de yakından ilgilenir. Bunu yaparken de her türlü malzemedan faydalanır.

Ayrıca sosyal tarih sanıldığı gibi resmi devlet belgelerini dışlamamış aksine önemsemiştir. Sosyal tarihin fazladan yaptığı resmi belgelerle yetinmeyip bunun yanına, insanların her türlü eylemini çeşitli malzemelerden edinerek ve bu edindiklerini karşılaştırarak değerlendirmeye çalışmaktadır.

Sonuçta denilebilir ki XIX. yüzyılda egemen tarih anlayışlarına karşı ilk ciddi eleştiriler yapılmış ama tarih ilke ve yöntemleriyle birlikte ele alınmaya devam edilmiştir. Peki, tüm bu değişimin nedenleri nelerdir?

Değişimin en önemli nedenlerinden biri klasik tarih yazımının kendisini siyasal olanla sınırlı tutmasıdır. Aslında bu tarihin profesyonel bir disiplin olarak kurumsallaşmaya uğraşırken, diğer alanlardan özgürlüğünü kazanma çabaları sırasında olmuştur. Sonrasında diğer bilimlerle işbirliği ihtiyacı anlaşılmış ve bu seferde tersi yönde çalışmalara başlanmıştır.

Geleneksel tarihe göre mümkün olan geçmişin kusursuz bir şekilde günümüze aktarılmasının ne ölçüde mümkün ve ne kadar tarafsız olduğunun tartışmalı olması, diğer bilimlerle işbirliği ihtiyacının neden ortaya çıktığını açıklar. Öyle ki tarihin olduğu gibi ve tarafsız bir şekilde aktarılması için tarihçilerin diğer bilimlerle işbirliği yapması zorunluluktur. Nihayetinde insanın deneyiminin bütün yönleriyle ilgili bilgiyi ortaya çıkarmak tarihin görevlerinden biridir ve bunun için de diğer bilimlerin metodolojisinden yararlanmak zorundadır. Ayrıca Braudel'in⁶⁷ de belirttiği gibi tüm

66Sönmez, *a,g,e*, s.35.

67Braudel, *Tarih Üzerine Yazılar*, s.113.

sosyal bilimler ortak bir sorunsal etrafında toplanmalıdır ki bu ortak sorunsal insan, insanın problemleri ve bu problemlerin çözümleri olarak özetlenebilir. Sosyal bilimlerin her biri sosyal gerçekliğin sadece bir bölümüyle ilgilenmektedir. Tüm sosyal bilimler disiplinler arası bir yaklaşımla birleşirlerse; işe yaramaz bilgi yığınlarından arınıp uzaklaşabilir ve gerçekliğin tamamına erişebilirler.

XX. yüzyıldaki tarih yazımının alt yapısını tam anlamıyla inceleyebilmek için Marksizmin tarihçilik anlayışına etkisini göz ardı etmemek gerekir. Örneğin *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*⁶⁸ kitabında Marx'ın tarihe bakışı açıkça görülür.

Dünya tarihinin başlangıcında özel mülkiyet ve bununla birlikte sınıflar karşıtlığı bulunmayan bir çağ olduğunu savunan Marx'a göre bu çağ ilkel komünizm çağıdır. Bu sınıflar arasında mücadele özel mülkiyet uygulamasına başlanması ve toplumun sınıflara ayrılması ile başlamıştır. Her bir büyük tarihsel çağda belirli sınıflar karşıtlığının olması o çağın toplumsal sisteminin ayırt edici niteliğini oluşturur. Yunan çağında hürler ve köleler arasındaki zıtlık; Ortaçağ'da feodal beyler ile onların buyruğu altındaki çiftçiler arasındaki zıtlığa, Yeniçağ'da imtiyazlılarla üçüncü zümre arasındaki zıtlığa, çağdaş sanayi toplumunda ise burjuvazi ile proletarya arasındaki zıtlığa dönüşmüştür. Marx'ın bu görüşünün tarihi açıdan vardığı nokta, tarihin bu çeşit sınıfsal karşıtlıklar ve onun doğurduğu sınıf mücadeleleri içinde ilerlediği şeklindedir.⁶⁹ Öyleyse tarihin öznesi fikir değil insandır. Marx'a göre tarih gücünü işte bu dünyanın ilk başlangıcından beri devam eden sınıf mücadelelerinden alır. O XIX. yüzyıldaki devletin olayların merkezine yerleştirildiği egemen tarih anlayışının tersine, merkezine sosyal yapı ve bu yapının tarihselliğini koymuştur. Marx'ın insanı ve insanın mücadelesini ön plana çıkaran bu tarih anlayışı sosyal tarihin gelişimi açısından son derece etkili olmuştur.

Batı Avrupa ve ABD'nin XX. yüzyılda köklü bir sosyal dönüşüm yaşıyor oluşu ve o zamanki tarih anlayışlarının bu değişimi açıklamada yetersiz kalması da sosyal tarihçiliğin doğuşunu açıklar niteliktedir. Demokratikleşme sürecine girilmesi ve kitle

68Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Çev: Sevim Belli, Baskı:6, (Ankara: Sol Yayınları, 2005), s.39-40.

69 Freyer, *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, s.83.

toplumunun oluşumu gibi yenilikler sosyal tarihçilik anlayışının gelişimi açısından etkilidir.

Sosyal tarihin ortaya çıkışında ve gelişiminde Fransa'da kurulan Annales Okulu'nun etkisi büyüktür. O yüzden çalışmaya Annales Okulu üzerinden devam etmek uygun olacaktır.

1.2.1. Annales Okulu

1929 yılında Fransa'da kurulan ve daha sonra Annales Okulu⁷⁰ olarak anılmaya başlanan Annales Dergisi XX. yüzyılda tarih çalışmalarında ses getiren yeniliklerden olmuştur. Fikirleriyle yeni bir anlayışın ilk düşünsel alt yapısını oluşturan bir grup dergideki çalışmalarıyla dikkat çekmeyi başarmıştır. Bu yeni anlayış pozitif eğilime tepkilidir. Pozitif anlayışın tarih yazıcılığını olabilecek en dar anlamıyla tanımlanan politik bir tarihe ait olguların gelişigüzel toplamına indirgemeciliği yerine daha kapsamlı bir tarihçilik için çabalarlar. Onların tarihçiliği, tarihçilik mesleğinin başlıca işinin olay anlatıcılığı olduğunu savunan hakim görüşten uzun vadeli yapısal eğilimleri amaçlayan bir anlayışa geçişi hedeflemiştir.⁷¹

Annales dergisinin disiplinler arası bir perspektifle, geleneksel tarih anlatısına meydan okuyarak yeni bir tarih anlayışı geliştirme iddiasına iki savaş arası dönemde girişmesi ve bu işi Fransa'da yapması tesadüf değildir.⁷² Fransa Birinci Dünya Savaşı'nda savaşı kazanan güçlerin başındaydı ve Avrupa kıtasının güçlü bir devletiydi. Politik dünyadaki üstünlüğünü resim, edebiyat, şiir, müzik, tiyatro gibi çeşitli kültür dallarında da sürdürmekteydi. 1919'dan itibaren güzel sanatların çeşitli kollarında etkili olan Sürrealizm akımının manifestosunu Andre Breton, 1924'te Freud'un psikanaliz yönteminden büyük ölçüde etkilenecek ele almıştır. İki savaş arası dönemde özellikle Paris'te etkili olan sürrealist akım, geleneksel ve biçime dayalı

70Stuart Clark, *Çağdaş Temel Kuramlar-Annales Tarihçileri*, Der: Quentin Skinner, Çev: Ahmet Demirhan, (Ankara:Vadi Yayınları, Baskı:3, 1991), s.236.

71 Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul:2006), s.114.

72Ergin Ayan, "Türk Tarih yazımının Evriminde Annales Kuramının Yorumu," *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı:11, (2011), s.75-76.

inanç ve değerlere karşı duruşun bir simgesi haline gelmiştir.⁷³ Böylece Fransa’da diğer tüm gelişmelerin yanında tarih, eğitim ve öğretimin nesnesi haline gelerek zamanla kurumsallaşmıştır. Müzeler, arşivler ve kütüphaneler yasal olarak düzenlenmiş, tarih kamusal bir önem kazanmıştır. Sorbonne Üniversitesi’nde tarih kürsüsü açılmış ve tarih eğitimi okullarda zorunlu hale gelmiştir.⁷⁴

August Comte, Herbert Spencer, Emile Durkheim ve Marx gibi sosyoloji disiplininin kurucuları arasında anılan isimler görüşleriyle Annales Okulu’na bir anlamda öncülük etmişlerdir. Bu toplumbilimciler bilimin konusunu bireyden toplumsal gruplara doğru kaydırmış ve yüzeysel olayların izlenmesinden bütünsel toplum olgusuna doğru ilerleyen bir bakış açısıyla çabalamıştır. Durkheim ve onun takipçisi François Simiand tarihçilerin putları olarak gördükleri; siyaset, birey ve kronoloji putlarına savaş açmışlar ve bu tutumlarıyla Annales tarihçilerini etkilemişlerdir.⁷⁵ Daha sonra Durkheim Okulu ile Annales bazı dönemler⁷⁶ işbirliği içinde çalışmıştır.

Annales anlayışının merkezinde Lucian Febvre, Marc Bloch, Fernand Braudel, Georges Duby, Jacques Le Goff ve Emmanuel Le Roy Ladurie gibi isimler vardır ve daha sonra bu isimler içinden Annales için Paris’e gelen Bloch ve Febvre önemli bir başarı elde etmiştir. Fakat dönem savaş dönemidir ve ne yazık ki Bloch II. Dünya Savaşı’nda esir düşerek ölmüştür.⁷⁷ Febvre, Bloch’un bayrağını bıraktığı yerden almış ve sayesinde bu büyük kaybın Annales’in başarısının önüne geçmesi engellenmiştir. Febvre’nin amacı tarihçinin ufkunu genişletmek ve tarihe bir derinlik kazandırmaktır.⁷⁸

Ernest Labrousse, Pierre Vilar, Maurice Agulhon ve Michel Vovelle gibi isimler Marksist tarih yaklaşımına bağlılıkları nedeniyle halkanın merkezine uzak düşerek grubun kenarında yer almıştır. Tarihsel uğraşları ile Annales’in çağrıştırdığı

73İrem Özgören Kınılı, “Mektuplarla Yeni Tarih Yazımının Doğuşu:Annales Okulu’nun Kuruluş Sosyolojisi,” *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 39,(2015), s.504.

74 Şimşek ve Aköz, *Türkiye’de Akademik Tarihçilik-Profesyonel Tarihçiliğe Kısa Bir Bakış*, s.9.

75 Yapıcı, *Annales Okulu’nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri: Türkiye Örneği*, s.94.

76Kınılı, *Mektuplarla Yeni Tarih Yazımının Doğuşu:Annales Okulu’nun Kuruluş Sosyolojisi*, s.514-515.

77Abdullah Aydoğan,“Annales Tarih Okulu’nun Serüveni ve Türkiye’ye Yansımaları,” *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S:65,Yıl:17, (Mayıs-Temmuz 2015), s.129.

78 İzzet Tanju, *Tarih Üzerine Düşünceler*, (İstanbul: Ötüken Yayınları,2009), s.29.

uğraşilar arasında örtüşmeler olan Roland Mousnier ve Michel Foucault ise Annales'in tam merkezine olmasa da çemberin içine veya biraz ötesine düşmüşlerdir denilebilir.⁷⁹ Her ne kadar aralarında farklar olsa da Annales hareketi çevresindeki bu tarihçilerin çalışmalarında birden çok ortak özellik bulunuyordu. Annales geleneğinin üyelerince benimsenen hangi konuya inceleme önceliği verilirse verilsin, yargılama yerine anlama ve açıklamayı kendilerine ilke edinmiş olmaları bu ortaklıklar arasında ilk olarak söylenmesi gerekenler arasındadır. Ayrıca bu ortaklığın XX. yüzyılda ortaya çıkan pek çok tarihçilik anlayışıyla Annales'in yollarını kesiştirdiğini de söylemek mümkündür.⁸⁰

Annales ekolünün öncülerinden biraz bahsettikten sonra artık bu ekolün öncü fikirlerine yer vermek gerekirse kısaca şöyle özetlenebilir: İlk olarak bu anlayışta olaylardan oluşan geleneksel tarihçilik anlayışının yerine, sorun odaklı bir tarih anlayışının benimsendiği, sonra siyasete odaklanan bir tarih anlayışı yerine, insan faaliyetlerinin tamamına eğilen bir tarihçilik olduğu ayrıca diğer disiplinlerle etkileşim haline geçip, birinci ve ikinci fikirleri gerçekleştirmeye çaba sarf edildiği,⁸¹ yani; coğrafya, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, dilbilim, antropoloji vb. disiplinlerle işbirliğine gidildiğini söylemek gerekir. Böylece tarih anlayışı hem söz konusu disiplinlerden etkilenecek hem de onları etkileyecektir.

Yukarıda bahsedilen ilkeler hayata geçirmek için canla başla uğraşan Annales Okulu mensupları tarih ilmine yeni bir soluk getirmiştir. Onların toplumsal yaşamın bütün yönleriyle tarih kapsamına alınması, toplumun bütünsel bir tarihini yapma çabaları sayesinde tarih ilminde oldukça takdire şayan gelişmeler yaşanmıştır.⁸² Tarih içerisindeki birey ve yaşantısı ile tarih denen süreci anlamayı hedefleyen Annales'in bu multidisipliner yaklaşımını Burke; "*tarih biliminin geniş bir alana temel teşkil etmesi*" şeklinde açıklamıştır. Bu anlayış zamanla o kadar benimsenir ki özellikle Annales'in bütün yaklaşım ve metotlarıyla geniş araştırmalara olanak tanınması birçok

79Burke,*Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*,s.24.

80Sönmez,*Annales Okulu'nun ve Türkiye'de Tarihyazımı(Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarihyazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e)*, s.89-90.

81Mustafa Arslan ve Mehmet Surur Çelebi, "Kültür Araştırmalarında Yüz Yıllık Ufuk:Fuad Köprülü ve Metodolojisi," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı:16,Cilt:2, (kış-2016), s.21.

82 Cevizci,*Paradigma Felsefe Sözlüğü*,s.114.

çevre tarafından Annales yaklaşımı olmadan tarih yazılamayacağı şeklinde vurgulanmıştır.

Çok fazla yanlış anlaşılan bir durum vardır ki; Annales tarihçileri tarihi vakaları incelerken insanı merkeze alarak devletlerin ana unsuru olan halkın ilgili dönemdeki sosyal, iktisadi ve kültürel durumlarına eğilirler ama bu tarihi vakalar ve önemli kişiler tarihini bir tarafa attıkları anlamına gelmez. Onlar daha önce halkı hiç konu edinmeyen tarihçiliğin dar kalıbını genişletmeye çalışırlar. Bu noktada elbette belirtmek gerekir ki; bu tarz bir araştırma yönteminin önceden de var olup olmadığı hakkında kesin bilgi vermek zordur ancak sistematik bir şekilde bu amacın yürütülmesinin ilk kez Annales ile gerçekleştiği sonucuna varılabilir.⁸³

Okul mensupları, tarihin belirli metodolojik usullere göre incelenmesi hakkında herhangi bir kuşku duymadıkları gibi tarihin profesyonel ve didaktik bir disiplin olarak görülmesini de reddetmemişlerdir. Bu anlayışla Annales Okulu'nun sonraki kuşakları çalışmalarında istatistikî verilerin yoğun olarak kullanıldığı nesnel amaçlı tarih araştırmalarına yer vermişlerdir.⁸⁴

Tarihi tüm sosyal olgular ışığında incelemek arzusu ve gerekliliği, Annales'in yeni bir tarih anlayışı hedefi ile yola çıkmasının en önemli sebebidir. Geleneksel tarih yazımının güvenilir olmadığı ve pozitivist anlayışa paralel siyasi olay ve figürleri temel aldığı iddiası ise Annales Okulu'nun yeni bir tarih anlayışı ile yazımını ortaya atmasının ilk ve en önemli nedenidir. Annales'in bir özelliği de, güvenilirlik derecesi olmayan hatta tarihsel belge olarak kabul edilmeyen, fakat bireye ve yaşadığı toplumsal, tarihsel sürece dair olan her şeyi, kısaca insanın varlığına hizmet eden, insana ait olan insanı anlatan her şeyi konu edinmesidir. Böylece sayı, zaman ve isim içeren belgeleri değerlendirmeden önce toplumsal sistemin ve o toplumun bireylerinin zihniyetlerinin incelenmesi gerektiğini ileri süren bu anlayışa göre toplum farklı zihniyetlerin birbirini etkilediği bir doku olduğundan öncelikle bu dokunun tarih içindeki rotasının incelenmesi gerekir.

Annales Okulu yaklaşımını benimseyen tarihçilerin ele aldıkları konulardan çok farklı konularla karşı karşıya gelmesi, bu tarihçileri araştırmalarında yeni

83 Aydoğan, *Annales Tarih Okulu'nun Serüveni ve Türkiye'ye Yansımaları*, s.141.

84Şimşek ve Aköz, *Türkiye'de Akademik Tarihçilik-Profesyonel Tarihçiliğe Kısa Bir Bakış*, s.12.

yöntemlere başvurmak zorunda bırakır. İklim tarihi, bilim tarihi, teknoloji tarihi, tarihi demografi gibi konular daha önce ele alınmış konulara katılırken, tarih malzemesi türlerinin çok artışı da tarih incelemelerinde yeni düzenlemeler gerektirir. Örneğin son zamanlarda tarihçiye açılan arşivlerin sakladığı yazılı belgeler yanı sıra mesela havadan çekilen fotoğrafların tarım ve şehircilik tarihine başarı ile uygulandığını hatırlamak gerekir. Karbon sistemi, bilgisayar uygulaması gibi tarihçilerin bazılarınca kullanılan yöntemlerden hariç mikrofilme alma, tarihi bilgi bankası hazırlama, elektronik bilgisayar kullanma yeni geliştirilen yöntemlerden sadece bir kısmıdır.⁸⁵

Vakaların kronolojik tarihinin zaten gayet açık ve kolay olması nedeniyle, Annalesçiler bunların ötesine geçilmesi gerektiğini düşünürler. Belgenin sınırlarından dışarı çıkılarak insanı temsil eden bütün unsurlar ve diğer bilim dallarının metodları kullanılmalıdır. Tarih sadece belgeden faydalanarak değil, dil, ülke yapısı, insan karakteri gibi ne varsa hepsinden ayrı ayrı yararlanılarak oluşturulmalıdır.⁸⁶

Annales hareketinin tarihi sürecine gelince bu hareket üç döneme ayrılır. 1920-1945 arası kuruluş aşamasıdır ve bu dönemde siyasi tarihe ve olaylar tarihine karşı bir gerilla eylemine girişen küçük, radikal ve yıkıcı bir grubun çalışmaları söz konusudur. 1945-1968 arası ikinci kısımdır ve bu dönem hareket Fernand Braudel'in etkisi altına girmiştir. Bu aşamada kurumsallaşma gerçekleştirilmiş, metodlar ve kavramlar ortaya konulmuştur. 1968-1990 arasını kapsayan son aşamada ise bölünmeler başlamıştır. Grubun bir kısmının ilgisi sosyo-ekonomik tarihten sosyo-kültürel tarihe yönelmiştir. Diğer bir kısmı ise yeniden siyasi tarihe dönmüş ve anlatının önemine vurgu yapmaya başlamıştır. Fakat bu parçalanmaya rağmen Annales'in savunduğu belli başlı yaklaşımlar ve temel fikirler değişmemiş⁸⁷ ve bu hareket tarih disiplini ile diğer beşeri bilimler arasında yaşanan en yoğun en güçlü etkileşimin örneği olmuştur.

XIX. yüzyıldaki tarih yazımına karşı bir dizi isyan hareketinden biri olarak Febvre ve Bloch tarafından kurulan Annales Okulu'nun XX. yüzyılın tarihsel düşüncesindeki belki de en önemli dönüşümleri temsil ettiği söylenebilir. Polonya'dan

85Salih Özbaran, "Tarihin Alanı ve Yöntemi Üzerine Son Gelişmeler," *E.Ü. Edebiyat Fakültesi; Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı:3, (1987), s.11.

86Özbaran, *a.g.e.*, s.5.

87Burke, *Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*, s.25-26.

Brezilya'ya, İngiltere'den İtalya'ya, Türkiye'den Hindistan'a uzanan bir yelpazede Annales hareketi, XX. yüzyılın başlarından günümüze kadar gelinen süreçte, tarihin merceğini toplumun hemen her alanına doğru çevirmesini bilmiştir. Bu sayede XX. yüzyılın ortaya çıkan pek çok tarihçilik anlayışına uygun zemini hazırlamış, genel eğilim olarak ortaya çıkan özellikleri sayesinde ise tarihsel araştırmalara çoğu bilimsel hareketten daha etkili bir model sağlamıştır.⁸⁸ Ayrıca bu süreçte, Tarihi Sosyoloji, Tarihi Antropoloji, Tarihi Coğrafya, daha seyrek olarak Tarihi İktisat gibi sosyal bilimlerin bazılarının ilk ismi haline gelen tarih kelimesi, söz konusu olan bu sosyal bilim alanlarında çalışan bilim adamlarının çalışmalarına tarihi boyut katma ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır.⁸⁹ Ama sosyal bilimcilerin tarihe bu kadar ilgi duymalarının, tarihle söz konusu sosyal bilimlerin sınırlarının karışması veya belirsizleşmesi, mesela tarihi coğrafya nerede biter toplumsal tarih nerede başlar veya tarih nerede biter tarihi sosyoloji nerede başlar konusunda bir belirsizlik ortaya çıkardığı da önemli bir husustur.

Özetle Annales Okulu ile kral tarihinden halkın tarihine, siyasi olay tarihinden toplumsal olay tarihine doğru bir geçiş yapmaya çalışılmıştır diyebiliriz. Tarihi interdisipliner çalışmalarla çok yönlü bir alan olarak gören okulun mensupları, geleneksel disiplinler ile sosyal disiplinler arasındaki engeli ortadan kaldırmak için uğraş vermiş ve bu anlayışla tarihçinin sadece birinci el kaynaklarla hareket etmesini yetersiz bulduklarından bir tarihçinin bunun yanında ekonomi, hukuk, edebiyat, felsefe, demografi, psikoloji, teknoloji, sanat, antropoloji, arkeoloji, uluslararası ilişkiler, coğrafya, siyasi bilimler, sosyoloji gibi değişik alanlarda bilgi sahibi olması gerektiğini savunmuşlardır. Bloch'un *Feodal Toplum*, Lucien Febvre'in *XVI. Yüzyılda İnançsızlık Sorunu*, Fernand Braudel'in *Akdeniz Dünyası ve Maddi Uygarlık*, Emmanuel Le Roy Ladurie'nin *Languedoc Köylüleri* gibi bu okul etrafında toplanmış

88Sönmez,2006 *Annales Okulu'nun ve Türkiye'de Tarihyazımı(Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarihyazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e)*, s.91.

89Mehmet Özdemir ve Seyfettin Erşahin,“İslam Tarihi Araştırmalarında Yöntemle İlgili Bazı Mülâhazalar-İslami İlimlerde Metodoloji/Usul Meselesi II- Tartışmalı İlimi İhtisas Toplantılar Dizisi:1,” *İslami İlimler Araştırma Vakfı, Ensar Neşriyat*, Baskı:1, (İstanbul: Eylül-2005), s.920-921.

kişilerin eserlerine bakıldığı zaman eserlerin bu disiplinler arası anlayış ile yazılmış olduğu görülür.⁹⁰

1.2.1.1. İlk Dönem(1920-1945): Marc Bloch ve Lucien Febvre

Her ikisi de iyi bir tarihçi olan Bloch ve Febvre⁹¹ Annales'in kurucuları olarak anılır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Febvre ekonomik tarihe yoğunlaşarak uluslar arası bir dergi çıkarmayı planlamıştır. Fakat bazı zorluklarla karşılaşınca bu planından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Dergi kurma fikrini 1928 yılında bu kez Bloch öne sürmüş ve başarmıştır. Bloch ve Febvre dergiyi birlikte çıkarmıştır.

XX. yüzyıl başlarında Avrupa tarihçiliğindeki düşünsel ortam, Lucien Febvre ve Marc Bloch'un tarihçiliğe bakışlarını ve ilk çalışmalarını etkilemiştir.⁹² Bloch bu etkiyi şu sözleriyle ifade etmiştir: “Benim kuşağımdan tarihçiler, eski yıllarda yapılmış olan çalışmalara ifade edebileceklerimden fazlasını borçludurlar.”⁹³

Hızla değişen dünyanın getirdiği toplumsal dünyadaki dönüşümleri çözümlenebilmek için artık mevcut disiplinlerin klasik yöntemlerini aşan yeni yöntemlere ihtiyaç doğmuştur. Bu durum karşılaştırmalı tarihsel ve toplumsal araştırmalara olan ihtiyacın önemini ortaya çıkarmıştır.⁹⁴ Bu ihtiyacın farkında olan Bloch tarihe alışlagelmişin ötesinde sorgulayıcı ve çok yönlü olarak yaklaşmış ve tarihe *Karşılaştırmalı Tarih*⁹⁵ anlayışını kazandırmıştır. Bu yöntemin ilk denemesini ise *Kralın Dokunuşu*⁹⁶ adlı eserinde yapmıştır.

90Mustafa Malhut,“Sistem ve Tarih,” *Dokuz Eylül Üniversitesi History Studies Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, (İzmir-2011),s.206.

91 Burke,*Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*, s.45-46.

92G. Iggers, *Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*, Çev: Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Baskı:2, 2003), s.52.

93Erdem Sönmez,“Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi”, *T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları:3379,Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü anma ve armağan kitapları dizisi:43*, MRK Baskı ve Tanıtım, Ankara,(2012), s.257.

94 Yelken,*Tarih Sosyolojisi*,s.14.

95Selahattin Özkan ve Sevgül Çilingir, “Marc Bloch ve Annales Okulu,” <http://www.gunceltarih.org/2013/10/marc-bloch-ve-annaes-okulu.html> , Erişim Tarihi: 21.11.2016.

96Burke, *Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*, s.47.

Bloch bir diğerk önemli eseri olan *Feodal Toplum*' da bir bütün olarak feodal toplumu işlemiştir. Bu çalışmada, toprak kullanma hakkı, toplumsal hiyerarşi, savaşlar ile devlet arasındaki bağlantılar gibi konular tek tek ele alınmıştır. Bloch yöntem olarak *Bütünsel Bir Tarih Anlayışı* adını verdiği çalışmasının bu yönünün diğerk çalışma alanlarında bir örnek olarak kullanılması çağrısında bulunmuştur.⁹⁷Söz konusu bu *Bütünsel Bir Tarih Anlayışı* yöntemi şöyledir: Dilsel yapılar araştırılan tarihsel-toplumsal döneme kadar, toplumsal yapının geçirdiği değişimlerin izlenmesi ve ortaya konması açısından önemlidir. Bu yüzden dilbiliminden faydalanarak dilin geçirdiği anlam ve sözcük değişimleri araştırılmalıdır. Sonra araştırılan dönemin bütün özellikleri göz önünde bulundurularak, farklı ve benzer dönemlerin ve toplumların karşılaştırılmasının her düzeyde yapılması gerekir. Son olarak araştırılan döneme ilişkin olarak toplumsal coğrafya dikkate alınır. Bunun nasıl yapılacağı konusunda ise kendisinin *Feodal Toplum*'da bunu nasıl yaptığını açıklayan örneğe işaret etmiştir.

Fransız Kırsal Tarihi adlı eserinde o döneme kadar bu alanda sadece tarımın, serfliğin ya da toprak mülkiyetinin tarihi gibi daha dar temalarda çalışmalar yürütülmüşken, Bloch kırsal tarihi, Fransa özelinde kırsal teknikler ve kırsal geleneklerle birlikte incelemiştir. Bloch bu kapsamlı incelemesinde vardığı sonuçlarla, bütün dünyada modern, karşılaştırmalı kırsal tarih araştırmalarının temellerinin atılmasına bir öncü görevi görmüştür. Ayrıca bu kitapta XIII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar uzanan bir dönem ele alınmış ve Fransa ile İngiltere arasındaki benzerlikler ve karşıtlıklar belirlenmiştir. Daha önce F.W. Maitland tarafından kullanılan bu yöntem Bloch tarafından daha sistematik bir biçimde kullanılıp geliştirilmiş ve sonra bu yöntem benimsenip 1930'lardan itibaren kırsal tarih araştırmalarında kullanılmaya başlanmıştır.⁹⁸

Annales hareketinin daha sonra çevreden Paris'e gelen yeni üyeler tarafından kadrosu oldukça genişlemiş ve zamanla iyice kurumsallaşmıştır. Hatta bazı genç gruplar da harekete dahil olup canlılık katmıştır. Bloch'un İkinci Dünya Savaşı'nda

97Marc Bloch, *Feodal Toplum*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, (Ankara: Dogu Batı Yayınları, Baskı:4, ,2005), s.22.

98Daniel Chirot, *Marc Bloch'un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası-Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'a Görüşler ve Yöntemler*, Editör: Theda Skocpol, Çev: Ahmet Fethi, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları , Baskı:2, 2002), s.23.

esir düşüp öldürülmesinden sonra, 1956'daki kendi vefatına kadar Febvre çalışmalarını devam ettirmiştir.

Febvre XVI. yüzyıl tarih uzmanıdır.⁹⁹ Sosyal tarihe ilgi duyan Febvre'in daha Annales hareketine dahil olmadan önceki çalışmalarının sosyal tarihçiliğe çok yakın olduğu dikkat çekmiştir. Örneğin XVI. yüzyılın dini üslubunu incelemiştir. Bu incelemede Febvre ele aldığı dönemin düşünce sisteminde uygarlığın maddi ve toplumsal temellerine vurgu yapmıştır. Bu tarz bir yaklaşımı benimsemesi Annales hareketine dahil olduğu dönemde çalışmalarında günlük hayatın temel gerçeklerini hiçbir zaman gözden kaçırmamasını sağlamıştır. Bir örnek vermek gerekirse XVI. yüzyıl insanların eve ve aileye olan bağlarının, bugüne oranla çok daha gevşek olmasının kaçınılmazlığından bahsettiği *Pour une Histoire a part entiere* adlı kitabında bu tespitinin gerekçesi olarak sobanın henüz yaygın olarak kullanılan bir eşya olmadığından insanların zamanlarının büyük bir bölümünü dışarıda geçirmelerini göstermiştir.¹⁰⁰

Febvre bu akımı sürdüreceği yeni tarihçiler yetiştirmeyi de ihmal etmemiştir. Onların içinden ve en önemlilerinden biri Fernand Braudel'dir. Siyasi tarihe karşı olan öncüllerinden sonra Annales'in ilkelerinin yerleşmesi Fernand Braudel zamanında gerçekleşmiştir.

1.2.1.2. Annales'in İkinci Dönemi(1945-1968): Fernand Braudel

Fernand Braudel XX. yüzyıldaki en önemli tarihçilerden biridir. Braudel ilk başlarda geleneksel tarih anlayışı taraftarıdır ve ilk çalışmalarını Fransız Devrimi araştırmaları üzerine yapmıştır. Sonradan Braudel bu yıllardaki çalışmalarını için: “*politikanın, büyük adamların, kısaca olayların yüzeysel tarihine odaklanan çalışmaları*” ifadesini kullanmıştır. 1923 yılında Sorbonne'daki öğrenimin ardından Cezayir'de¹⁰¹ öğretmenlik¹⁰² yapmaya başlayan Braudel'in, Fransa'ya Akdeniz'i karşı

99Suraiya Faroqhi, “Duyguların da Bir Tarihi Vardır: Lucien Febvre'nin Yapıtları”, *Toplum ve Bilim*, Baskı:28, (1985), s.152.

100Sönmez, *Annales Okulu'nun ve Türkiye'de Tarihyazımı(Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarihyazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980'e)*, s.65.

101Ayan, *Türk Tarihyazımının Evriminde Annales Kuramının Yorumu*, s.81.

102 Burke, *Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*, s.70.

sahilden tepetaklak görmesi çoğu tarihçinin kendini sınırladığı yerel ve ulusal çerçeveden zamanla uzaklaşmasına ve daha geniş ufuklara ulaşmasına imkân sağlamıştır.¹⁰³

Braudel'in Febvre ile tanışması, aslında II. Felipe merkezli bir tez hazırlama konusunda hazırlanırken tezinin konusunu değiştirmesini ve Akdeniz'e doğru kaydırmasını sağlamıştır. Braudel 1946 yılında Annales dergisinin yöneticileri arasına katılınca *Colléga de France*'da Febvre'in boşalan kürsüsüne atanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından kurşuna dizilen Marc Bloch'un ardından Lucien Febvre'nin Annales ekolünün başında ekonomik tarihin baskınlığını azaltarak dil bilimi ve coğrafyayı ele alması Fernand Braudel'in devraldığı ekolün nasıl bir güzergâh izleyeceğini belirlemiştir.¹⁰⁴ Annales'in birinci kuşağının oluşturduğu *Annales Tavri*'ni aynen koruyan Braudel akademik olarak hızla ilerlemiş ve bu sırada Annales'in ilkelerinin daha da belirginleşmesini sağlamıştır."¹⁰⁵

Fernand Braudel bunu yaparken toplumsal olguların algılanmasının bütünüyle yeni bir yolunu aramıştır. Onun tarih anlayışında aktörler ile olayların anlam kazanması ancak, tarihsel olaylar ve dönüşümlerin bir araya toplanmış farklı birçok yapısal koşulun gücüyle meydana gelmiştir. Kendisi sosyal tarihçiliğin bakış açısıyla tarihi şu sözlerle tanımlamıştır: "*Tıpkı satrançta binlerce hamle kombinasyonu olması gibi, her zaman değişen, yine de her zaman aynı olan, monoton bir oyun.*"^{106 107}

Annales'e *zamanda görecelik* kavramını katan Braudel'e göre üç çeşit tarihsel zaman dilimi vardır ve bu tarihsel değişimlerin hızları birbirinden farklıdır. Günümüzden geriye doğru gidildiğinde ve biraz gelecekteki tarih anlayışını içeren ilk tarihsel zaman, coğrafi diğer bir tabir ile jeolojik zamandır. Bu zaman dilimindeki tarih akmakta ve değişmekte çok yavaş, ısrarlı geri dönüşlerden ve sürekli olarak yenilenen devrelerden meydana gelmektedir. Ortadaki tarih dilimi toplumsal tarihtir. Bu üstteki

103 Sönmez, *Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, s.70-71.

104 Ömer Lütfi Barkan, "Filipe II. Devrinde Akdeniz ve Akdeniz Memleketleri", *İstanbul Üniversitesi İ.F.M.*, Cilt:XII, Sayı:3, İstanbul, (1951), s. 173.

105 Mehmet Ali Kılıçbay, "Annales Okulu'nun Sonuncu Piri Fernand Braudel (1902-1985)", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt:5, Sayı:26, (1986), s.45.

106 Clark, *Çağdaş Temel Kuramlar-Annales Tarihçileri*, s.239.

107 Malhut, *Sistem ve Tarih*, s.211.

tarih anlayışına göre daha hızlı ama yine de yavaş hareket eden, ekonomik sistemleri, devletleri, toplumları ve uygarlıkları konu edinen tarihtir. En altta ise siyasi olayların ve bireylerin tarihi olan kısa süreli, geleneksel tarih vardır. Uzun süreli jeolojik tarih için *yapı*, orta süreli ya da toplumsal tarih için *konjonktür*¹⁰⁸, kısa süreli ya da bireysel tarih içinse *olay tarih* terimlerini kullanan Braudel, tarihin sadece olayların yer aldığı kısa süreli zamana odaklanmak yerine coğrafi ve kültürel yapıların içinde olduğu uzun süreli zamanı gözetmesi gerekliliğini savunmuş, uzun süre ile yüzeysel olarak ifade ettiği olay tarihin gerisinde yatan nedenleri ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.¹⁰⁹

Braudel'in tarih ve sosyolojinin kendi içlerinde yaşaması gerektiğini düşündüğü dönüşümü birbirleri ile etkileşimleri üzerinden mümkün gördüğü ifadelerinden anlaşılmaktadır. Braudel çalışmalarında Marc Bloch'un disiplinler arası yaklaşımına sadık kalarak karşılaştırmalı yöntemi sık sık kullanmıştır. O kendisine sosyal tarihçiliğin, tarihi toplumsal, ekonomik ve siyasal açıdan kesişme noktasında gören anlayışını hayata geçirmeyi prensip edinmiş¹¹⁰ ve *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* adlı tez çalışmasını bu yöntemle ele almıştır.¹¹¹ Bu çalışma çok ses getirmiş ve daha sonra diğer pek çok tarihçi ve düşünürü esin kaynağı olmuştur.

Özetle Braudel'in Annales Okulu çerçevesinde tarih ilmine en büyük katkısının, iki dev eseri olan iki ciltlik *Akdeniz* ile üç ciltlik *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm* adlı kitaplarında uyguladığı metotta gizlidir denilebilir. Her iki eser de yazarın kendi benzetmesi ile üç katlı birer bina gibi inşa edilmiştir. Zemin kat yavaş değişenin, dip dalgalarının veya doğrudan doğruya yapıyla ilgili unsurların tarihiyken, onun üstündeki ilk kat ekonominin ve toplumla ilgili hususların incelendiği kattır. Burada yapı ile ilgili olmayan fakat yine de yavaş değişen bir alanın tarihi söz konusudur. Sonuncu kat ise hızlı değişeni yani olayı ve siyaseti konu edinmiştir.¹¹²

108 Ramazan Acun, "Konjonktür, Tarih ve Tarihçi: Metot Vurgulu Bir Araştırma," *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:32, Sayı:1,(Haziran -2015), s.15.

109 Yapıcı,*Annales Okulu'nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri: Türkiye Örneği*,s.97.

110 Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık ve, Ekonomi ve Kapitalizm XV.-XVIII. Yüzyıllar(Gündelik Hayatın Yapıları)*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Cilt:1, Baskı:2, (Ankara: İmge Kitabevi, 2004),s.21.

111Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Cilt:1, (Ankara:İmge Kitabevi,1993), s.21.

112Mehmet Ali Kılıçbay, *Fernand Braudel*, (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:VI), s.333.

Braudel'in Annales macerası Annales'in sekreteri olan Mandrou ile anlaşamaması ve Mandrou'nun istifası ile Annales'i yenilemek için Emanuel le Roy Ladurie, Marc Ferro ve Jacques Le Goff gibi genç tarihçileri yanına çekmesi şeklinde devam etmiştir. Emekliliğe ayrıldıktan sonra dahi Annales'te ağırlığını sürdüren Braudel, Fransa dışındaki Avrupa ülkelerinden gelen genç tarihçileri Paris'te çalışmalarını sürdürmeleri için destekleyerek Annales tarih anlayışının yurtdışında da yaygınlaşması için uğraşmıştır. Braudel Annales'in temel yapısının Bloch ve Febvre tarafından meydana getirildiğini sadakatle ifade ederken daha sonra gelenlerin yeni örnekler, yeni formüller ve yeni deliller bulup Annales hareketine canlılık kattıklarını ancak yeni usuller meydana getirmediklerinden şikâyet etmiştir. 1985 yılında vefat eden Braudel, vefatına kadar pek çok tarihçiye tezini oluştururken yardımcı olmuştur.

1.2.1.3. Annales'in 3. Dönemi(1968-1990): Andre Burguiere ve Jacques Revel

Birinci ve ikinci evresi belli isimlerin liderliğinde gelişen Annales'in üçüncü evresinde tam olarak bu şekilde bir yapılanma söz konusu olmamıştır. Andre Burguire ve Jacques Revel'in yanı sıra Marc Ferro, Le Goff ve Emmanuel Le Roy'da bu dönemin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Braudel'in emekliliğinden sonra Jacques Le Goff'un başkanlığında Annales Okulu'nda yeniden yapılandırılmaya gidilmiştir. Bu yeni yapılanmanın amacı tarih ile diğer sosyal bilim disiplinlerini bütünleştirmektir.¹¹³ Ayrıca Braudel'in pek önem vermediği dilbilim konusunda Emmanuel Le Roy Ladurie, Bloch ve Febvre'den aldığı mirasla önemli açılımlar yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında Annales Okulu çalışmalarında Braudel sonrası dilbilimci yaklaşımın daha çok ön plana çıktığı söylenebilir.¹¹⁴ Fakat yine de bu yeni yapılanmanın Braudel çizgisinden kopmadığı özellikle Jacques Le Goff'un eserlerinde¹¹⁵ açıkça görülmüştür. Le Goff'un ayrıca Annales'in temellerini atan Marc Bloch' a karşı özel bir hayranlık beslediği bilinmektedir.¹¹⁶

113 Aydoğan, *Annales Tarih Okulu'nun Serüveni ve Türkiye'ye Yansımaları*, s.134.

114 Clark, *Çağdaş Temel Kuramlar-Annales Tarihçileri*, s.260.

115 Aydoğan, *Annales Tarih Okulu'nun Serüveni ve Türkiye'ye Yansımaları*, s.135-136.

116 Hilmi Anaç, "Georges Duby'nin Tarihyazımı Üzerine Yaklaşımları," *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt:3, Sayı:9, (2016), s.7.

Düşünsel parçalanmışlık ve çok merkezli bir bakış açısının mevcudiyeti bu dönemin en genel özellikleri arasındadır. Ayrıca bu dönem Febvre'nin metodunu daha da genişleterek tarihin sınırlarını çocukluğa, rüyalara kadar götüren tarihçiler çıktığı gibi, siyasi tarihe ve olaylar tarihine geri dönenler de çıkmıştır. Aynı zamanda bazıları nicel tarihe daha fazla ilgi gösterirken diğer bazıları buna tepki duymaya başlamıştır. Çok önemli bir gelişme daha vardır ki o da bu dönemin kadınlara yer vermesidir öyle ki hem kadın tarihçiler¹¹⁷ çalışmalara katılmış, hem de kadınların tarihi üzerine kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Georges Duby, bu konuda Ortaçağ'da kadınların statüsüne değinmiş, kadınlara hangi statüde olursa olsun bazı rollerin egemen sınıflar ve egemen cinsiyet tarafından verildiğini ayrıca feodal sistemde aylak anahtar bekçisi olarak nitelendirilen soylu kadınların da var olduğunu çalışmalarında incelemiştir.¹¹⁸ Bu açıdan bakıldığında Annales Okulu sosyal tarih ile başlayan süreçte tarih yazımına toplumsal cinsiyet açısından da farklı bir perspektif getirmiştir.¹¹⁹

Bölgesel monografilerin yaygınlaşması, Annales hareketinin Braudel'den sonraki üçüncü evresinin bir diğer önemli gelişmesidir.¹²⁰ Tarihçiler uzun dönemli dalgalanmalar ile konjonktürel eğilimler arasındaki farkları derinlemesine inceleme fırsatını, mekânsal sınırlamalara karşı zaman boyunca ilerleyen bu çalışmalarla bulmuşlardır.¹²¹

Amerikan düşünce eğilimleri ile daha yakın bir ilişki içinde olan bu kuşakla Paris merkez olmaktan çıkmıştır. Böyle olunca da yeryüzünün farklı yerlerinde buna benzer yenilikler hemen hemen eşzamanlı bir şekilde vuku bulmuştur. Örneğin kadınların tarihi yalnızca Fransa'da değil aynı zamanda Birleşik Devletler, Britanya, Hollanda, İskandinavya, Batı Almanya ve İtalya'da geliştirilmiştir.¹²² Bu kuşağa mensup olanlar dil bilmektedir ve bu sayede Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde dersler verebilmişlerdir. Aynı zamanda bu yeni kuşak, kurdukları yurt

117

Aydoğan, *Annales Tarih Okulu'nun Serüveni ve Türkiye'ye Yansımaları*, s.135.

118 Anaç, *Georges Duby'nin Tarihyazımı Üzerine Yaklaşımları*, s.19.

119 Anaç, *a,g,e*, s.20.

120 Ali Boratav, *Tarih ve Tarihçi –Annales Okulu İzinde*, (Ankara:Kırmızı Yayınları,2010), s. 9.

121 Boratav, *a,g,e.*, s.9

122 Burke, *Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*, s.120.

dışı bağlantılar sayesinde Annales geleneği ile Amerika kökenli psiko-tarih, yeni ekonomik tarih, popüler kültür tarihi ve simgesel antropoloji gibi alanlarla sentez kurma yollarını aramışlardır.¹²³

Bu dönem siyasete geri dönüş yapılmıştır.¹²⁴ Fakat bu konuda yeni bir anlatı tarzı denenmiştir. Bu siyasal tarihin ve anlatının yeni tarzına özellikle Georges Duby, Jacques Le Goff'de rastlanmıştır. Denilebilir ki bu dönemde Annales geleneğine mensup tarihçiler de bütün dünyada olduğu gibi tarih yazımını yeniden keşfetme yoluna gitmişlerdir.¹²⁵

1970'lere gelindiğinde, Annales hareketi sayesinde kültürü sağlam bir siyasal, toplumsal ve ekonomik bağlam içine oturtan bir tarih yazımı ortaya çıkmıştır. Örneğin Georges Duby zamanının tarihçiliğine hız kazandıran, ulusal efsanelerin sürdürülmesi, evlilik ve feodalizmin toplumsal yapısı gibi özgün ve yetkin çalışmalar ortaya koymuştur.¹²⁶

1970'li yıllardan sonra Annales anlayışında sanat gibi konular Bloch ve Febvre temel alınarak ve sonrasında Le Goff, Duby ve diğerleri ile birlikte yerleşmiş bir gelenek haline getirilmeye çalışılmıştır. Bir taraftan da ortaya konan yapıtların güçlü yanları ile Annales Okulu tarih yazımının, sosyal bilim düşüncesinin büyük bölümünü karakterize eden salt bilimselciliğe yenik düşmesine engel olması amaçlanmıştır. Çünkü Annales Okulu temsilcilerinin bilimsel ve teknolojik beceriler üzerine inşa edilmiş bir Batı uygarlığının üstün niteliklerine pek güveni yoktur. Aynı şekilde sosyal bilim kuramlarının büyük bölümü de çok merkezi nitelikteki modernist kavramlardan uzak durmayı yeğlemiştir. Buna paralel olarak Annales Okulu tarihçileri ağırlıklı olarak modern öncesi dünya üzerine odaklanmayı tercih etmişlerdir. Buradan hareketle 1970'lerden sonra, yani sosyal bilim tarihinin temel varsayımlarının sorgulanmaya başladığı bir dönemde Annales Okulu temsilcilerine karşı uluslararası bir düzeyde

123Mustafa Alican, "Peter Burke- Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu", *Tarih Okulu Kitap Tanıtımı*, Sayı:4, (Yaz -2009), s. 168.

124 Anaç, *Georges Duby'nin Tarihyazımı Üzerine Yaklaşımları*, s.15.

125 Fatih Gümüş, "Yeni Yöntem ve Yaklaşımlara Açık Bir Ruh:Annales Okulu", *Toplum ve Bilim*, Sayı:91, (2001-2002), s.319.

126Edward Hallett Carr ve Juan Fontana, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, Çev: Özer Ozankaya, (Ankara: İmge Kitapevi, ,1992), s.105.

uyan anı ilgiyi açıklamaya yardım edebilecek olgunun bununla ilgili olduğu çıkarımı yapılabilir.¹²⁷

Annales önemli başarılarına karşın; okulun kuram noktasındaki sıkıntıları, Bloch'un eksiklikleri, belgelere güvenmeyişleri, birincil kaynakları az kullanmaları ya da hiç kullanmamaları, sınıf ve ideoloji kavramlarından çok bahsetmeyişleri, coğrafyaya aşırı önem atfetmeleri ve anlatıyı kaybettikleri gibi konularda eleştiriler almıştır. Örneğin Annales Okulu tarihçileri anlatı tarihini tek bir cümle ile üzerlerinden atmakla yetinirler diyen Ricoeur'a göre anlatsal tarihin eleştirisi yalnızca siyasal tarihin eleştirisi olarak kalmıştır.

Modern çağları ele almak konusunda başarısızlık, Annales'e karşı sıkça dile getirilen bir diğer eleştiridir. Annalesçiler Modern çağı hiçbir zaman bütünüyle göz ardı etmemiş olsalar da tarih yazımının odağına çoğunlukla ortaçağı ve ilkçağı koymuşlardır.¹²⁸

Annales kuramcılarının kişiliksel tutumlarına karşı yapılan eleştirilerden bir örnek vermek gerekirse, Marc Bloch'un tarihin estetik yönünün çok önemli olduğunu savunurken tarihin edebiyatla olan yakın ilgisine dikkat çekmesi, ancak tarihsel anlatının sahip olduğu bu sanatsal ve estetik dilin onu diğer bilimlerden üstün bir bilim yaptığını söylemesi bazı çevreler tarafından oldukça kibirli bir tutum olarak algılanmıştır. Oysa tarih ve edebiyat arasındaki ilişki hiçbir zaman tümüyle reddedilmemiştir.¹²⁹

Sosyal bilim yönelimli tarihi sıradan insanlara yer vermek konusunda geleneksel tarihten çok farklı olmamakla eleştiren Paul Thompson bu iddiasını güçlendirmek için, sosyal tarihin de, ekonomik tarih, ücret oranları, işsizlik ve fiyatlar gibi konularda istatistikî verilere başvurduğunu; hatta emek tarihi, işçi sınıfları ve devletlerarasındaki ilişkiler, sendika gibi örgütlenmeleri konu edindiğini örnek göstermiştir. Sonuçta sosyal tarih de refah devleti ve nüfus artışı gibi meseleleri

127Edward Hallett Carr ve Juan Fontana, *a,g,e.*, s.64.

128İggers, *Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı.*, s.64.

129Ayşegül Keskin, "Post-modern Dünyada Modern Tarih Yapmak Üzerine", *U.Ü Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:15/2, (2008), s.356.

işlemiştir. Buradan yola çıkarak aslında gündelik olayların ve sıradan insanların, hiç de sosyal bilim yönelimli tarihin konusu olmadığını savunmuştur.¹³⁰

Son olarak Peter Burke de Annales hareketini, tarih alanına katkıları olsa da bu katkının eşitsiz olduğu iddiasıyla eleştirmiştir. Eleştirisini temellendirmek için de Annales grubunun incelediği coğrafya parçalarına işaret etmiştir. Bu coğrafyaların arasında aslan payının Fransa'ya düştüğünü vurgulayan Peter Burke, sosyal tarihçilerin Braudel'in izinden giderek Akdeniz dünyası hakkında özellikle İtalya, İspanya ve İspanya ile Portekiz egemenliğindeki Amerika tarihine yaptığı katkılara rağmen dünyanın öbür kısımları üzerine çok az inceleme yapmış olmalarının eşitsizlik olduğunu ifade etmiştir.¹³¹

130Paul Thompson, *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih*, Çev: Şehnaz Layikel, (Ankara:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Baskı:1,1999), s.3.

131Burke,*Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*, s.182-183.

2. İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL TARİH GELİŞİMİ

2.1. Cumhuriyet'ten Önceki Durum

2.1.1. Osmanlı Öncesi Genel Tarih Anlayışı ve Sosyal Tarih

Türkiye'de sosyal tarih anlayışının doğuşu ve gelişiminin iyice anlaşılması için öncelikle tarih boyunca Türklerin genel tarih anlayışlarında yer alan sosyal tarih çerçevesinde değerlendirilebilecek belli başlı eserlerden biraz bahsetmek gerekir. Çünkü Cumhuriyet dönemi Türk tarihçiliğinin doğuşu ve gelişiminde Avrupa'daki modern tarihçiliğin yanı sıra Osmanlı devletinden miras kalan tarihçilik geleneğinin de aynı derecede etkili olduğu hatta anlayış açısından olduğu gibi üslup ve tarz açısından da Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığı üzerinde tesiri olduğu gerçeğini unutmayıp bu anlayış doğrultusunda yola çıkarak Osmanlı tarih anlayışları içinde sosyal tarihin gelişimine değinmek yerinde olacaktır.¹³² Böylece ana konumuz olan Cumhuriyet dönemi sosyal tarih anlayışına doğru ilerlemek konuyu çok daha kapsamlı kılacaktır.

Bu anlayışla hareket ettiğimizde Eski Türk Yazıtlarını¹³³ Türklerde sosyal tarihçiliğin ilk başlangıcı olarak kabul etmek mümkün görünmektedir. Bilge Kağan, Kültegin, Tonyukuk gibi önemli isimler adına dikilen ve Orhun Kitabeleri adı verilen Göktürk abideleri eski Türk Yazıtları'nın en önemlileridir. Bu yazıtlar Türk tarihinin ilk yazılı kaynakları olması ile sadece tarihi değil aynı zamanda edebi, kültürel, iktisadi, sosyal öneme sahiptir. Yazıtlar bilinmeden önce Türk tarihi ancak yazılı olmayan kaynaklardan yani efsane ve destanlar ile Çin yıllıklarından ve sayıca az olan seyahatnameler ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Yazıtlarla ilgili en kapsamlı araştırmayı Danimarkalı Thomsen yapmıştır ama XIII. yüzyılda Ata Melik Cüveyni adlı tarihçimizin yazıtlardan haberdar olduğu da bilinmektedir.¹³⁴ Yazıtların kültürel, edebi,

¹³²Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu 1929-1937*, (İstanbul: Afa Yayınları, 1992), s.41.

¹³³Muharrem Ergin, "Orhun Abideleri-Önsöz", *Hisar Kültür Gönüllüleri*, 2003, s.4.

¹³⁴ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihangüşa*, Çev: Mürsel Öztürk, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, Cilt:1,1988), s.116.

iktisadi, sosyal gibi pek çok açıdan değerlendirilmesi gerekliliği ile sosyal tarihin disiplinler arası özelliği arasında uyuma bakıldığında sosyal tarihten izler taşıdığı yargısına varmak yanlış olmaz.

Sosyal tarihçilik izini bazı ünlü Türk bilgin ve yazarlarının eserlerinin içeriğinde sürmeye devam ettiğimizde; bunların en önemlilerinden birinin Dede Korkut olduğunu ifade etmek gerekir. Dede Korkut'un eserlerinde edebi çizgileri ve unsurların yanı sıra tarih, aile, kadın, çocuk, sanat, nüfus siyaseti ve din vs pek çok tarihi ve sosyal motife rastlamak mümkündür.¹³⁵Bu açıdan Dede Korkut için sosyal tarihin siyaset odaklı değil halkın tarihine eğilme yönünün bir örneğini teşkil eder diyebiliriz.

Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig eseri de aynı özelliklere sahiptir. Yusuf Has Hacib bu eserinde insan hayatının manasını tahlil ve onun cemiyet ve dolayısıyla devlet içindeki vazifesini tayin eden bir anlayış, bir hayat felsefesi sistemi kurmaya çalışmıştır.¹³⁶Eser toplumu oluşturan çeşitli sınıf ve zümrelerin yapısını ve değerini, ayrıca onlara karşı hükümdar tarafından izlenmesi gereken davranış ve tutumları belirlediğinden, Türk Edebiyat Tarihi, Türk Sosyolojisi, Türk Kültür Tarihi, Türk Devlet Felsefesi gibi pek çok alana kaynaklık eder.¹³⁷ Ayrıca Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib ve içinde yetiştirdiği çevrenin ilmi ve felsefi birikimini yansıtmaktadır. Bahsi geçen o içinde yaşadığı çevrenin ilmi ve felsefi birikimi eserin her açıdan iç içe girip harmanlanması anlamını taşır.

Yusuf Has Hacib bu eseri o dönem yeni bir dine yani İslamiyet'e geçmiş olan Karahanlılara ahlaki açıdan yön bulmalarında yardımcı olmak amacıyla yazmıştır. Kutadgu Bilig bu açıdan değerlendirildiğinde, kitleler halinde yeni bir dini kabul eden bir milletin tarihi kaderine yeni bir yön vermesi ve değişen eski geleneksel değer

135Ruhi Kara ve Oğuzhan Yılmaz, "Dede Korkut Hikâyelerinde Sosyal Hayat", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi I*,(2010), s.2.

136Gulnisa Jamal, *Muhammet Savaş Kafkasyalı, Kutadgu Bilig Araştırmaları Tarihi*, (Ankara:Eflal Matbaacılık,2016), s.5

137Hasan Hüseyin Adalıoğlu, "Bir Siyasetname Olarak Kutadgu Bilig", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ekim -2009), s.239.

yargılarını yeni sentezlerle buluşturmak yönünden çok değerli bir eserdir.¹³⁸Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu eserin özellikle sosyal tarihin toplumsal değişimlere önem veren ve disiplinler arası özelliğini yansıttığı söylenebilir.

Aynı dönemlerde yer alan bir önemli bilgin ve eserinden daha örnek vermek gerekirse Kaşgarlı Mahmut ve onun değerli eseri *Divan-ü Lügat-ı Türk*'ü unutmamak gerekir. *Divan-ü Lügat-ı Türk*, Türk dilinin ilk sözlüğüdür. Ayrıca bir gramer kitabıdır. Kitap kişi, boy ve yer adlarına kaynaklık eder. Hatta eser ansiklopedik bir eserdir çünkü Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler barındırır ve aynı zamanda döneminin tıbbi ve tedavi usulleri hakkında bilgi verir.¹³⁹ Tüm bu özellikleri değerlendirildiğinde bu eserin de Türklerin sosyal tarih anlayışı açısından bir temel oluşturduğu düşünülebilir.

Yola Türklerin ilerleyen dönemlerde kullandıkları tarih yazımları ve bunların içindeki sosyal tarihçiliğe yaklaşan tutumlar ve oluşturdukları eserlerinden devam edildiğinde ilk karşılaşılabilecek olan resmi tarih yazımı¹⁴⁰ olacaktır. Resmi tarihçilik Türklerde İslamiyet'i kabul ettikten sonra kurdukları devletlerde tercih ettikleri bir metottur ve genellikle bunun için şubeler açıp görevliler bulundurmuşlardır. Bu anlayış Türklerle Arap ve Farslardan mirastır. Hatta İran ve Bağdat'ta hâkimiyet kuran Selçukluda Türk ve Türkmen bir tarihçi bulmak pek mümkün değildir.¹⁴¹ Bu yüzden Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğu kurulmadan önce tarih yazıcılığı yok denecek kadar azdır.

Türklerin Anadolu'ya geçtikten sonraki ilk dönemlerde Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinin tarihi resmi tarih yazımı ile anlatılmıştır. Bunlardan Türkçe olarak yazılan *Danışmendname* ve *Battalname* Anadolu'da Türkçe tarih yazıcılığının ilkleri sayılır.¹⁴²

138Nevin Güngör Ergan, "Siyasetnamelerde Çizilen Devlet Adamı Portresinin Temel Özellikleri", *Sayı:8*, (1999), s.31

139Mustafa S. Kaçalın, *Divan-u Lügat-ı Türk*, (Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: IX), s.447.

140Behar, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu 1929-1937*,s.45-48.

141Nizamettin Şami, *Zafername*, Çev: Necati Lugal, (Ankara:Türk Tarih Kurumu,1949), s.5

142 Samet Arıker, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:8, (Ekim-2015), s .204.

2.1.2. Osmanlı Dönemi Genel Tarih Anlayışları ve Sosyal Tarih

Osmanlı tarih yazıcılığı kroniklerle başlamıştır. Kronikler II. Murat devrinde¹⁴³ tohumları atılıp II. Beyazıd devrinde yazılmaya başlanan tarihi kaynaklardır. Kroniklere genel olarak *Anonim Tevarih*'i *Ali Osman* denir. Yazarları bilinmeyen bu eserler daha çok halkın tarih dinleme ihtiyacını gidermek için kaleme alınmıştır.¹⁴⁴ Osmanlı'da gerçek anlamda resmi tarih yazıcılığı bu Anonim Tevarih'i Ali Osmanlardan sonra başlamıştır. Bu tarih yazımı üç ana unsurun etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bunlar; İslamiyet, Orta Asya ve Fars etkisidir.¹⁴⁵ Ayrıca Osmanlı tarihçileri Edebi Tarihçilik etkisi altında kalmıştır.¹⁴⁶ Bu akımlara sosyal tarihçiliğin farklı disiplinlerle işbirliği ve kültürü oluşturan etmenlerin ayrı ayrı incelenmesi gerekliliğine yaptığı vurgu açısından bakarsak resmi tarih yazıcılığı içinde bile sosyal tarihçiliğin kendine az çok bir yer bulduğu yorumu yapılabilir.

Osmanlı'da ilk ciddi anlamda tarih yazıcılığı ancak XV. yüzyıllarda tarihi takvim, gazavatname ve menakıpname tarzından eserlerle başlamıştır. Örneğin Ahmedî'nin *İskendernamesi* böyle bir eserdir. Bu eser tarihçilere iyi bir örnek olmuştur ve onlar için kaynak görevi görmüştür.¹⁴⁷ Yine XV. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren Osmanlı sultanları devletin tarihinin bu görüşle yazılması için II. Beyazıd, Aşıkpaşazade, Kemalpaşazade, İdris-i Bitlisi ve Ruhi gibi dönemin önemli tarihçilerini görevlendirmiştir.¹⁴⁸ Aşıkpaşazade'nin bu anlayışla oluşturduğu eserleri arasında basit anonim hikâyeleri içeren eserinde açık bir dil kullanıldığından kalabalık topluluklarda okunması açısından avantajlı olmuştur. Ayrıca derviş gazilerinin

143Ünal,*Tarihçilik, Tarihçiliğin Gelişimi ((15-20 yy)) ve Türk-Batı Tarihçiliğine Örnek İki Kitabı Karşılaştırmalı Analizi*,s.186.

144 Hasan Hüseyin Adaloğlu, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Anonim Tevarih-i Ali Osman Geleneği", *Osmanlı- Bilim*, Cilt:8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,(1999), s.288

145 Betül Başaran Alpugan, "Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarih Yazıcılığı ve Tarih Yazıcılığı," *Osmanlı-Bilim*, Cilt:8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,(1999), s.262.

146 Nevzat Köken, "Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi(1923-1960)", (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Isparta,2002),s.16.

147 Hasan Nejat Göyünç, *Tarihçiliğimizin Dünü ve Bugünü*, (Ankara:Türk Tarih Kurumu,1977), s.240.

148Erdal Taşbaş, "Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Kısa Bir Bakış", *Akdeniz Üniversitesi Mediterranean Journal of Humanities*, Sayı:2, (2011), s.216.

görüşlerini yansıtan bu eserin¹⁴⁹ askeri sınıflar ile sınır halkının psikolojisine göre yazılmış olması sosyal tarihçiliğe ne kadar yakın olduğunun ispatı sayılır.

Klasik Osmanlı tarihçilerinden farklı olarak olayların kritiğini yapan tarihçi sayısı çok azdır ve azınlıkta olan bu tarihçiler Osmanlı tarih yazıcılığına yeni bir soluk getirmiştir. İşte Kemalpaşazade bu tarihçiler arasındadır. Kemalpaşazade'nin ardından Kâtip Çelebi, Gelibolu Mustafa Ali, Naima, Peçevi ve Cevdet Paşa gibi tarihçiler daha fazla bir gelişme göstererek olayların sebep ve neticelerini tetkik, izah ve tenkit için çabalamaya başlamışlardır. Bunun yanında Tunuslu tarih felsefecisi İbn-u Haldun'un örnek alarak tarihte doğuş, yükseliş ve çöküş gibi organizmacı yorum biçimlerini benimseyenlere de rastlanmıştır.¹⁵⁰ Tüm bu gelişmelerin Osmanlı'da sosyal tarihçiliği adım adım yaklaştığının bir göstergesi olduğu yorumu yapılabilir.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır fethinden sonra Osmanlı tarihçiliği Arap etkisiyle tanışmıştır. Böylece XVI. yüzyıldan itibaren İbn-i Haldun Osmanlı tarihçileri tarafından tanınmaya başlanmıştır. Özellikle *Keşfu-z Zünun* yazarı Kâtip Çelebi onu ilk olarak tanıyan ve ondan etkilenen isim olmuştur.¹⁵¹ Bu noktada İbn-u Haldun'un sosyal tarihçiliğe çok yakın olan tarihçiliğinden biraz bahsetmek yerinde olacaktır. İbn-u Haldun gözlem ve tecrübeye dayalı araştırmaları, tarih, toplum, siyaset şehir, köy, medeniyet gibi konular üzerinde ortaya koyduğu zengin içerikli görüşleri ile sadece Doğu'da değil Batı'da da birçok düşünürü etkilemiştir.¹⁵² Bugün bile birçok bilim adamı ve düşünürü İbn-u Haldun'un görüşlerinden faydalanmaktadır.

Haldun ünlü eseri *Mukaddime*'de, İslam ülkeleri ve milletlerini, Doğu İslam dünyası ile Batı İslam dünyasını, ilimler arasındaki ilişkileri, eğitim öğretim ve öğretmenlik mesleğini, daha sonra da yerli ve göçebe toplumları karşılaştırdığından sosyal tarihçiliğe uygun bu tarzı ile Osmanlı'da sosyal tarihin gelişimine öncü olmuştur. İlk örneklerini Kemalpaşazade'de gördüğümüz İbn-u Haldun'un etkisi

149 Zeki Arıkan, "Osmanlı Tarih Anlayışının Evrimi", *Tarih ve Sosyoloji Semineri(28-29 Mayıs 1990) Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul,(1991), s.77.

150 Köken,*Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi(1923-1960)*", s.17.

151Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu,"Türkiye'de İbn-u Haldunizm," *Fuat Köprülü Armağanı*, (İstanbul,1953), s.158.

152Ejder Okumuş,"İbn-u Haldun'un Osmanlı Düşüncesine Etkisi," *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı:15, (2006), s.144.

özellikle Kâtip Çelebi’de daha açık görülmüştür. Kâtip Çelebi’nin Osmanlı Devletinin gerilemesini işlediği *Dusturül Amel* adlı eseri İbn-u Haldun’un tesirinde kaldığının çok açık örneğidir. Kâtip Çelebi’nin, tarih, bibliyografi, otobiyografi, tarihî coğrafya ve atlas konularında birbirinden güzel ve güvenilir eserleriyle Osmanlı tarihçileri için, hem sosyal tarihçiliğin bir örneğini oluşturduğunu, hem de XVII. yüzyıla damgasını vurduğunu söylemek mümkündür.¹⁵³

XVI. yüzyıl tarihçileri içinde Hoca Sadettin Efendi’yi ve Mustafa Ali’yi de unutmamak gerekir. Çünkü Osmanlı tarih yazıcılığına yeni bir düzenleme ve yöntem anlayışı kazandıran Hoca Sadettin Efendi’nin *Tacü’t-Tevârih* adlı eseri ve özellikle Gelibolulu Mustafa Ali’nin *Künhü’l-Ahbâr* adlı eseri çekinmeden dile getirdiği toplumsal ve siyasal eleştiriler açısından çok etkili olmuştur. Aynı zamanda Mustafa Ali dört ciltlik *Künhü’l-Ahbar* eserinin ilk cildinde; kozmoloji, coğrafya ve insan yaratılışı gibi konuları işleyerek sosyal tarih anlayışının iyi bir örneğini vermiştir.¹⁵⁴ Hoca Sadettin Efendi’nin *Tacü’t Tevârih* adlı eserinin beşinci cildinde ise, *Hatime* başlığı altında zamanının edebiyat ve kültür alanlarında tanınmış kişileri, medreselerin doğuşları, bilimsel gelişmeleri, üst düzey yöneticileri, bilim adamlarını ve çağın eğitimcileriyle şeyh ve tasavvufçular arasındaki tartışmalar ve anlaşmazlıkları ele alması Osmanlı bilim tarihine ışık tutmuştur.¹⁵⁵ Bu eser de bu açıdan değerlendirildiğinde sosyal tarihçiliğin bir örneği olarak kabul edilebilir.

Bu dönem sosyal tarih anlayışına çok yaklaşan bir ünlü tarihçi daha vardır ki o da Lütü Paşa’dır. Lütü Paşa’nın en önemli eseri bir siyasetname özelliği taşıyan *Asafname*’dir. Lütü Paşa dört bölümden oluşan bu eserinde, sırasıyla sadrazamın nitelikleri, sultan ve halkla olan ilişkileri, savaşlar, hazine ve reaya ile ilgili konularda yapılması ya da olması gerekenler konusundaki düşüncelerini kaleme almıştır.¹⁵⁶

153 Köken, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi*(1923-1960),s.6.

154Comel H Fleischer, *Tarihçi Mustafa Ali Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, Çev: Ayla Ortaç, (İstanbul,Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1996), s.240-255.

155 Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t Tevârih*, Editör: İsmet Parmaksızoğlu, (Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları,1992).

156 Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Düşünce ve Bilim Tarihi*(1300-1600), *Türkiye Tarihi*, Editör: Sina Akşin, (İstanbul:Cem Yayınları, ,2002), s.222.

XVI. yüzyıl tarihçilerinin bir diğer özelliği, tarih yazıcılığını edebiyatla bütünleştirme çabalarıdır. Farsçanın edebiyat tarih geleneğini örnek alan bu tarihçiler, düzyazı şeklindeki tarih yazımını çok dilli ve karmaşık Türkçe edebiyat geleneğiyle harmanlama yoluna gitmişlerdir.¹⁵⁷ Bu çabayı da yani tarihin edebiyatla harmanlanma çabalarını sosyal tarihin disiplinler arası anlayışıyla bağdaştırmak mümkündür.

Kanuni zamanında, Osmanlı tarih yazarlarının İran tarih eserlerinden etkilendiklerinden¹⁵⁸ Osmanlı literatüründe XVI. yüzyıl saray tarihçileri için sözlükte “*sultanın kitabını yazan kimse*” anlamına gelen şehnameciler diye adlandırıldıkları dönemin başladığı görülmüştür. Kanuni Sultan Süleyman zamanında kurulan bu *Şehnamecilik* makamında şehnameciler, sürekli ve maaşlı bir memur olarak çalışmış ve Osmanlı tarihinin yakın geçmişini edebi şekilde tasvir veya rapor etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu kurum elli yıl boyunca oldukça aktif olarak çalışmış fakat 1601’den sonra kapatılmıştır.¹⁵⁹ Şehnamelerin sanat tarihi açısından da önemi büyüktür çünkü şehnamelerde anlatılan olaylar çok çarpıcı minyatürlerle süslenmiştir.¹⁶⁰ Yine bu açıdan bakıldığında, tarihle sanatın buluşması sosyal tarih anlayışı ile yakınlık arz etmektedir.

XVII. yüzyıla gelindiğinde tarih kaynaklarının artık sadece tarih bilgileri içermekle kalmadığı, mekân, kültürel ve zamansal öğelere de yer vermeye başladığı görülmüştür. Bu devrin önde gelen alimlerinden Kâtip Çelebi’nin eserleriyle Osmanlı tarih yazılığında bir değişim ve dönüşüm başlamıştır. Kâtip Çelebi eserlerinde tarihi coğrafya, atlas incelemeleri, bibliyografya ve oto biyografi tarzlarıyla sosyal tarihçiliğe oldukça yaklaşan bir tarihçidir.

XVIII. yüzyılda Osmanlı tarih yazıcılığında Vakanüvislik adı verilen yeni bir resmi tarih yazım dönemi daha başlamıştır. Zamanın olay ve kişilerini anlatan

157Fleischer,*Tarihçi Mustafa Ali Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, s.240-245.

158Ünal,*Tarihçilik, Tarihçiliğin Gelişimi ((15-20 yy)) ve Türk-Batı Tarihçiliğine Örnek İki Kitabı Karşılaştırmalı Analizi*, s.188.

159 Christine Woodhead, *Şehnameci*, (Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt:38), s.456-458.

160 İlber Ortaylı, “Osmanlı Tarih Yazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler, Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi,” Düzenleyen: Sevil Atauz, *Türk Sosyal Bilimler Derneği*, Ankara,(1986), s.421.

vakanüvislerin yazdıkları eserlere vakayiname denmiştir. Bu tarih yazıcılarının hazırlamış olduğu eserler genellikle devletin bakış açısını yansıtmıştır ve daha çok Osmanlı ve Osmanlı coğrafyasıyla ilgilenmişlerdir. Ağırlıklı olarak nakilci ve hikâyecî bir anlatım tarzı kullanan Divan-ı Hümayun'a bağlı vakanüvislerden ilki Mustafa Naima'dır. En meşhur vakanüvis ise Ahmet Cevdet Paşa'dır. Cevdet ve Lütü Paşa'dan sonra Muallim Sani vakanüvis olmuştur. Son vakanüvisin ise Abdurrahman Şeref Bey olduğu bilinir.¹⁶¹ Aynı zamanda vakanüvislerden Batı dillerini iyi bilmesi ile özel bir yere sahip olan Ahmet Vasıf Efendi'yi unutmamak gerekir. *Mehasinü'l-asar ve Hakaiku'ahbar* adlı eserini eleştirel bir tarzla yazan Vasıf Efendi, hem bu eleştirel tarzı hem de dil bilmesi sebebiyle Batı'yı tanıması özellikleriyle, Osmanlı tarihçiliğinde dışa dönük tarihçilerin boy göstermeye başladığı yeni bir dönemin öncüsü haline gelmiştir.

Bu dönemin hem önemli tarihçilerinden biri ve aynı zamanda tıp bilgini olan Şanizade Ataullah Efendi de Arapça ve Farsçadan başka İtalyanca, Fransızca, Latince ve Rumca gibi pek çok dile hakim olan çok yönlü değerli bir şahsiyettir. Batı kaynaklarına başvurduğu, eski Yunan ve Roma tarihine yabancı olmadığı bilenen Şanizade Efendi'nin, Avrupa şehirlerinden, sokaklarından ve sigorta düzeninden, karantina ve meclis-i mebusundan söz etmesi onun hem tarih bilgisinin ne kadar kapsamlı olduğunun ispatıyken ¹⁶²hem de sosyal tarihçiliğin siyasete odaklanan bir tarih anlayışı yerine, insan faaliyetlerinin tamamına eğilen tarih anlayışına yakınlığına işaret eder.

Osmanlı'da dil bilen ve Batı'yı tanımaya başlayan tarihçilerin çıkmaya başlamasından anlaşılacağı üzere artık rahatlıkla XVIII. yüzyılda Osmanlı'da batılılaşmanın başladığı söylenebilir. Bu batılılaşma eğilimi ilk önce askeri alanda etkisini göstermiştir ama sonra kültürel alanda da yeni adımlar atılmıştır. Elbette Osmanlı tarih yazıcılığı da bu etkileşimden payına düşeni almıştır.¹⁶³

Osmanlı tarihçiliğinin gelişimi açısından çok önemli olan ve vakanüvislik sonrası yeni bir anlayışın öncüsü olan Ahmet Cevdet Paşa'dan ayrıca bahsetmek

161İlber Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, (Ankara:Cedit Neşriyat Yayınları,2011), s.82.

162Arıkan,*Osmanlı Tarih Anlayışının Evrimi*, s.71.

163İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara:Cilt:IV,1987), s.597.

yerinde olacaktır. Cevdet Paşa'nın da genel olarak ve en çok da *Tarih'i Cevdet* eserinde devlet ve medeniyete bakış tarzı ve olayları değerlendirişinde İbn-u Haldun'u örnek aldığı bilinmektedir.¹⁶⁴ Buna ilaveten Cevdet Paşa'nın hem geçmişteki alanında uzman tarihçilerden faydalanmayı bilmesi hem de bir ilk gerçekleştirip Avrupa tarihini ele alması; vakanüvis geleneğinin yavaş yavaş sonunun geldiği ve tarih metodolojisinde yeni bir devreye girildiğinin habercisi olmuştur.¹⁶⁵ Paşa ünlü eseri *Tarih-i Cevdet'i* oluştururken vakayiname ve rivayetlerin yanı sıra, vesikalara ve diğer tarih araştırmalarına da başvurarak kaynakçasını geniş tutmuş; aynı zamanda Avrupa ve Osmanlı tarihlerini karşılaştırmıştır. Bunları yaparken bir taraftan da Osmanlı müesseselerinin bozulma sebepleri üzerine eğilerek, Osmanlı'nın gerilemesinin nedenlerini tahlil etmeye uğraşmıştır.¹⁶⁶ Tüm bunlar yani Cevdet Paşa'nın tarihini yazarken yeni kaynaklara başvurması ve bu kaynakları karşılaştırmalı olarak kullanması, İmparatorluğun sadece başarılarının değil ayrıca başarısızlıklarının altında yatan sebepleri ortaya çıkarmaya çalışarak sorun odaklı bir tarih anlayışı benimsemesi ve bunu yaparken hem iç faktörleri hem de dış faktörleri dikkate alması, geleneksel tarihçilikten ayrılması ve sosyal tarihçiliğe yaklaşması anlamına gelmektedir.¹⁶⁷ Zaten Cevdet Paşa Tarihi'nin sosyal tarih özelliğine çok sık vurgu yapılır ayrıca genel devlet ve medeniyet yaklaşımının bu yolla açıklandığı hakkında sıklıkla rastlanan yorumlardan bazılarıdır.¹⁶⁸

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı tarih yazıcılığında, fetihleri konu alan *Fetihnameler*, *Gazavatnameler* ve *Zafernameler*, Osmanlı hanedanını konu alan *Tevarih-i Ali Osmanlar*, Kanuni dönemini anlatan *Süleymannameler* I. Selim'in saltanat yıllarını anlatan *Selimnameler* yaygın olmuştur.¹⁶⁹ XIX yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı aydınları bu yüzyılda Avrupa'da yaygınlaşan pozitivist düşüncenin etkisi

164Beşir Atalay, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Tarihinde Osmanlı Devleti", *Osmanlı-Bilim*, Cilt:8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,(1999), s.273.

165Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, s.165.

166Bekir Kütükoğlu, "Tarihçi Cevdet Paşa," *Ahmet Cevdet Paşa Semineri(28 Mayıs 1985)*, İstanbul,(1986), s.113.

167Ebul'ula Mardin, *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa(1822-1895)*, (İstanbul:Diyanet Vakfı Yayınları, Baskı:1,2012), s.10-410.

168Atalay, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Tarihinde Osmanlı Devleti*, s.273

169Taşbaş, *Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Kısa Bir Bakış*, s.214.

altına girmeye başlamıştır. Dönemin Osmanlı aydınları tarafından Auguste Comte gibi pozitivistler örnek alınmıştır. Aslında amaç Osmanlı'nın içine düştüğü gerilemeyi aşabilmek için Avrupa'yı örnek almaya çalışmaktır ve bunu yaparken de yola Avrupa'da geleneksel toplumdan sanayi toplumuna geçişte yaşanan kargaşa dönemiyle o sıra Osmanlı toplumunun yaşadığı durum arasında bir paralellik kurarak çıkmıştır. Böylece pozitivist düşüncenin önerdiği karmaşanın yerine düzenin sağlanması ve sonrasında bu düşüncenin çağdaş uygarlık idealinin asli ögesi bilim ve teknoloji olduğundan ilerlemenin sürdürülmesi hedeflenmiştir.¹⁷⁰

Bu yüzyılda artık Batı'nın üstünlüğünü kabul eden Osmanlı bu üstünlüğü sağlayan araçları yani bilim ve teknolojiyi kullanarak Batı'yı yakalamaya çalışmıştır. Böylece iktisadi açıdan hızlı kalkınma ve sanayileşme gerçekleşecek ve Osmanlı toplumu hak ettiği refaha kavuşacaktır.¹⁷¹ Her alanda olduğu gibi Batılılaşma sürecinde tarih alanındaki değişim ve dönüşüm erken fark edilmiş ve elbette Batı'dan etkilenen tarihçilerin de tarih yazımına bu etki yansımıştır. Bu yeniliğe uygun dersler açılmış, kitaplar yazılmış ve böylece profesyonel tarihçiliğin bir meslek olarak ortaya çıkmasına katkı sağlayan gelişmeler sağlanmıştır. Yüksekokul programlarında tarih ders olarak yer almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde tarih dersine ilk defa yer veren yüksekokul 1859'da açılan Mekteb- i Mülkiye'dir. Buradaki tarih derslerini başlangıçta Hazım Hilmi Bey, sonrasında Mizancı Murat, 2. Meşrutiyet dönemindeyse sırasıyla Abdurrahman Şeref ve Yusuf Akçura yürütmüştür.¹⁷²

XIX. yüzyıl tarih alanında tüm bu olumlu gelişmeler yaşanırken Halifeliliğin etkisi de devam etmiştir. Batılılaşma ve tek Osmanlılık anlayışı ön plana çıkmaya başlasa da, İslam anlayışına dayalı tarih yazımı bu dönemde de sürdürülmüştür.¹⁷³

170Barış Alp Özden, *Ahmet Rıza-Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dizisi, Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, Ed: Mehmet Öznur Alkan, (İstanbul:Baskı:6, İletişim Yayınları, C:1,2004), s.120-121.

171Seçil Deren, *Kültürel Batılılaşma- Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dizisi Modernleşme ve Batıcılık*, Ed: Uygur Kocabaşoğlu, (İstanbul:İletişim Yayınları, Cilt:3, Baskı:7, 2016), s. 382-383.

172Şimşek ve Aköz, *Türkiye'de Akademik Tarihçilik-Profesyonel Tarihçiliğe Kısa Bir Bakış*, s.13.

173Enver Ziya Karal, *Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz Kurumu Seminerleri, III.Türkiye'de Tarih Eğitimi(13,14,15 Kasım 1975)*, (Ankara:Hacettepe Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu,1977), s.77.

XIX. yüzyıl tarihçiliği ayrıca imparatorluk-hanedan tarihçiliğinden ulusçu tarihe geçiş sürecinin başlangıcıdır. Tanzimat'ın da etkisi ile Türk tarihçiliğinde bu yeni döneme geçişi Batı müesseselerinin Türk devlet ve cemiyet hayatına uyarlaması hareketlerinin bütünlüğü içerisinde algılamak gerekir. Bu tarih anlayışında hem Osmanlı tarih yazıcılığına hem de Avrupa tarihçiliğinin Doğu'ya yönelik dışlayıcı bakışına karşı çıkışın izlerine rastlamak mümkündür.¹⁷⁴ Yine bu dönem *Yeni Osmanlılar Hareketi* resmi tarihçiliğin yanında Türk tarih yazımına yeni değerler katmıştır. Avrupa'daki fikir hayatlarını tanıyan Türk aydınları, Avrupa'nın tarihi sadece bir olaylar zinciri olmaktan çıkararak sosyal, iktisadi, kültürel müesseselerle birlikte ele almaya başladığını görmüşler ve bu anlayışı kendi ülkelerine getirmeye çalışmışlardır. Onların bu çabaları aynı zamanda Osmanlı'da sosyal tarihçiliğin gelişimi açısından olumlu olmuştur.

Osmanlı'da Pozitivist görüşün temsilcilerine gelince ilk akla gelen isim Ali Reşat'tır. Kendisi Charles Seignobos'u, Ernest Lavisse'i, Alfred Rambaud'yu hatmetmiş; eserlerini Türkçeye çevirmiş değerli bir zattır. Fransız tarihçiliğini bu denli yakından izleyen bir tarihçinin Fransız Devrimi'ne odaklanması kaçınılmaz olmuştur. Ancak yine de temel yaklaşımı siyasal tarih olmuştur.¹⁷⁵ Yine Namık Kemal bu anlayışla tarih yazıcılığına *Vatanseverlik* kavramını getirmiştir. Ahmet Vefik Paşa¹⁷⁶ ise Türk tarih yazıcılığında tarihi olayların sosyal taraflarına, İstanbul Darülfünun'da verdiği *Felsefe* dersleri ile dikkat çekmiştir. Geçmiş olayların tarih sırasına dizilmesine karşı olan Paşa, bunun yerine niteliksel yaklaşımı amaçlamıştır. Menkıbevi bilgiden tam olarak kurtulamayan Ahmet Vefik Paşa'nın ders notlarında öğretisini Batı metotlarına dayandırmak istediği apaçık ortadadır.¹⁷⁷ Yine tüm bunların Türk dünyasında sosyal tarihçilik anlayışına doğru yaklaşan adımlar olduğu söylenebilir.

174Bedi Gümüşlü, "Mustafa Akdağ'ın Tarihçiliği ve Türk Tarihçiliğindeki Yeri," (yayımlanmış yüksek lisans tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara), s.3.

175Zafer Toprak, "Tarih Felsefesi-Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik ve Eric Hobsbawm Faktörü," *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı:227, (Kasım-2012), s.37.

176Bernard Lewis, "Türkiye'de Tarihçilik ve Milli Uyanış," *Türk Yurdu*, Sayı:10, (Haziran -1960), s.281.

177 Alpugan, *Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarih Yazıcılığı ve Tarih Yazıcılığı*, s.263.

Batı'da yayımlanmış tarih eserlerinin basitleştirilmiş çevirileri XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mülkiye, Harbiye, Tıbbiye gibi yine Batı'daki okullardan örnek alınarak kurulan yüksekokullarda okutulmaya başlanmıştır. Bu süreçte Necip Asım'ın 1900 yılında basılan *Türk Tarihi* adlı eseri en çok etkili olan eserler arasındadır. Ancak şunu da önemle belirtmek gerekir ki Türkiye'de dünyadaki gelişmelerin aksine, bahsi geçen dönemde, tarih alanında büyük gelişmeler gerçekleşemez. Çünkü devrin hükümdarı II. Abdülhamit tarafından Fransız İhtilali'nden etkilenen tarihçilerin milli vurguları zararlı görülmüştür ve bu tür tarih eserlerinin yayınlanmasını yasaklamıştır. Bu durum aydınların bir süre bu uğraştan uzak durmalarını beraberinde getirmiştir. II. Meşrutiyet'in ilan edilip İttihat ve Terakki Fırkası ile Türkçü bir yönetimin iktidara geçmesinden sonra ise işler değişmiş, rüzgâr tersine dönmüş ve İkinci Meşrutiyet'ten sonra Türk tarih kavramı etrafında milli bir tarih yazımı anlayışı gelişmiştir.¹⁷⁸ Böylece ulusal tarihçilik anlayışı doğrultusunda; *Türk Derneği*, *Türk Yurdu*, *Türk Ocağı* gibi dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. Bu dergiler Türkiye'de sosyal tarihçiliğin gelişimi açısından oldukça etkili olmuştur. Ayrıca bu dönem özellikle dört tarihçi ön plana çıkmıştır. Bunlar: Ali Reşad, Diran Kelekyan, Ahmet Refik Altınay ve Fuat Köprülü'dür.¹⁷⁹

Türk tarihini halkçı ve milliyetçi bir bakışla ele alan yeni bir tarihçi kuşağının oluştuğu 1908'den sonraki dönemde bu anlayış doğrultusunda yayın yapan *Tarih-i Osmanî Mecmuası*, *Türk Yurdu*, *Halka Doğru* gibi dergiler çıkarılmıştır. 1915'te yayınlanmaya başlayan *Mili Tebebbular Mecmuası* ise dönemin önemli bir tarihçisi olan Köprülüzade Mehmet Fuat'ın çıkardığı bir dergidir. Ayrıca bu dönemde öne çıkan bir diğer önemli tarihçi olan Yusuf Akçura, Köprülü ile birlikte, daha sonraki dönemin yani Cumhuriyet döneminin yeni tarih anlayışının birisi oluşumunda(Akçura), diğeri değiştirilmesinde(Köprülü) belirleyici olmuştur.¹⁸⁰

178 Ahmet Şimşek ve Ali Satan, *Milli Tarihin İnşası*, (İstanbul:Tarihçi Kitapevi, Baskı:1,2011), s. 20.

179 Toprak,*Tarih Felsefesi-Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik ve Eric Hobsbawm Faktörü*,s.36-37.

180 Gümüşlü,*Mustafa Akdağ'ın Tarihçiliği ve Türk Tarihçiliğindeki Yeri*, s.5.

İkinci Meşrutiyet'in başında yeni bir yazar grubunca kurulan *Ulum-i İktisadiye ve İctimaiye*¹⁸¹ adlı dergi Türkiye'ye felsefi denecek bir hareketin ilk kıvılcımlarını yaşatmıştır.¹⁸² Bu dergide; Osmanlı ve Batı farkı, tüccar ve sanatkâr millet olmanın önemi, uluslararası rekabette ekonominin rolü, Osmanlının bir tarım ülkesi olduğu, bununla birlikte sanayileşemediği, ticari hayatta temel ilkenin serbestiyet olduğu, maliyenin önemi gibi konular ele alınmıştır.¹⁸³

Sosyal içerikli bir diğer tarih anlayışı ise Osmanlı diplomasisine meslek memuru yetiştirmek amacıyla kurulmuş olan Mülkiye'de gündeme gelmiştir. *On Dokuzuncu Asırda İctimai ve Siyasi Avrupa* adlı eseri o güne kadar yazılan siyasi tarihe yeni bir boyut katan Diran Kelekyan okulun siyasiyat şubesi öğrencilerine siyasi tarih ile toplumsal olaylar arasındaki bağı öğretmiştir. Kelekyan'ın eseriyle tarihçilik, geleneksel siyasi diplomatik tarihin dar kalıplarından çıkmış ve tarih-i içtimaiye bugünkü karşılığıyla toplumsal tarih ile geçmiş olayların ardında yatan gerçek nedenler araştırılmaya başlanmıştır. Nitekim eserinin önsözünde: “*siyasetin inkişafı diplomatların tertibatına münhasır kalmayıp çok kere, ahali onlara doğrudan doğruya iştirak etmiştir*” diyerek toplumsal olayların dış politikadaki etkilerine dikkat çeken Kelekyan toplumsal olaylarla iç ve dış politika arasındaki bağlantıyı kuran ilk tarihçimiz olmuştur.¹⁸⁴ Bu nedenle Diran Kelekyan ders kitabı olarak hazırladığı eserine *İctimai ve Siyasî Avrupa* başlığını koymuştur.¹⁸⁵

Tarih'i Osmanî Encümeni yine bu dönemde Abdurrahman Şeref öncülüğünde Darülfünun'daki tarih şubesi dışında yerlerde de tarih şubesi açılması fikriyle kurulmuştur. *Tarih'i Osmanî Encümeni Mecmuası* ise bu şubenin çıkardığı derginin adıdır. Bu dergi ayrıca Türkiye'deki ilk tarih dergisi olma ayrıcalığına sahiptir. İsmail Zühtü Bey, Ahmet Midhat Efendi, Necip Asım Bey, Diran Kelekyan Efendi, Karolidi Efendi gibi önemli zatlar bu dergide yer almıştır. Derginin amacı olarak bir Osmanlı

181Kenan Özkan, “Türk Modernleşmesinde Pozitivizmin Bilim Algısı”, *Belgi Dergisi*, Sayı:7, (Kış-2014), s.935

182 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, (Ankara:İş Bankası Ülken Yayınları,2001), s.159.

183Özkan,*Türk Modernleşmesinde Pozitivizmin Bilim Algısı*, s.934-935.

184 Toprak, 2012 *Tarih Felsefesi-Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik ve Eric Hobsbawm Faktörü*, s.40.

185 Toprak, *a,g,e*, s.39-40.

tarihi yazımının planlandığı ve bu girişimden halkın haberdar olunmasının istendiği gösterilmiştir. Bu doğrultuda dergi çalışanları tarihi yerler, camiler, abidelerle ilgili yazıları toplamış ve tercüme yapmıştır.¹⁸⁶ Derginin tüm bu çalışmaları değerlendirildiğinde sosyal tarih disiplininin ilkeleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Türkiye’de her şey de olduğu gibi tarih yazıcılığı da erken dönemlerde ulusçu ve idealist bir anlayışla şekillenmiştir. Uluslaşma gelişmenin yegâne aracı olarak görüldüğünden tüm sosyal bilim disiplinlerin bir bütün olarak bu amaç için kullanılmasını gerektirmiştir. Bu dönemin ruhunu en iyi yansıtan ve bu ruhun tarih yazımına etkisi konusunda en önemli isim Ziya Gökalp’tir. Ziya Gökalp Türkiye’de pozitivistin tanınmasını sağlamış ve milliyetçiliğin esin kaynağı olmuştur.¹⁸⁷ Onun çalışmaları sosyoloji ve tarih disiplinlerinin kurumsallaşması açısından önemlidir.¹⁸⁸ Gökalp’in çıkardığı *Yeni Mecmua*’da Türk tarihi ile birlikte eğitim, ekonomi ve sosyoloji ile ilgili araştırmalar yayınlanmıştır.¹⁸⁹ Öyle ki Gökalp bir taraftan Türk tarihinin Türkistan’da başladığına dair tezini geliştirirken diğer taraftan *Türk Medeniyeti Tarihi, Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak, Türkçülüğün Esasları* gibi eserlerle sosyolojik tarafı ağır basan sosyal tarihçiliğin ilkelerine uygun eserler ortaya koymuştur.¹⁹⁰

Tüm bu açıklamalar ışığında artık rahatlıkla ifade edilebilir ki; Cumhuriyet dönemi Türkiye’de tarihçiliğe gelene kadar Türklerin tarih anlayışları genel anlamda dört aşamadan geçerek gelişimini sürdürmüştür: Dinsel Tarih Anlayışı, Hanedan Tarih Anlayışı, Irksal Tarih Anlayışı ve son olarak Ulusal Tarih Anlayışı. Tanzimat’a kadar olan süreçte genellikle dinsel tarih anlayışı geçerli olmuştur. Nihayetinde teokratik bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti buna uygun zemin hazırlamıştır. Bu konuda medrese, dinsel tarihçilik zihniyetinin kaynağı, yayıcısı ve denetçisi görevini görmüştür. Aynı zamanda halkın yazılı ve daha çok sözlü edebiyat anonim

186Sönmez, *Annales Okulu’nun Türkiye’deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, s.35-45.

187Halil İnalcık, “Ziya Gökalp,” *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı:103, (1996), s.3.

188Kemal Karpat, “Ziya Gökalp’in Korporatifçilik, Millet-Milliyetçilik ve Çağdaş Medeniyet Kavramları Üzerine Bazı Düşünceler, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi,” *İletişim Yayınları*, Cilt:1, (2009), s.329-330.

189 Gümüslü, *Mustafa Akdağ’ın Tarihçiliği ve Türk Tarihçiliğindeki Yeri*, s.5.

190 Bademci, *2014 Eski Türk Yazıtları’nda Tarih ve Sosyal Tarih Üzerine Bir Deneme*, s.35.

örneklerinde de dinsel tarihçilik anlayışına rastlanır. Tanzimat hareketiyle Osmanlı örgütlerinin tümünde başlayan modernleşme hareketleri, tarih anlayışında da değişime yol açmıştır. Eşit bir toplum oluşturma çabaları ve eğitimde çağdaş eğitim örgütlerinin kurulma çabaları tarih anlayışını etkilemiştir. Bu süreçte ırksal tarih anlayışı da kendine yer bulmuştur. Birinci Meşrutiyet İdaresi'nin amacına ulaşamaması, Hıristiyan ve Müslüman halk arasında ulusçuluk fikirlerinin gelişmesi ise Türk aydınları arasında ulusal tarih doğrultusunda bir eğilim başlatmıştır.¹⁹¹

Tüm bu bilgiler göz önüne alındığında, sosyal tarihçilik açısından şimdiye kadar olaya ancak bu diğer anlayışların içinden izler yakalamaya ve ilk kıvılcıklarını aktarmaya çalışarak bakmak mümkün oldu. Cumhuriyet sonrası içinse hem aynı şekilde bir taraftan diğer anlayışları incelemeye devam edip, diğer taraftan Türkiye'de artık tam anlamıyla sosyal tarihçiliğin gelişimine değinerek ilerlemek yerinde olacaktır.

2.2. Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışı ve Sosyal Tarihçilik

2.2.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Gelişmeler

Türkiye'de ilmi, kültür bilimi ve özellikle tarih çalışmaları tam anlamıyla ancak II. Meşrutiyet dönemiyle başlamış ve bazen çeşitli sebeplerle kesintiye uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Aynı zamanda bu süreçte İmparatorluğun dağılması Türkçülük anlayışını öne çıkarmış ve Batı'da yetişen tarihçiler Batı tarzı tarih yazımını ülkemize getirip tanıtmaya başlamıştır. Dağılan imparatorluğun ardından Anadolu, Mustafa Kemal'in önderliğinde yeniden yapılanmaya başlamıştır.

Tarihin rolüne inanan Atatürk'ün amacı Türk milletini modern bir millet yapmaktır. Bu sebeple Atatürk Türk tarihinin yeni modern anlayışlarla ele alınmasını, Türk tarihinin gerçeklerinin ortaya çıkarılarak millete mal edilmesini, halka milli şuur verilmesini ve onu tarihi ve Türklüğü ile övündürmek için gerekli olan milli tarih şuurunun yaratılmasını istemiştir.¹⁹²

191 Karal, *Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz Kurumu Seminerleri, III. Türkiye'de Tarih Eğitimi* (13,14,15 Kasım 1975), s.255-256.

192 Halil İnalçık, *Modern Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar- Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009, s.289-310.

Türkiye’de modern tarih yazımı ulus inşasının amaçlandığı bu sürecin hem bir ürünü hem de bir aracı niteliğinde ortaya çıkmıştır. Türk milli kimliğini meydana getiren ve Türk kültürünün maddi varoluş vasıtalarını oluşturan öğeleri tarihte aramak lüzum ve zorunluluğu, Türk tarih yazıcılığının metodik biçiminin de bu belirlenen hedefler doğrultusunda gelişme göstermesine neden olmuştur. Hatta bu uğurda yapılan yoğun çalışmalar sosyal bilim disiplinlerini de bir bütün olarak bu yola sevk ettirmiştir.¹⁹³ Hem bu nedenlerle hem de Cumhuriyet döneminde önemi giderek daha iyi anlaşılan tarihçilik usulünde Annales Okulu’nun sosyal tarih anlayışı ve usulü, Türkiye’de de zamanla kendine uygun zemini bulmuştur.¹⁹⁴

Bu anlayışlar paralelinde Türkiye’de sosyal tarihçiliğin gelişimi iki dönem halinde yaşanmıştır. İlki doğrudan Annales hareketine mensup tarihçilerin çalışmalarından çeşitli ölçülerde etkilenecek, 1930’lu yıllarda Fuad Köprülü’yle başlayan ve esas olarak Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ, Halil İncelik ve Suraiya Faroqhi gibi tarihçilerin çalışmalarında izlerini gösteren bir etkileşim sürecidir. Fakat burada ayrıca siyasi tarih disiplini üzerinde çalışmalar yapan Ahmet Şükrü Esmer, Çoşkun Üçok, Murat Sarıca, Fahir Armaoğlu, Oral Sander ve Toktamış Ateş gibi önemli isimlerin üniversitelerde okutulan temel eserlerinde Annales etkisine rastlandığını unutmamak gerekir.¹⁹⁵ İkinci dönem ise, 1980’lerin ortalarından itibaren Annales’in bu kez Wallerstein kanalıyla daha Marksizan bir tonda Türkiye’deki tarih araştırmalarına etkide bulunduğu bir zaman dilimine denk gelmiştir denilebilir.¹⁹⁶

2.2.2. Türkiye’nin İlk Sosyal Tarihçileri

2.2.2.1. Fuad Köprülü

Türk tarihi, edebiyatı, sosyolojisi ve antropolojisine yönelik kıymetli eserler hazırlayan Fuat Köprülü’nün özellikle tarih üzerine çalıştığı alanlar genel başlıklar halinde; hukuk tarihi, zümreler tarihi, sanat tarihi, edebiyat tarihi, Orta Asya ve

193 Sönmez, *Annales Okulu’nun Türkiye’deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, s.151-152.

194 Ayan, *Türk Tarih Yazımının Evriminde Annales Kuramının Yorumu*, s.87.

195 Detaylı incele için bkz. “Ahmet Şükrü Esmer, *Siyasi Tarih*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1944 . Çoşkun Üçok, *Siyasal Tarih*, Başnur Matbaası, Ankara, 1950. , Murat Sarıca, *Siyasal Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1980. , Toktamış Eser, *Siyasal Tarih*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.”

196 Sönmez, *Annales Okulu’nun Türkiye’deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, s.131.

Anadolu'nun tümünü kapsayan mistik tarih olarak sıralanabilir. Köprülü tüm bu çalışmalarını bütüncül bir bilim anlayışıyla ve metodolojiyi önceleyen bir tarzla yazmıştır. Bu nedenle onun çalışmalarını inceleyenler sadece bilgi değil aynı zamanda bilimsel metodolojiler hakkında da fikir sahibi olur.¹⁹⁷

Köprülü'nün eserlerinde, tarihçilik mesleğinin bütün yönlerinden örnekler görmek mümkündür ve bu yönleriyle kendine dünya tarihçiliğinde ciddi bir yer edinmiştir. Modern tarihçiliği destekleyen Köprülü modern tarihin öncüsü olan Annales Okulu'ndan çok etkilenmiştir.¹⁹⁸ Böylece Annales Okulu'nu yakından takip etmeye başlayan Köprülü, sosyal tarih anlayışını benimsemiş ve bu anlayış doğrultusunda ilk örnekleri vermeye başlamıştır. Ayrıca karşılaştırmalı tarih yöntemine başvurmuştur.¹⁹⁹

Köprülü umumi Türk tarihinin problemlerine çözümler sunmak gayesiyle yazdığı eserlerinde modern tarihin bir gereği olarak sosyolojiden arkeolojiye, antropolojiden psikolojiye, birçok bilimden yararlanma yoluna gitmiş ve elde ettiği sonuçlar ile özellikle Batılı alimleri etkileyip ikna etmeyi başarmıştır. Böylece dünya çapında birçok bilim kuruluşunun üyesi olmaya hak kazanmıştır. Köprülü'nün bir konu veya meseleyi ele aldığı izlediği yol, önce o zamana kadar üzerinde yapılmış yayın ve çalışmaları araştırıp, varsa düzeltilmeyi ve tamamlanmayı gerektiren taraflarını belirlemek, ardından o konuda sağlam ve güvenilir neticelere varıp, incelenen hadisenin gerçek mahiyetini belirleyebilmek için ne gibi usul takip etmek gerektiğini ortaya koymak şeklindedir. Onun yazılarının değişmez özellikleri arasında yer alan, kaynaklara hâkimiyet ve mevcut literatürden azami derecede faydalanma gayretinin sağladığı zenginlik, nesnel bakış açısının verdiği tarafsızlık, konunun belirsiz nokta bırakmadan açık bir dille ifade edilmesi vs vasıflarını sadece Batılı tarihçilere mahsus bir ayrıcalık gibi görmeye alışık olan Avrupa ilim çevreleri, genç

197 Arslan ve Çelebi, *Kültür Araştırmalarında Yüz Yıllık Ufuk: Fuad Köprülü ve Metodolojisi*, s.21.

198 Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (Ankara: Akçağ Yayınları, Baskı:4, 2006), s.24.

199 Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (Ankara: Akçağ Yayınları, Baskı:4, 2006), s.24.

bir Türk tarihçinin elinden çıkmış *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* gibi bir eserle karşılaştıklarında hayranlıklarını gizleyememişlerdir.²⁰⁰

Köprülü Annales Okulu anlayışını tam anlamıyla Türkiye'ye getiren ilk tarihçidir fakat bu konuda yani Annales Okulu'nun Türkiye'deki etkisinin tam anlamıyla ne zaman başladığı konusunda, yapılan araştırmaların bazılarında farklı görüşler ortaya konmuştur. Bu farklı görüşlerden bazıları Köprülü'yü ilk kabul etmek istemez. Oysa Köprülü'nün sosyal tarih anlayışını benimseyen ve Türkiye'ye getiren ilk tarihçi olduğu apaçık ortada bir gerçektir. Çünkü Annales'in temel ilkeleri hatırlanacak olursa, söz konusu ilkelere ilkinin, XIX. yüzyılda Ranke ve çağdaşlarınca geliştirilen tarih paradigmasının, tarih araştırmalarının konusunu devlet, siyaset ve devletlerarası ilişkilerle sınırlandırmasının aksine; insan faaliyetlerinin tamamına yönelik tarihsel çalışmalara odaklanması gerektiğidir. Diğer yani ikinci ilke XIX. yüzyıl tarihçiliğinin geçmişteki tekil benzersiz olaylara yoğunlaşmasının Annales ile birlikte yerini sorun odaklı ve analitik tarih çalışmalarına bırakması gerekliliğinin vurgusudur. Son olarak tarih disiplininin kapsamının geniş tutulması adına sosyal bilimlerin diğer disiplinleriyle işbirliği yapılmasının önemine dikkat çekilir.²⁰¹ Fuad Köprülü'nün eserleri incelendiğinde bu ilkelere sadık kalındığı ortadadır. Hatta eserleri bu özellikleri sayesinde Türkiye sınırlarını aşmayı başarmıştır. Örneğin *Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl* adlı eseri için Clement Huart, Köprülü'nün ilmi bakımdan yeniden bir devlet inşası girişimine kalkıştığını düşündüğünü ifade etmiştir.

Köprülü daha sonra *Bilgi Mecmuası*'nda *Türk Edebiyatı Tarihinde Usul* adlı makalesiyle sosyal tarih metodolojisini ortaya koymuştur. Bu tarihten itibaren Avrupa ilim alemi ile sıkı bir ilişkiye girmiş ve Avrupa'nın muhtelif ilim mecmualarında bilimsel makaleleri yayınlanmaya başlamıştır.²⁰² Ayrıca Köprülü'den daha çok Annales Okulu'nun Türkiye'deki öncüsü kabul edilen Ö. Lütfü Barkan'ın *Ülkü Mecmuası* 'ndaki Osmanlı toprak rejimi ve miri arazi rejimi ile ilgili yazılarını tahrir defterlerine dayanarak Köprülü ile beraber yazdığını unutmamak gerekir.

200Ömer Faruk Akün, *Mehmet Fuad Köprülü*, (İstanbul:İslam Ansiklopedisi, Cilt:28,2000), s.480-481.

201Sönmez, *Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, s.257.

202Arslan ve Çelebi, *Kültür Araştırmalarında Yüz Yıllık Ufuk:Fuad Köprülü ve Metodolojisi*, s.21-22.

Kültür meseleleri karşısında Ziya Gökalp ile aynı çizgide birleşen Fuad Köprülü'yu Ziya Gökalp Durkheim sosyolojisi ile tanıştırmış ve onu tarih sosyolojisi anlayışıyla Türklüğün Orta Asya'daki derinliklerine uzanmaya teşvik etmiştir.²⁰³ Köprülü Gökalp'in açtığı bu yoldan ilerlemiş ve çalışmalarında sosyolojinin metotlarından fazlasıyla faydalanmıştır. Zamanla sosyal tarihçilik konusunda düşünceleri iyice olgunlaşan ve metodolojisini oturtan Köprülü sıra ulusal tarih ve Türklerin İslamiyet sonrası yaşantılarını ele almaya geldiğinde, ulusal tarihlerin doğru anlaşılması için öncelikle genel tarih çerçevesi içinde doğal konumu ekseninde değerlendirme yapmak gerektiğini ifade etmiştir. Fakat sözü edilen genel tarihin de eskisi gibi Batı tarihinden ibaret olamayacağını, Doğu ve semitik dinler haricindeki Uzak Doğu'yu da içermek zorunda olacağını vurgulamıştır. Sonra XIX. yüzyıldan itibaren Batı Ortaçağ tarihi incelemelerinde izlenen yeni yöntemlerin Ortaçağ Türk ve İslam tarihi araştırmalarında da kullanılmasının gerekliliğini vurgulamıştır çünkü nihayetinde İslam tarihi, ilk zaman tarihi ile orta zaman tarihini birbirine bağlayan büyük merhalelerden biridir. Köprülü burada parça ile bütün arasındaki ilişkinin önemini altını çizerek İslam kavimlerinin tarihi tekâmülü üzerine çalışmak gerektiğini söylerken, onun bu ifadelerinden Batı ile Doğu arasında paralel bir eşdüzeylelik ve karşılaştırılabilirlik olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu değişime açık, parça bütün ilişkisini göz ardı etmeden karşılaştırmalı tarihçilik sosyal tarihin gereklerindedir.²⁰⁴

Köprülü Türklerin İslamiyet'ten sonraki hayatları konusunda ise Türklerin eski düşünüş ve inanışlarını, kültür ve ananelerini ve daha birçok unsuru muhafaza ettiklerini ve bunun neticesinde İslamiyet anlayışlarında ve yeni bir İslami cemiyet meydana getirmelerinde bu korunan kültürlerinin etkili olduğunu savunmuştur. Bu görüşün yansımalarını ve benimsediği sosyal tarihin izlerini; *İlk Mutasavvıflar ve Anadolu'da İslamiyet, Bektaşilerin Menşeleri, Türk Moğol Şamanîliğinin İslam Tasavvuf Tarikatları Üzerindeki Tesiri* gibi makalelerinde görmek mümkündür.²⁰⁵

203 Akün, *Mehmet Fuad Köprülü*, s.474.

204Fuad Köprülü, *İslam Medeniyet Tarihi- Başlangıç, W.Barthold*, (Ankara:Diyanet İşleri Başkanları Yayınları, Baskı:6, 1984), s.28.

205Hanefi Palabıyık, "Ord. Prof. Dr. Mehmet Fuad Köprülü'nün İlmî Hayatı ve Tarihçiliği," (Ankara:Akçağ Yayınları, Baskı:1, 2006), s.15.

Osmanlı'nın kuruluşu üzerine de çalışmalar yapan Köprülü *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* adlı eserinde Avrupa tarihçilerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli kurumlarında, adetlerinde ve görevlilerinde Bizans'ın büyük tesiri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Köprülü konuya süreklilik kavramı çerçevesinde yaklaşmış ve Osmanlı'da tımar sistemi, vergi sistemi, bürokrasinin işleyişi ve görevlilerin niteliklerini nesnel bir biçimde masaya yatırmıştır.²⁰⁶ Bunu yaparken Köprülü'nün izlediği yolda ve Osmanlı devletinin kuruluşu probleminin çözümü için önerdiği tarih yönteminde sosyal tarih anlayışının ilkeleri açıkça hissedilir.

Köprülü hem Ranke devriminin belge ve kaynak eleştirmesinin gerekliliğini vurgularken hem de araştırmancının hangi kaynaklara dayanması gerektiğini söylence ve kanıt arasındaki farkın önemine dikkat çekerek ifade etmiştir. Tüm bunlarla ve XIX. yüzyıldaki olayların merkezine devleti yerleştirmesi yerine değişikliğe gidilmesinin gerekliliğini vurgulayarak sosyal tarihçilik anlayışını yerleştirmeye çalışmıştır denilebilir.

Köprülü ayrıca ülkemizin ilim camiasına Prof. Dr. Akdes Nimeti Kurat, Prof. Dr. Osman Turan, Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, Prof. Dr. Halil İnalçık ve Prof. Dr. Neşet Çağatay gibi önemli isimleri kazandırmıştır. Aynı zamanda Köprülü ile Barkan'ın ortak çalışmaları vardır. Aynı zamanda her ikisi de Türk Hukuk Tarihi ile ilgilenmişlerdir. Köprülü, her alanda olduğu gibi Osmanlı hukuki kurumlarını incelerken de kaynaklarını ciddi bir surette tetkike uğraşan her araştırmacının öncelikle Osmanlı Devleti'nin kuruluşu hakkında o güne değin bilinen görüşlerle yetinmeyip Annales Okulu'nun yöntemini kullanması gerektiğini önemle vurgulamıştır.²⁰⁷

Özetle Köprülü Türkiye'ye Annales Okulu anlayışını tam anlamıyla getiren ilk tarihçidir ve tüm çalışmalarının kurgulanışı Annales Okulu ilkeleri ile örtüşür. O benimsediği bu anlayış doğrultusunda çalışmalarını sorun odaklı analizlere dayandırmış, tanımlayıcı değil açıklayıcı anlatım tarzını tercih etmiştir. Bunun yanında incelemelerinin merkezine asla siyasal olanı koymayan Köprülü bunu yapan tarihçileri

²⁰⁶Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, (Ankara:Akçağ Yayınları, 2004), s.109-155.

²⁰⁷Mehmet Akman, "Fuad Köprülü'nün Hukuk Tarihçiliği," *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı:4, (Güz-2007), s.9.

sert bir şekilde eleştirmiş ve *Anadolu Selçukluları* tarihini incelerken sadece siyasi tarih değil medeniyet tarihi üzerinde durarak bu konuda iyi bir örnek vermiştir.²⁰⁸

Kuramsal bir yaklaşım doğrultusunda hareket eden Köprülü'nün yönelimi yapılar ve olaylar arasındaki nedensel ilişkileri belirlemeye yönelik olmuştur. Fakat bu arşiv belgelerini fetişleştirmek değildir. O arşiv belgelerinden ancak Annales ile benzer bir şekilde tarihinin kaynaklarına doğru soruları sorabilmesi doğrultusunda en iyi faydanın elde edilebileceğini savunmuştur. Köprülü'ye göre insana dair her şeyden tarih araştırmalarında faydalanabilir ve bu tutumunu en açık *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* eserinde yansıtmıştır.²⁰⁹

Annales Okulu'nun bir diğer ayırt edici özelliği olarak nitelendirilebilecek olan karşılaştırmalı yöntem meselesi ise, Köprülü ile Annales'in tarih anlayışlarındaki diğer unsurlardaki paralelliklere göre biraz daha sorunlu olmuştur. Şüphesiz Köprülü de geliştirdikleri tarih tahayyülünden oldukça etkilendiğini belirttiği Marc Bloch ve Lucien Febvre gibi tarihe karşılaştırmalı bir perspektifle bakılması gerektiğini savunmuştur ama Köprülü'nün çalışmalarında karşılaştırmalı yöntem daha çok Türk İslam kültür dairesinin kendi içindeki karşılaştırmalar ölçeğinde dar bir çerçevede kullanılmıştır. Bu doğrultuda Türklerin daha önceki tarih içindeki benzerlerinden kesintisiz bir evrim içinde türediğini ifade eden Köprülü, sıra Osmanlı'ya geldiğinde herhangi bir Osmanlı kurumunu üzerinde yükseldiği diğer Ortaçağ toplumlarıyla ortak maddi koşullara bağlamaktan kaçınmıştır. Söz konusu bu eğilim onu zaman zaman Osmanlı'nın kendine özgülüğü temasının sınırlarında dolaşmaya götürmüştür. Diğer tüm ilkelerle örtüşürken karşılaştırmaya sıra geldiğinde ortaya çıkan bu farkın nedeni büyük ölçüde Annales Okulu'nun kuruluşu ile Türkiye'deki eşitsiz gelişimi olabilir.²¹⁰

Köprülü'nün tarihçiliğini çalışmalarında tutarsızlıklar olduğu ve özellikle din, tasavvuf tarihi alanındaki tutumu açısından eleştirenler olmuştur. Bu eleştirilerin bazıları yerinde olsa da Köprülü bugün hala bir değerdir. Bütüncül bir değerlendirme

208 Sönmez, *Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, s.152-153.

209 Sönmez, *a,g,e*, s.152-153.

210 Sönmez, *a,g,e*, s.152-153.

yapıldığında Köprülü'nün bugün pek çok çalışması hala Türk tarihçiliği ve Türkiye'de sosyal tarihin gelişimi açısından iyi bir referanstır.²¹¹

2.2.2.2. Ömer Lütfi Barkan

Annales Okulu'ndan etkilenen bir diğer önemli tarihçi Ömer Lütfi Barkan'dır ve Barkan'ın tarihçiliğindeki Annales etkisinin başlangıcı Fransa'da eğitim aldığı dönemlerde başlamıştır. Türkiye'ye döndüğünde Fuad Köprülü'nün açtığı yoldan ilerleyen Barkan'ın tarihçiliğinde yer alan; tarımsal demografi, şehir ekonomisi ve fiyat hareketleri gibi konuların yanı sıra; Türkiye'nin kabuğundan çıkması ve dünyaya açılmasının onun Braudel'den etkilendiğinin açık göstergeleridir.²¹² Bu etki ilk olarak Braudel'in *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* kitabına verdiği önemle hissedilmiştir. Barkan, bu eserde özellikle üç konunun çok üzerinde durmuştur: Akdeniz Demografisi, Hindistan'a Avrupa'nın Atlantik'ten varışı ve Amerika madenlerinden gümüş ithalinin sonuçları. Bu konuların Barkan'ın araştırmalarına ve belge yayınlarına yön veren araştırmalar olduğu sonraki çalışmalarından anlaşılır.²¹³

Barkan'ın Braudel'in çalışmasını ele aldığı bir yazısından²¹⁴ ve Barkan'ın Braudel'in çalışmaları üzerine yaptığı araştırmalardan birisi olan *XVI. Asırda Fiyat Devrimi* çalışmasından Braudel etkileşimi daha iyi anlaşılır. Braudel bu çalışmasında Avrupa merkezli fiyat devriminin Osmanlı yönetiminde olan Akdeniz bölgesini nasıl etkilediğini işlemiştir. Barkan ise bu konuyu Osmanlı arşivlerinden yola çıkarak ve Osmanlı Devleti'nde belirli imaretlerin muhasebe bilançolarını inceleyerek daha detaylı bir şekilde ele almış ve araştırmalarının sonucunda *XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri* adlı makalesini yazmıştır.²¹⁵ Böylece Annales'te Marc Bloch'un sergilediği ve dergiye baskın kıldığı iktisadi incelemeler, Türk tarihçiliğinde

211Ahmet Yaşar Ocak, "Bugünün Dünya ve Türkiye Tarihçiliğinde Fuad Köprülü Ne İfade Ediyor?(Fuad Köprülü'nün 50. Vefat Yıldönümü Münasebetiyle)", *Vakıflar Dergisi*, Sayı:46, (Aralık-2016), s.181.

212Halil Berktaş, "Dört Tarihçinin Sosyal Portresi," *Toplum ve Bilim*, Sayı:54-55, İstanbul,(1991), s.43.

213Halil İnalçık, "Akdeniz ve Türkler," (Ankara:Doğu-Batı Yayınları, Sayı:34, 2005), s.134-135.

214Barkan'ın Braudel yazısı için bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Fernand Braudel: La Mediterranee et le monde mediterraneen al epoque de Philippe II", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Sayı:12, Ekim-1950, s.175.

215Ömer Lütfü Barkan, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt:34, Sayı:136, (Ankara,Ekim-1970), s.565-588.

Barkan ile hayat bulmuş ve Gökalp'la yapısalcı tutum kazanan, Köprülü ile filolojik ve coğrafi bilgiler elde eden Türk Tarihçiliği, Barkan vizyonunda demografik ve iktisadi alanı da kapsamı içerisine alma şansı yakalamıştır.

Osmanlı tarihini dış dünyadan tamamen soyutlayarak sadece kendi gelişim mantığı içinde, müstakil bir varlık gibi izah etmenin doğru olmayacağını ifade eden Barkan'ın tarihçiliğinde sosyal tarihin üzerinde durulması gerektiğini önemle vurguladığı noktalara sıklıkla rastlanır.²¹⁶ Örneğin Barkan; “*Osmanlı İmparatorluğu’nu teşkil eden köylü milletleri ve bu milletleri vücuda getiren çiftçi yığınları*” gibi konuları işlerken karşılaştırmalı tarihe başvurmuştur. Fakat sadece Osmanlı İmparatorluğu içinde karşılaştırma ile yetinmemiş özellikle Braudel’in *Akdeniz Dünyası* adlı ünlü eserinde yer alan nüfus verilerini de Osmanlı kaynakları ile karşılaştırma yoluna gitmiştir. Sonuç olarak Akdeniz dünyasından XVI. yüzyıl boyunca görülen nüfus artışının aynı şekilde Osmanlı coğrafyasında da var olduğunu ortaya koymuştur.²¹⁷

Tüm çabası modern tarihçiliğe geçişin iyi bir örneğini oluşturmak olan Barkan,²¹⁸ aynı Köprülü gibi Osmanlı tarihinin eski metotlarla araştırılmasını ne kadar yetersiz olduğunu ifade etmiştir. *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri* adlı makalesini diğer tüm çalışmalarında olduğu gibi sosyal tarihçiliğin ilkelerine uygun bir şekilde oluşturan ve yine tıpkı Köprülü gibi öncelikle bildirisinde kullandığı kaynakları sıralayıp kullandığı yöntemi açıklama yoluna giden Barkan bu makalesinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun arazi sisteminin sosyo-ekonomik durumunu ve siyasetle ilgisini incelemiştir. Bu makale daha sonra *Annales* dergisinde yayınlanmıştır.²¹⁹

216 Ömer Lütfü Barkan, *Fernand Braudel: La Mediterranee et le monde mediterraneen al epoque de Philippe II*, s.173-174.

217Yunus Koç, “Ömer Lütfü Barkan’ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Bilig)*, Sayı:65,(Ankara,2013), s.177.

218 Ömer Lütfü Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, (İstanbul:Hamle Yayın Dağıtım) , s.8

219Ömer Lütfü Barkan, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri-Türkiye’de Toprak Meselesi*,(İstanbul Toplu Eserler, Baskı:1, Gözlem Yayınları,1980), s. 280.

Barkan'ın Türkiye tarihçiliğine yaptığı en önemli katkılardan birinin özellikle arşiv belgelerinin dokümantasyonu üzerine yaptığı çalışmalar olduğu pek çok yerde dile getirilmiştir. Ama bazen de bu çabalar kimine göre; “*Osmanlı tarihini aydınlatma*” olarak algılanırken, kimine göre ise; “*metodolojik darlık*” olarak algılanmıştır. Aslında Barkan'ın çabası daha çok Annales geleneği doğrultusunda sosyal tarihçilik için hazır olmayan kaynakları hazır hale getirmeye yöneliktir. Aynı zamanda Barkan, halkın türlü tesirler altında gelişmekte olan hayatını aydınlayabilecek olan sosyal ve ekonomik kanunların bulup çıkartılması, sonra Osmanlı tarihçiliğinin konu ve eksik yöntemlerinin tamamıyla değiştirilmesi ve elbet sosyo-ekonomik konuların modern tarih anlayışının ilke ve örneklerine göre işlenebilmesi için Osmanlı tarihinin arşivine sahip çıkmaya çalışmıştır.²²⁰ Ayrıca Türk Hukuk Tarihi ile ilgilenen Barkan, *Türk Hukuk Tarihi* adlı eserinin *Tarihi ve Sosyolojik Kültürden Mahrumiyet* adlı başlığında Türklerin İslamiyet öncesi de kendilerine has bir hukuk düzenine sahip olduğunu sosyal tarih araştırmalarıyla ortaya koymayı amaçlamıştır.

Tüm bu açıklamalardan sonra artık rahatlıkla Barkan'ın tarih anlayışının; “*özü yeni yöntem ve yaklaşımlara açık bir ruh*” olarak gördüğü Annales ile olan etkileşimine dayalı olduğunu ve Türkiye'ye bu anlayışı yerleştirme konusunda çok çabaladığını ifade etmek yerinde olur. Fakat Barkan için bu konuda yapılan bir eleştiri, onun bu tarih anlayışının metodolojisi üzerine doğrudan açıklayıcı yazılar yazmamasının, Türkiye'de onu sahiplenen takipçilerinin içinden çok daha farklı yönlere doğru kaymış hatta Annales'den bihaber bir yerli tarihçiler kuşağının yetişmesine neden olduğu şeklindedir.

2.2.2.3. Mustafa Akdağ

Köprülü'nün öğrencilerinden Mustafa Akdağ'ın 1959'da yayınladığı Selçuklu Osmanlı ilişkisinin devamlılığını ve bu dönemden itibaren Türkiye'deki tarihsel gelişmelerin ekonomik ve sosyal nedenleri ile sonuçlarını konu edinen; *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi* adlı eseri sosyal tarih yaklaşımının önemli bir adımı olarak Türk tarihçiliğinde yerini almıştır. Ayrıca bu esere bu adı Hocası Köprülü vermiştir. Akdağ'ın aslında bu çalışmasından çok önce, 1949 ve 1950'de Belleten'de iki bölüm olarak yayınladığı; *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde*

220Sönmez, *Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, s.171-174.

Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti adlı sosyal tarih anlayışıyla yazılmış bir makalesi daha vardır ve o bu makalede Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve gelişmesini ekonomik etmenlere bağlayan bir tez öne sürmüştür. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ekonomik ve sosyal nedenlerin önemini ve belirleyiciliğini işaret eden; *Marmara İktisadi Ünitesi* adlı tezin savunulduğu makale, Türk tarihçiliğinde ilk ekonomik ve sosyal tarih denemelerinden biri sayılır. Ancak bu tezin yarattığı etki yazarının beklediği gibi olumlu olmamış, hatta dönemin yeni ve önemli tarihçilerinden Halil İnalçık tarafından sertçe eleştirilmiştir.²²¹

Akdağ doktora çalışmasına dayanan ilk makalesinde tarihi nasıl algıladığının ve tarih çalışmalarının nasıl anlaşılması gerektiğini düşündüğünün izahını yapmıştır. Bu açıklamalarda sosyal tarihin disiplinler arası ilkesine uygun olarak iktisadın, tarihin anlaşılması bakımından en temel belirleyici olduğunun savunusu vardır.^{222 223}

Celali İsyancıları adlı çalışması çok kapsamlıdır ve pek çok yönden sosyal tarihçiliğin ilkelerini yansıtır. Bu açıdan bakıldığında sosyal tarihçiliğin bütüncül anlayışına Akdağ'ın eserinde medrese öğrencilerinin psikolojik yapılarına kadar değinmesinden varılabilir. Akdağ bu eserde o kadar kapsamlı ve detaylı bir inceleme yapmıştır ki medrese öğrencilerin kaldıkları binalarının onları nasıl bunalımlara sürüklediğini işlemekten dahi geri durmamıştır.²²⁴

Son olarak Akdağ'ın çalışmalarında yine sosyal tarih anlayışına uygun olarak siyasetin daha çok ikinci planda olduğunu hatta Akdağ için siyasal olanın ancak sosyal ve ekonomik sonuçları itibarıyla bir önem arz ettiğini belirtmek gerekir. Bu nedenle Akdağ'ın Osmanlı'yı incelediği çalışmalarında önemli siyasal gelişmeler dahi ekonomik sebeplere dayandırılmıştır.²²⁵ Anlaşıldığı üzere Akdağ Annales Okulu'ndan

221 Bedi Gümüşlü, "Türk Tarihçiliğinde İlk Ekonomik Tarih Denemesi ve Tepkiler", *Kebikeç Dergisi*, Sayı: 29, (2010), s.8

222 Kurtuluş Kayalı, *Mustafa Akdağ'ın Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler-Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı: Görüntüdeki Dinamizmin Gölgelediği Tıkanıklık*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000)

223 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası-Celali İsyancıları*, (İstanbul: Kültür Dizisi, Cem Yayınevi, Eylül-1995), s.154.

224 Akdağ, a, g, e s.98.

225 Akdağ'ın siyasal olana yaklaşımı için bkz. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 1*, s.250.

oldukça etkilenmiş ve ekolün her ilkesiyle uyumlu çalışmalar ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Akdağ hakkında yapılan bir eleştiri eserlerinde Annales Okulu'nun öncülerine ve onların çalışmalarına dair çok açık izlere rastlanılmamıştır. Akdağ'ın sadece birkaç yerde Braudel'in eserlerinden faydalandığı ve onu övgüyle andığı görülür. Örneğin *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş Devrinde Esas Düzen* adlı bir çalışmada Braudel'in tarihçiliğinden hayranlıkla bahsetmiştir.²²⁶

2.2.2.4. Halil İncik

Halil İncik'in 1950 senesinde Paris'te katıldığı Uluslararası Tarih Bilimler Kongresi'nde başlayan Annales Okulu ile ilişkisi, Braudel'in Akdeniz'yle tanışmasıyla ve sonrasında tam bir Braudel hayranı olup çıkmasıyla devam etmiştir.²²⁷ Kendisi Emine Çaykırı'nın düzenlediği *Tarihçilerin Kutbu* adlı söyleşi kitabında benimsediği bu sosyal tarih anlayışını açıkça ortaya koymuştur.²²⁸

İncik'in sosyal tarihçilikten etkilenişini sadece Braudel'e olan hayranlığına bağlamak yanlış olur. Çünkü İncik zaten Fuad Köprülü gibi sosyal tarihçiliği benimseyen önemli bir tarihçinin öğrencisidir ve elbette önce ondan etkilenmiştir. Tüm bu etkileşimler sayesinde İncik'in Annales çerçevesinde yakaladığı uzun süre algısı tüm çalışmalarının temelini oturmuş ve Osmanlı Kuruluşu'ndan Atatürk Cumhuriyeti'ne kadar geniş bir alana yayılan çalışmaları hep bütünü yakalamak üzerine kurulmuştur. Bir Braudelci olarak derin tarihin izini süren İncik siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki hadise ve müesseselerin içeriğiyle orantılı dönem algısını ortaya çıkararak yapılmış ya da yapılacak çalışmaların nasıl ele alınması gerektiğini izah ederken ayrıca uzun süre kavramı doğrultusunda Osmanlı tarihinde odaklanılacak yeni ve nitelikli araştırma alanları keşfedilmesine öncülük etmiştir.

226Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş Devrinde Esas Düzen", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5,(1967), s.150.

227 Halil İncik, *Fransız Annales Ekolü ve Türk Tarihçiliği*, (Ankara:Doğu-Batı Yayınları, Sayı:39, 2009), s.311.

İnalcık sosyal tarih çalışmaları için asıl en önemli kaynağın Şeriye Sicilleri olduğunu düşündüğünden işe ilk olarak Bursa'nın Şeriye Sicilleri'nden başlamıştır. Bu noktada daha önce Barkan'ın da tahrir defterleri incelemeleri yaptığını hatırlatmak gerekir, fakat İnalcık Barkan'ın tarzını beğenmediğini açıkça ortaya koymuştur. İnalcık Barkan'ın yaptığının daha çok devletin resmi yönünü ortaya koymak olduğunu iddia etmiş ve kendisi sosyal tarihçiliğe daha uygun yeni bir tarzla 280 defter tasnif ederek araştırmacıların kullanımına sunmuştur. İnalcık daha sonra *XV. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları* adlı makalesinde bu sicillerin Osmanlı sosyal yaşantısını, ekonomik, hukuki ve idari bakımdan nasıl daha ayrıntılı aksettirdiğini açıklarken²²⁹ bu belgelerde yer alan merkezle yazışmaların, halk dileklerinin, kanunnamelerinin ve şer'i hüccetlerinin Osmanlı'nın idari ve sosyal tarihini ortaya çıkarma konusunda vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır.²³⁰

1977 yılında ilk kez Ankara'da toplanan ve hem Türkiye'den hem de yurt dışından sosyal tarihin en bilindik isimlerinden biri olan Wallerstein de dahil olmak üzere çok önemli tarihçilerin katıldığı *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi* kongresinde toplantının düzenleyicilerinden İnalcık açılış konuşmasında gelişen Osmanlı sosyo-ekonomik tarihçiliğinin bir değerlendirmesini yapmış ve yeni araştırma alanlarını işaret etmiştir. Aynı yıl, ABD'de Binghamton Üniversitesi'nde Fernand Braudel'in dergisi *Review*'ın ilk sayısı çıkmış ve Osmanlı tarihine yer vermiştir. Hatta dergi genç kuşaktan biri tarihçi iki sosyal bilimcinin kaleminden Osmanlı tarihçiliğinin gelecek gündemini işaret eden iddialı yazılarını yayınlamıştır. Söz konusu yazının Türkçesi, aynı yıl Türkiye'de yayımına başlanan bir başka iddialı sosyal bilim dergisinde, *Toplum ve Bilim*'de²³¹ de yayınlanmıştır. İnalcık öncülüğünde gerçekleşen tüm bu girişimler sosyal tarihin Türkiye'de gelişimi için çok önemli adımlardır.

229Halil İnalcık, "XV. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi, İFM*, Cilt:XV, İstanbul,(1953), s.50-67.

230Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", *A.Ü.D.T.C.F Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, (1943), s.89.

231Yazıyı incelemek için bkz. Huricihan İslamoğlu ve Çağlar Keyder, "Osmanlı Tarihi Nasıl Yazılmalı? Bir Öneri," *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı:1, (1977), s. 49-80.

İnalcık'ın sonraki tüm eserleri artık iyice benimseyip özümlediği sosyal tarihçilik anlayışı ile oluşturulmuştur. Örneğin *Devlet'i Aliyye* adlı eserinde Osmanlı'nın Klasik Dönemi'ni incelemiş fakat sadece siyasi bir tarih olarak ele almamıştır. O bu eserinde diğer tüm çalışmalarında olduğu gibi Osmanlı'yı tüm toplumsal ekonomik alt yapısı ile birlikte değerlendirmiştir. Nüfus hareketlerinden göçlere, kitlelerin temel ihtiyaçlarından tarım ve ticaretin bu ihtiyaçları karşılama şekillerine ve şehirleşme sorunlarına varıncaya kadar analiz ihtiyacını ayrıca tarihsel sorunları açıklarken dönemin zihni ve psikolojik yapısının tespitinin yapılması gerekliliğini daha eserin önsözünde ifade etmiştir.²³² Bu eserden de anlaşılacağı üzere İncalcık sosyal tarihçiliğin bütüncük anlayışına göre hareket etmeyi kendine ilke edinmiştir.

Özetle Hocası Köprülü ve Barkan'ın yolundan yürüyen İncalcık, Braudel'le de tanışmasının ardından tüm çalışmalarını sosyal tarih ilkelerine göre yapmaya çok özen göstermiştir. Bu sebeple çalışmalarında sorun odaklı bir perspektif, disiplinler arası bir yaklaşım, betimleyici değil açıklayıcı bir yöntem, tüm insan faaliyetlerini içerisine alacak şekilde ve karşılaştırmalı bir metodoloji vardır. Böyle olunca İncalcık için Türkiye'de sosyal tarihin gelişimi konusunda duayen olduğu söylenebilir.²³³

2.2.2.5. Suraiya Faroqhi

Türkiye'de 1976 yılında lisans eğitimine başlayan Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü ile aynı yıllarda gelişen Ege Üniversitesi Tarih Bölümü Annales üzerinden Osmanlı sosyal tarihine açılan yeni pencereler olarak dikkati çekerken Suraiya Faroqhi de ODTÜ Tarih Bölümü'nden ilk yazılarıyla bu anlayışın gelişimine dahil olmuştur.²³⁴

Faroqhi'nin çalışmaları incelendiğinde Annales Okulu anlayışını benimsediği açıkça görülür. Örneğin *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?* adlı eserinde özgün bir yöntem izlemiş ve arşiv incelemeleriyle yetinmeyip görsel malzemeleri çalışmasına dahil etmiştir. Dokuz bölümden oluşan bu eserde Faroqhi Osmanlı tarihine bakış

²³²Halil İncalcık, *Devlet-i Aliyye- Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem(1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, (İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Baskı:10, 2009), s.1.

²³³ Sönmez, *Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, s.211-212.

²³⁴Oktay Özel ve Gökhan Çetinsaya, "Türkiye Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı: Bir Bilanço Denemesi", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı:91, (2002), s.3.

açısının yeni anlayışlarla artık değişmesi ve alışıldık imgelerin sorgulanmaya başlanması gerektiği üzerinde durmuştur. Neşri, Aşıkpaşazade, İbn-i Kemal, Mustafa Ali, Kâtip Çelebi gibi Osmanlı tarihçileri ve onların eserleri üzerine bilgiler vererek edebi eserleri tarihçi bakış açısıyla ele almıştır. Kırsal kesimin tarihini aydınlatmak için arkeoloji hatta dendrokronoloji disiplinleri ile işbirliğine gidip yeni bakış açılarıyla tarihi yorumlayabileceklerinin altını çizmiştir. Ayrıca minyatürlere, mimariye, halı ve kilimlere, duvar süslemeleri ve manzara resimlerine, fotoğraflara, karikatürlere, sergi kataloglarına, sikkelere ve mezar taşlarına yer vererek sosyal tarihin disiplinler arası anlayışıyla sanat tarihi ile siyasi tarihin yollarını kesiştirdiği bu eserinde tarihçiler ile sosyal antropologların işbirliği yapmasının faydalarının güzel bir örneğini sunmuştur.²³⁵

Faroqhi'nin bir diğer çalışması olan *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam* adlı eserinde adından da anlaşılacağı üzere sosyal tarihçiliğin bir gereği olan bütüncül bir bakış açısıyla hükümdarların tarihinden halkın tarihine inerek Osmanlı'nın kültürü ve gündelik yaşamını incelemiş ve karşılaştırmalı tarihe başvurmuştur.²³⁶

Sosyal tarihçiliğin tarihçiye yeni bakış açılarıyla yeni sorular sorduran yönteminin izlerine ise Faroqhi'nin *Çatışma, Uzlaşma ve Uzun Dönemli Beka: Bektaşî Düzeni ve Osmanlı Devleti* adlı çalışmasında rastlanır.²³⁷ Sonuç olarak Suraiya Faroqhi için de Türkiye'de sosyal tarihin gelişimine katkıda bulunan değerli tarihçilerden bir tanesidir diyebiliriz.

2.2.2.6. Şerif Mardin

Türkiye'de sosyal tarihçilik alanında bahsedilmesi gereken önemli isimlerden biri Şerif Mardin'dir. 1927 yılında İstanbul'da doğan Şerif Mardin eğitime Galatasaray Lisesi'nde başlamış, ABD'de tamamlamıştır.

235Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, Çev: Zeynep Altok, (Ankara:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Baskı:3, 2009), s.1-378.

236Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam- Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev:Elif Kılıç, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Baskı:3 2000), s.9.

237Suraiya Faroqhi, "Çatışma, Uzlaşma ve Uzun Dönemli Beka: Bektaşî Düzeni ve Osmanlı Devleti - XVI.-XVII. Yüzyıllar", Çev: Derya Öcal, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, Sayı:12, (1999), s.9

Türkiye'nin hem değerli tarihçilerinden biri, hem siyaset bilimci ve hem de sosyolog olan Şerif Mardin'in bu çok yönlü kişiliği çalışmalarına yansımış ve ortaya pek çok disiplinden yararlanarak oluşturduğu zengin içerikli eserler çıkmıştır. Bu sebeple eserleri sosyal tarihçiliğin disiplinler arası görüşüne çok uygundur. Örneğin *Din ve İdeoloji* eserinde Türk toplumunda dinin rolünü farklı araştırma ve analiz yöntemleriyle incelemiştir. İslam dininin Türkiye'deki tarihi gelişimini ve sosyal yapıya etkilerini ele almış ve dinin, siyasi ve iktisadi davranış biçimlerindeki rolünden bahsetmiştir. Ayrıca ideolojinin ve dinin nasıl halkın dünya görüşünü belirlediğini ve nasıl kurumsallaştığını incelerken psikoloji bilimden yararlanmıştır.²³⁸

Türkiye'de Toplum ve Siyaset-Makaleler adlı ciltlerde toplanan Şerif Mardin'in yerli ve yabancı dergilerde yayınlanmış makale ve söyleşilerinde, Osmanlı Devleti'nden günümüze Türkiye'de sivil toplum, sosyal yapı ve siyasi kültür konuları ele alınmıştır. Mardin'in sivil toplum kavramının Türkiye'de yanlış anlaşıldığını açıklamasıyla başlayan eser daha sonra bu kavramın doğuşu, asıl anlamı ve Türkiye'ye geliş konularının, diğer tüm konularla karşılıklı ilişkiler içerisinde işlenmesine dikkat edilerek sürdürülmüştür.²³⁹

Mardin sivil toplum konusunda bu eleştirilerine rağmen kavramın Türkiye ile ilgili tartışmalarda sahneye çıkmasının yine de önemli olduğunu söylemiştir. Bu konuda tarihçilerin ülkenin toplum yapısının ve siyasi kurumlarının bazı eksikleri konusunda duyduğu rahatsızlık açısından öneminin göz ardı edilemeyeceğinin altını çizmiştir.

Türkiye'de Toplum ve Siyaset-Makaleler eserlerinin ilk cildinde kendisiyle bu konuda yapılan bir söyleşide Mardin, sosyal tarih çalışmalarına yönelişinin ihtiyaçtan kaynaklandığını anlatmıştır. Diğer alanlarda yaptığı tüm birikimleri tamamlayıp birleştirecek bir alana gereksinim duyduğunu bunun içinse felsefecileri okuyarak başladığını söylemiştir. Kendisinin ilk yetişmesinin Fransız kültüründe olduğunu ve bu kültürü çok sevdiğini, Türk kültürüne yönelmesinin nedenleri arasında bu Fransız kültürüne olan sempatisinin etkisi olduğunu söyleyen Mardin, Fransız kültüründe

238Şerif Mardin, *Din ve ideoloji*, (İstanbul:İletişim Yayınları, 5. Baskı, 1992), s.27.

239Şerif Mardin, *Türkiye'de toplum ve Siyaset-Makaleler 1* , İstanbul:İletişim Yayınları, 22. Baskı, 2016), s.13-14.

bulduklarının, Türkiye’de başka bir türevini bulduğunu vurgulamıştır. Batı’daki bilim adamları ve sanatçılarla karşılaştırma yaptığında burada bir başkalık olduğunu fark etmiş, bu nedenle meseleyi içeriden anlamak gerektiğine karar vermiştir.

Şerif Mardin Türkiye’de din ve toplumun nasıl kaynaştığını *Bediüzzaman Said Nursi* adlı eseriyle inceleme yoluna gitmiştir. Türkiye’de İslam araştırmalarının Cumhuriyet’in ilk yıllarında gelişme gösteremediğini, Cumhuriyetçi rejimin laik devlet düşüncesinin bu gelişimi engellediğini düşünen Mardin, bu eseriyle alana bir katkı sunmak istediğini eserinin önsözünde belirtmiştir. Önsözünde ayrıca 1950 yılına kadar ancak Cumhuriyet öncesinden kalan tozlu risalelerle yetinildiğini, 1950 sonrasında ise laikleşme sürecinin hız kaybetmesiyle din üzerine araştırmaların arttığını ifade etmiştir. Dinin toplumsal hayatı nasıl şekillendirdiğini gözler önüne seren Mardin, bunu yaparken Said Nursi’nin hayatı ve öğrencileri üzerinde en çok ışık tuttuğuna inandığı; kültür, kültür çerçevesinde de toplumsal ilişkilerden kaynaklanan lehçe, söylem ve toplumsal pratik gibi kavramları kullanmayı tercih etmiştir.²⁴⁰

2006’da bir grup gazetecinin bir araya gelerek oluşturduğu Sosyal Sorunları Araştırma ve Çözüm Derneği(SORAR) üyelerinden Ruşen Çakır, Şerif Mardin’le röportajlarını *Mahalle Baskısı* adlı kitabında toparlamıştır. Kitap Şerif Mardin’le yapılan röportajlardan başka, mahalle baskısı hakkında medyadan yapılan bir derlemeyi de içermektedir. Ruşen Çakır kitapta Şerif Mardin’in Türkiye’de yeni bir tarih anlayışına öncülük ettiğinin altını özellikle çizmiştir. Şerif Hoca ise Türk tarihçilerin peşinden gelmediği konusunda eleştiride bulunmuştur. Hoca; kendisinin bir konuyu ortaya attığını, sonra da eleştiri beklediğini fakat fazla yanıt alamadığının altını çizmiştir. Yine bir konuyu ortaya attığı zaman bu konu yüzde yüz böyledir diye bir iddiada bulunmadığını, endişeleri olduğunu bu yüzden bu konuda diğer tarihçilerin de ayrıntılı çalışmalar yapmasının gerektiğini ifade etmiştir.²⁴¹

Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye’de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci adlı makalesinde Şerif Hoca, hem Türk hem de Batılı yazarların Osmanlı toplumunda babadan oğula bir aristokrasinin bulunmadığını savunsalar da son yıllarda ortaya çıkan kanıtların bu savın koşullu olarak geçerli sayılabileceğini gösterdiğinin

240Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursi*:İletişim Yayınları, 18. Baskı, ,2015), s.13-14.

241Ruşen Çakır, *Mahalle Baskısı*, (İstanbul:Doğan Kitap, 1.Baskı, 2008), s.19.

üzerinde durmuştur. Bu düşüncelerini ise *statü farkındalığı*, *tabaka farkındalığı*, *tabaka bağlılığı*, *tabaka bilinci* ve *tabaka eylemi* gibi kavramlar etrafında açıklama yoluna başvurmuştur. Statü farkındalığını, sürekli statü dizilerinin algılanması, kendini ve başkalarını konumlandırma yeteneğiyle, tabaka farkındalığını, ayrı sıralanmış kategorilerin algılanması yani kendini ve başkalarını tabakalara yerleştirme geleneği olarak tanımlamıştır. Ayrıca tabaka farkındalığının ekonomik ölçütlere dayalı özel bir tabaka farkındalığı türü daha olduğunu, onun adının da sınıf farkındalığı olduğunu ifade etmiştir. Tabak bağlılığının da, ırksal, dinsel ve mesleki çeşitleri vardır. Sınıf bağlılığı, salt ekonomik ölçütlere dayalı bir tabaka bağlılığıyla, bu ölçütler karma olarak da ele alınabilir. Tüm bu sınıf bilinci ya da herhangi bir başka tabaka bilinci türü belli bir süreç içinde ortaya çıkar ve belli bir zamanda, belli bir toplulukta varolan ya da olmayan bir nitelik olarak değil, tarihsel ya da biyografik bir dinamik çerçevede içinde ele alınmalıdır demiştir. Tüm bu toplumsal incelemeler onun sosyal tarihe olan katkıları açısından çok önemlidir.²⁴²

Şerif Mardin 1950'li yıllarda *Forum Dergisi* başta olmak üzere çeşitli dergilerde çıkan yazılarıyla pek çok soruna ışık tutmaya çalışmıştır. Öncelikle aydınların sorunlarına ağırlık verdiği bu yazılarda ayrıca yaptığı eleştirilerle aydın olmanın ne gibi yeterlilikler ve sorumluluklar gerektirdiğini konularını derinlemesine işlemiştir. Aydın algısını ve bu konudaki ölçütleri değerlendirirken geçmiş kültürel yapımızı incelemek gerektiği konusunda tavsiyeler sunmuştur.

1960'lı yıllara gelindiğinde Şerif Hoca'nın ilgilendiği konular genel olarak değişmiş ve daha çok kültür ve din etkileşimi üzerinde durmuştur. Yeni Osmanlı düşünürleri ve Jön Türkleri incelediği eserlerinde Türk modernleşmesi konusunda analizler yapmıştır. Jön Türklerin radikal değil muhafazakâr yapıda olduğunu savunduğu bu araştırmalarında, onları felsefesiz ve tarihsiz olmakla eleştirmiştir.

242 Mardin, *Türkiye'de toplum ve Siyaset-Makaleler 1*, s.80-81.

2.2.2.7. Kemal Karpat

Türkiye’de sosyal tarihçiliğin gelişimi açısından incelenecek sıradaki isim *Dağı Delen Irmak* adlı kendi hayatının tarihini anlattığı söyleşi kitabında tarihin yeni yöntemlere ihtiyacı olduğunu vurgulayan Kemal Karpat’tır.²⁴³

Türkiye’de Türk Araştırmaları Derneği ile Türk Araştırmaları Kurumunun Başkanlığı ile Orta Asya Çalışmaları Derneğinin kurucu başkanlığını yapan Karpat, ayrıca Türk Tarih Kurumu onur üyesidir. Karpat’ın akademik çalışmaları bunlardan ibaret değildir, *International Journal of Turkish Studies*, *Journal of Muslim Minority Affairs* ve *Central Asian Survey* gibi dergilerin editörlüğünü üstlenmiştir. Pek çok ülkede kitapları basılmış, makaleleri yayımlanmıştır. Karpat’ın bu çok yönlü yapısı ve tüm bu saymakla bitmez başarıları dikkate alındığında sosyal tarih açısından değerlendirilmesi kaçınılmazdır.

Daha üniversite yıllarında sahip olduğu disiplinlerarası bakış açısıyla Karpat, eserlerini yeni modern yöntemlerle oluşturmaya dikkat etmiştir. Örneğin adından da anlaşılacağı üzere *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm* adlı eserinde, Türkiye’de kırdan kente göçle başlayan gecekondulaşma sonrası kentleşme sürecini işlerken sosyal tarihçiliğin ilkelerine başvurmuştur.²⁴⁴

Karpat’ın *Balkanlar* adlı eserini incelediğimizde bu eseri de disiplinlerarası bir anlayışla ve halkın yaşayış biçimlerine, sorunlarına eğilerek sosyo-kültürel açıdan değerlendirmelerle ele aldığı görülür. Eserde öncelikle bölgenin tüm coğrafi özelliklerini vererek coğrafya bilimi ile işbirliği içinde davranmıştır. Sonra Balkan dillerinden bahsederek dil bilimi ile buradaki yaygın dinleri işleyerek de din bilimi ile işbirliği içine girmiştir. Daha sonra ise burada yaşayan tüm ırk ve toplulukları inceleyerek tarihi açıdan inceleme yapmıştır. Türklerin Balkanlara gelişini anlatırken Balkan tarihçilerin bu konuya karşı tavırlı bakış açılarını örneklerle, karşılaştırmalı olarak vermiştir. Bizans’ın bölgeye hâkimiyetinden bahsederken tarafsız davranmaya dikkat etmiştir. Osmanlı hâkimiyetine geçişinin nasıl bu kadar hızlı olduğunu dönemin

243Kemal Karpat, *Dağı Delen Irmak*, Söyleşi: Emin Tanrıyar, (İstanbul:Timaş Yayınları, 1.Baskı,2010),s.156.

244Kemal Karpat, *Türkiye’de Sosyal Dönüşüm-Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, (İstanbul:Timaş Yayınları, 1. Baskı, 2016), s.9-10.

ve bölgenin tüm özelliklerini ele alarak ortaya koymuştur. Türklerin bölgede göttükleri politikaları ve bölgeye ne tür katkılarda bulduklarını, bölge halkının yapısı ve ihtiyaçları bakımından değerlendirme yoluna gitmiştir. Balkan topraklarının elden çıkışını ise hem resmi tarih verilerinden hem de sosyal tarih ilkelerinden yararlanarak ortaya koymuştur. Son olarak bölgenin şuan ki durumunu sosyal bilimlerle zenginleştirilmiş geniş öngörü yeteneği ile gerçekçi bir şekilde yorumlamıştır.²⁴⁵

Etnik Yapılanma ve Göçler serisinde Kemal Karpat, XIX. ve XX. yüzyıl Rumeli, Kırım, Kafkas Müslümanlarının Osmanlı topraklarına göçlerini incelemiştir. Bunu yaparken kronolojik tarih anlayışıyla yetinmemiş ve diğer eserlerinde olduğu gibi çok yönlü, kapsayıcı bir anlayışla hareket etmiştir. Sosyal tarih anlayışına uygun olarak seride göç eden insanları kültürel, sosyal, politik ve ekonomik gibi her açıdan ele almıştır. Bu serinin *Osmanlı'dan Günümüze* adlı cildinde ise Osmanlı'nın Balkanlardan geri çekilme sürecinde halkın yaşadıkları, Yahudi göçü ve Amerika'ya göç eden Türkler gibi daha önce pek değinilmemiş konuları aydınlatmıştır.

Göçün tanımı, göçlerin toplumsal ve siyasal kimlik değişimleri üzerindeki rolü, Bulgaristan Türkleri, Amerika'ya göç eden Türkler ve Osmanlı'da kentleşmede göçün etkisi ve benzeri başlıklarla *Osmanlı'dan Günümüze* adlı eserinde Karpat, göç unsurunun toplumları nasıl etkilediğini derinlemesine ele almıştır.²⁴⁶

Göç doğrudan halkın tarihi ile ilgili bir olgu olduğundan Kemal Karpat'ın bu eserleriyle sosyal tarihçiliğe çok fazla katkı sağladığını söylemek mümkündür. Bu durum ayrıca neden bu çalışmada Kemal Karpat'a yer verilmesinin tercih edildiğini açıklamaya da yardımcı bir unsurdur.

Etnik Yapılanma ve Göçler serisinin bir diğer eseri olan *Osmanlı Nüfusu*'nda Karpat, XIX yüzyıldan bugüne Türklerin yaşadığı topraklardaki toplumsal ve siyasal dönüşümün tam anlamıyla kavranabilmesi için Osmanlı nüfusuna eğilmek gerektiği üzerinde durmuştur. Bunun için Osmanlı nüfusunun büyüklüğü, gelişim hızı, sosyo-kültürel yapısı konularının derinlemesine incelenmesini yapmıştır. Tımar defterleri, kadı sicilleri, salnameler ve diğer tüm resmi evrakları elden geçiren Karpat, sadece

245Kemal Karpat, *Balkanlar*, (Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:5), s.28-32.

246 Kemal Karpat, *Etnik Yapılanma ve Göçler- Osmanlı'dan Günümüze-*, (İstanbul:Timaş Yayınları, 3. Baskı, 2017), s.1-480.

demografik veriler sunan bir eser değil aynı zamanda; son dönem Osmanlıdaki kentleşme oranını, yeni ekonomik birimleri, hem zenginleşen hem de fakirleşen halkı ve milliyetçilik hareketlerini iyi anlamayı sağlayan bir eser ortaya koymuştur. Karpat eserin amacının ne olduğunu açıklarken ayrıca sosyal tarihçiliği yansıtan yöntemini de ortaya koymuştur.²⁴⁷

Son olarak Karpat'ın *Edebiyat ve Toplum* eserinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Karpat bu eserinde bu sefer Türk toplum yapısının tarihsel süreç içerisinde nasıl değiştiğini edebiyat aracılığıyla ortaya koymuştur. Bu ayrıca sosyal tarihin özellikle disiplinlerarası çalışma ilkesini yansıtan bir eserdir.

Edebiyat toplumun sosyo-kültürel yapısını yansıtmaları açısından oldukça önemli bir araç olduğundan, sosyal tarih çalışmalarında edebiyattan faydalanılması da kaçınılmazdır. Bu anlayışla Karpat sosyal tarih çalışmalarında edebiyattan faydalanmasını bilmiştir. Çünkü edebi metinler sayesinde geçmişte yaşanmış sosyal ilişkileri anlama şansımız olur ve hatta bazen edebiyat toplumsal dönüşümü sağlayan unsurun kendisi olmuştur. Mesela Milli Mücadele döneminin edebiyatı iyice incelenmeden bu dönemi tam anlamıyla anlamamız mümkün olmaz. Karpat bu çalışmasında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yaşanan büyük sosyal değişimi, toplum ve edebiyat arasındaki karşılıklı etkileşim aracılığıyla işlerken aynı zamanda sosyal tarihin güzel bir örneğini daha sunmuştur.²⁴⁸

2.2.2.8. Tuncer Baykara

Tuncer Baykara tarih bilimine katkısını, önce Ankara Hacettepe Üniversitesi'nde başladığı akademik çalışmaları ile ortaya koymuş sonra da Ege Üniversitesi'nde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Profesörü olarak sürdürmüştür. Kendisi Zeki Velidi Togan'ın eğitiminden geçmiştir ve tarih biliminin yaşayan efsanelerindendir. 2012 yılında emekli olan Baykara çalışmalarına devam etmektedir.

Baykara'nın sosyal tarihçiliğe katkısı bakımından eserleri incelendiğinde neredeyse tüm eserlerinde izler yakalamak mümkündür. *Denizli Tarihi, İzmir Şehri ve Tarihi, Türk Devrim Tarihi, Yatağan, Her şeyi ile Tarihi Yaşatma Denemesi, Tokyo*

247 Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, (İstanbul:Timaş Yayınları, 2. Baskı, 2010, s. 10.

248 Kemal Karpat, *Edebiyat ve Toplum- Osmanlı'dan Günümüze-*, (İstanbul:Timaş Yayınları, 4. Baskı, 2017), s.1-278.

1984, *Milli Mücadele, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş-I.Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar, Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler, Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri, Hınıs ve Malazgirt Sancakları Yer Adları, Osmanlı'da Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar* gibi eserlerinin başlıklarından bile bu kolayca anlaşılmaktadır. Bu yüzden kendisine bu çalışmada yer vermek çalışmanın zenginliği açısından oldukça önemlidir.

İlk olarak Baykara'nın *Tarih Metodu Öğrenme, Araştırma ve Yazım* eseri incelendiğinde, onun yenilikçi sosyal tarih metodu hemen ortaya çıkar. Baykara'nın elli yıllık birikiminin bir yansıması olan bu eserde, özgün ve sağlam bir şekilde ortaya konan bu metot, büyük bölümler halinde işlenmiştir. İlk bölümde tarihle ilgili kavramlar ve tarihe yardımcı bilimler üzerinde durularak, öncelikle tarihin ne olduğunu anlatma ve tarihçi olmak için hazırlık yapma amacı güdülmüştür. Sonra hâlihazırda olan daha önce ortaya konulmuş tarihi bilgilerin araştırılması ve bilgilerin nereden, nasıl elde edinebildiği açıklanmıştır. Bu sorular bir sonraki bölümde; tarihin özgün bilgi kaynaklarının neler olduğu ve yeni bilgilerin nerelerden öğrenilebileceği şeklinde genişletilmiştir. Bilgiler elde edildikten sonra bu bilgilerin doğruluğunun tahkiki, eleştirisi ve tenkidinin nasıl yapılacağı anlatılmış ve nasıl yazılacağı kısmına geçilmiştir. Son olarak ise tarihin nedenleri, tarih felsefesi ve diğer faydalı bilgiler verilmiştir. Baykara bu eseri için geneli özel ile birleştiren yeni bir metot çalışması ortaya koymuştur.²⁴⁹

Baykara 1991 senesinde katıldığı *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu*'nda Yunus Emre'yi; bulunduğu coğrafya, etrafındaki insanlar, siyasi çevresi ve yaşanan olaylar gibi pek çok açıdan değerlendirmiştir. Böylece onun yetiştiği çevre çok daha iyi anlaşılır. Ayrıca tüm bunları tarihle harmanlayan Baykara'nın sözlerinden Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde sıradan halkın kültürel özelliklerini de anlamak mümkündür.²⁵⁰

249Tuncer Baykara, *Tarih Metodu Öğrenme Araştırma ve Yazım*, (İstanbul:Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2. Baskı, 2017), s.8-12.

250Tuncer Baykara, "Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri," (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını,Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi:2, Sayı:69, Ankara,1991), s.37.

Kız Kulesi çalışmasında Baykara eserin adından da anlaşılacağı üzere efsaneler de dahil oldukça değişik biçimde ve tüm yönleriyle Kız Kulesi'ni inceleme konusu yapmıştır. Eserde Kız ve Kulelilerin kütüğü, Kız ile ilgili öteki kayıtlar, inceleme bölümünde ise neden Kız Kulesi üzerinde çalıştığının açıklamasını yapmıştır. Tam bir sosyal tarih örneği sayılabilecek eserin giriş kısmında yer alan, tercih edilen yöntemin ve kaynak olarak nelerden faydalandığı açıklamasında bu açıkça görülür.²⁵¹

Baykara'nın eserlerinden örnekler vermeye *Türk Kültür Tarihi'ne Bakışlar* ile devam edildiğinde sosyal tarihçiliği burada da hemen dikkat çekmektedir. Kendisi bu eserde Türk insanını; yaşadığı yerden beslenme alışkanlıklarına, ekonomik hayatı yani geçim şartlarından dinlenme, eğlenme, spor ve güzel sanatlar faaliyetlerine kadar her açıdan ele almıştır.²⁵²

2.2.2.9. Mete Tuncay

Sosyal tarih dergilerinde makaleleri yayınlanan akademisyen, siyaset bilimci ve tarihçi Mete Tuncay da öncelikle Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanı ve Milli Kütüphane'de müşavirlik gibi önemli görevler üstlenmiştir. Kendisi hala İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde ders vermektedir.

Tarih ve Toplum ve *Toplumsal Tarih* gibi sosyal tarih dergilerinde makaleleri yer alan Tuncay, *Eleştirel Tarih Yazıları*, *Amele Birliği*, *Sosyalist Siyasal Düşünceler Tarihi* ve *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması* gibi daha pek çok eseri ile oldukça çok yönlü ve kapsamlı eserler ortaya koymuştur. Eserlerinde karşılaştırma yöntemine çok fazla başvurduğu ve çarpıcı eleştiriler yaptığı görülür.²⁵³

2.2.2.10. Mümtaz Turhan

Türk sosyal tarihine ve milli kültürüne büyük hizmetleri dokunan Mümtaz Turhan Erzurum 1903 doğumludur. Henüz çocuk yaşta Rus işgalinden kaçmak için ailesi ile birlikte Kayseri'ye göç etmek zorunda kalmıştır. 1928'de psikoloji

251Tuncer Baykara, *Kız Kulesi*, (İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1. Baskı,2004), s.2.

252Tuncer Baykara, *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, (Ankara:Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Baskı:1, 2001), s.105.208.

253Mete Tuncay, "Çokkültürlülük Perspektifleri-Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları," *Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi- İstanbul Bilgi Üniversitesi*, No:2, (2003), s.6.

öğrenimi için Almanya'ya gitmiştir. 1935 yılında Türkiye'ye dönmüştür.²⁵⁴ Tecrübî psikoloji, sosyal psikoloji ve sosyal antropoloji disiplinlerinin Türkiye'de kurulmasının öncülüğünü yapmıştır. Bu alanda ve diğer pek çok alanda disiplinler arası bir anlayışla ele aldığı çalışmaları olan Turhan Hoca'nın tarih alanında da önemli çalışmaları olmuştur. Makaleleri İstanbul, Türk Yurdu, Ölçü, Türk Kültürü Yol gibi dergiler başta olmak üzere pek çok dergide yayınlanmıştır. Ülke sınırlarını aşan ünü sayesinde ise Avrupa ve Amerikan üniversitelerinde seminer konusu olmuştur. Bu açıdan sosyal tarih incelemelerinde değinilmesi gereken önemli bir isimdir.²⁵⁵

Cumhuriyet kurulduğunda 15 yaşlarında olan Mümtaz Turhan, Anadolu'nun bağrında düşman çizmesi görmenin ne olduğunu görmüştür. Bu sebeple kişiliği vatan sevgisi ve bağımsızlık aşkı ile şekillenmiştir. Avrupa'daki öğrenim yıllarında bilimin sosyal işlevini kavrayan Turhan, Avrupa toplumlarının bilim sayesinde sosyal yapısının rasyonel, verimli ve etkin işleyişe sahip olduğu kanısına varmıştır. Bu nedenle Türkiye'de de millet oluşumunu güçlendirici kurumları kurma ve ekonomik kalkınmayı sağlama çabalarının başarıya ulaşabilmesi için bilime duyulan ihtiyacın altını çizmiştir²⁵⁶ Bu anlayışla eserlerinde daha çok bilim, bilim zihniyeti, Atatürk ilkeleri, eğitim, batılılaşma, köy ve kalkınma gibi konuları işleyen Turhan, Osmanlı'nın çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu gibi belli başlı konuları eleştirelirini, kendi fikirlerini ve önerilerini de ortaya koyarak aydınlatmıştır.

Turhan Türkiye'de Ziya Gökalp'tan sonra kültür konusuna eğilen bir diğer değerli bilim adamı olmuştur.²⁵⁷ Bu alana dair bir çalışması olan *Kültür Değişmeleri* adlı eserinde yaz tatillerinde gittiği memleketinin Aşağı Pasin yöresinden Azap, Dalbaşı, Değirmenler, Taşlıgüney ve Akçataş köylerinde, sosyal tarih anlayışı çerçevesinde yaptığı incelemeleri ve değerlendirmeleri yer alır. Bu çalışmalarda yöre

254 Yılmaz Özakpınar, *Mümtaz Turhan*, (Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:41), s.

255 Mümtaz Turhan, *Garpllaşmanın Neresindeyiz- Takdim*, (Ankara:1.Baskı, Altınordu Yayınları, 2015), s.6.

256 Özakpınar, *Mümtaz Turhan*,s.422.

257Lütfü Sezen, "Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın Milli Kültür ve Halk Kültürü ile İlgili Görüş ve Önerileri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,Sayı:48, Erzurum, (2012), s.150.

kültüründen, örf, adet, yaşayış tarzı gibi pek çok konuyu, ilmi metotlardan faydalanarak tarihi, sosyal ve psikolojik açıdan ele almıştır.

Turhan *Kültür Değişmeleri* eseriyle, deneysel psikolojinin kazandırdığı muhakeme gücü, kültür antropolojisinin inceleme teknikleri ve sosyal psikoloji ile tarih ilgisini harmanlayarak oluşturmuştur.²⁵⁸

Eserde Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine yönelen Türk toplumunun bu çabası ve bu çabanın tarihi süreci derinlemesine ele alınmıştır. 1718-1923 yılları arasındaki kültür değişmelerinin evrensel bir boyutu olduğunu ve Türkiye'nin 250 yıldır bu sürecin içinde olduğunu ortaya koyan Turhan, bu değişmeleri serbest ve zorunlu kültür değişmeleri olarak iki başlık altında toparlamıştır. Sonra da bu kavramları Osmanlı-Türk tarihindeki karşılıklarıyla değerlendirmiştir. Serbest kültür değişmeleri diğer toplumlarla ilişki kurulduğunda doğal olarak gerçekleşen değişimlerken, zorunlu kültür değişmelerinde baskı vardır. Bu bağlamda Türkler için Lale Devri'nden 1718-1789 arası serbest kültür değişimine örnekken, 1808-1923 arası zorunlu kültür değişmelerine örnektir.²⁵⁹

Ana konusu batılılaşma olan *Kültür Değişmeleri*'nde Turhan ayrıca, Batı'nın medeniyetini layıkıyla anlayamamamızın bu medeniyetin ana unsurlarının nelerden oluştuğunu da kavrayamamamıza neden olduğunu savunmuştur. Asıl eksikliğimizin bilgisizlik olduğunu, bu yüzden nerede ne yapacağımızı bilemediğimiz için önümüze konan Batılılaşma hedefine ulaşamadığımızı idda etmiştir. Mali kaynakları geliştirmeden Batılı gibi üretip tüketmenin ahlaken zararları olacağını ayrıca sosyal, ekonomik ve fikir hayatı gibi her alanda problemlere yol açacağını söylemiştir. Ona göre Türkiye'de bozuk olan halk değil aydın tabakadır.²⁶⁰

Turhan'a göre geri kalmışlık sorunlarının üstesinden gelmenin tek yolu kaliteli bilim adamları yetiştirmektir. Kaliteli bilim adamları yetiştirmek için de önce kaliteli

258 Özakpınar, *Mümtaz Turhan*, s.422.

259Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 6.Baskı,2010), s.18-250.

260 Hasan Küçük, *Mümtaz Turhan(Bütün Yönleriyle)*, (İstanbul:İrfan Matbaası,1.Baskı, 1977), s.79.

eğitim kurumları açmak gerektiğini vurgulamıştır.²⁶¹Eğitimdeki bu sorunlar giderildiğinde Türkiye çağdaş ve kalkınmış bir ülke olacaktır. ²⁶²

Turhan'ın Erzurum köylerinde 1930-1940 yılları arasında yaptığı sosyal araştırmalarla kazandığı bakış açısı onu, kırsal kesimde batılılaşmanın niteliği ve hızının ne durumda olduğunu anlamadan kültür değişimleri konusunda bir fikir öne sürmenin doğru olmayacağı düşüncesine götürmüştür. Tüm bunlardan da onun incelemelerini yaparken sosyal tarihte olduğu gibi çok yönlü, karşılaştırmalı ve derinlemesine bir tavır içinde hareket ettiği sonucunu ortaya çıkarır.

Turhan çağdaş medeniyetin temsili Batı değerlerinin Türk toplumunda problem yaratmaması için alınması gereken önlemler üzerinde durmuş ve bu açıdan Atatürk ilke ve inkılaplarını değerlendirmiştir. Eğitimin önemi üzerinde çokça durarak yurt dışına öğrenci gönderme gerekliliği ve dönüşlerinde “Araştırma Enstitüleri” denilen kurumlarda çalışmalarını savunmuştur. Böylece bu proje ile öğrenciler birikimlerini değerlendirebilme fırsatı bulacaktır. Bir diğer önemli projesi ise köylerde kalkınmaya yönelik pratik çözüm sunan “Kültür ve Sanayi Merkezleri”dir. Benzer amaçlarla kurulan Köy Enstitülerine ise karşıdır. Çünkü bu enstitülerin aydın ve halk arasındaki uçurumu derinleştirdiğini hatta Batılılaşmaya karşı halkı olumsuz etkilediğini savunmuştur. Bu okullardan yetişenler ise işe yaramazdır.

1960'lı yıllarda Tarık Buğra ile birlikte *Yol* dergisinde *Yol'un Görüşü* başlığı altında makaleler yazmıştır. Bilim ahlakına gönül verdiği için duygusallıkla oluşturulan yazılara tamammül etmekte çok zorlanmıştır. Turhan'a göre bilim ve vatan sevgisi aynı şeydir. Millet dergisinin 1943 sayısında “Niçin Miilietçiyiz?” başlıklı yazısında şu ifade yer almıştır: “Bizim miilietçiliğimiz mensup olduğumuz millete bağlılığı, sevgiyi ifade eder.”²⁶³

Turhan'ın 1969'daki vefatının ardından hakkında yazılan yazılardan da onun ne kadar önemli ve sevilen bir ilim adamı olduğu anlaşılmaktadır. ²⁶⁴

261 Turhan, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, s.200-250.

262 Mümtaz Turhan, *Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri*, (İstanbul:Bedir Yayınevi,1.Baskı, 1964),s.1.

263 Özakpınar,*Mümtaz Turhan*, s.422.

264 Küçük,*Mümtaz Turhan(Bütün Yönleriyle)*,s.189.

2.2.2.11. Zafer Toprak

Zafer Toprak 1946 doğumludur. Saint Joseph Fransız Lisesinden sonra Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuştur. Toprak çeşitli kuruluşların tarih kitaplarını hazırlamış ve Toplum ve Bilim Dergisi ile Yurt Yayınlarının kurucuları arasında yer almıştır. Tarih Vakfının kurucuları arasında bulunmuş ve Avrupa Bilim Vakfı projelerinde yöneticilik yapmıştır. Tarih ve Toplum, Toplumsal Tarih ve İstanbul Dergisi gibi dergilerin yayınlanmasında katkıları olmuştur. Ayrıca pek çok uluslararası sempozyumlar düzenlemiştir.

Zafer Hoca'nın Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak basılmış XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik, sosyal ve kültürel tarihleriyle ilgili yirmi kitabı ve iki yüze yakın makalesi bulunmaktadır. Görüldüğü gibi kendisi çok yönlü bir akademisyen, ekonomist ve incelemeye ve bahsedilmeye değer bir sosyal tarihçidir.

Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928 adlı eserinde Toprak, I.Dünya Savaşı ardından toplumda yaşanan değişim ve travmalar üzerinde durmuştur.²⁶⁵ Toprak çok ses getiren *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)* adlı çalışmasında *Türk Devrimi* ile birlikte tüm temel değişimlerin kadın üzerinde odaklandığını savunmuştur. Kadının bireyselleşip özgürleşmesi ve bir kimlik kazanması sürecini sosyal tarih anlayışı ile ortaya koyan Toprak'ın bu eserinin sadece; *II. Meşrutiyet Döneminde Devlet, Aile ve Feminizm, Anayasal Monarşi, Özgürlükler ve İlk Osmanlı Kadın Dernekleri, Osmanlı'da Alafranga Evlenme İlanları, Sabiha(Zekeriye) Sertel ve Türk Feminizmi, Genç Kız ve Kadın İntiharları vb* başlıklarından dahi konuyu ne kadar kapsamlı ve detaylı ele aldığı anlaşılmaktadır. Meseleye kökten yaklaşan Toprak, işe Osmanlı'da kadının konumunu tarafsız ve karşılaştırmalı bir şekilde araştırarak başlamıştır.²⁶⁶

Toprak İttihatçılar hakkında *Türk Milliyetçiliği* politikasını benimseyip yaymaya çalıştıkları şeklindeki yaygın görüşün yanlış olduğunu, *İttihatçıların Türkleştirme*

265 Zafer Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928*, (İstanbul:Doğan Kitap, 1. Baskı, 2017), s.13-14.

266Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm(1908-1935)*, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2.Baskı, 2016), s.2.

Polikası adlı makalesinde klasik tarihçilerin görüşünden ayrılarak ve oldukça farklı bir bakış açısıyla ispatlamaya çalışmıştır. Eğitimden yola çıkan Toprak, İttihat ve Terakki'nin Türkçü bir örgüt değil, milli siyasal bir yapılanma olduğunu gerekçeleriyle açıklamıştır. Ona göre İttihatçıların milli eğitime yönelik politikaları Osmanlı topraklarında yaşayan milletleri baskı altına almaya yönelik değildir.²⁶⁷

Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji kitabında Toprak, farklı birikintileri, kalıntıları, birincil kaynaklardaki kırıntıları, ikincil kaynaklardaki ayrıntıları bir araya getirerek Atatürk'ün yaşamının son yirmi yılında yaşananları araştırmış, 1930'lu yıllarda gerçekleşen tüm bilimsel ve kültürel devrimleri yorumlamıştır. Kitaba antropolojinin tasvir ve tahlilini yaparak başlayan Toprak, ayrıca dönemin ırk anlayışını, Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi gibi konuları da masaya yatırmıştır. Toprak, dünyadaki antropoloji anlayışlarının Türk tarihçileri nasıl etkilediğini, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan tarih çalışmalarını analiz ederek ele almıştır. Önsözde ise klasik tarih anlayışlarının bir değerlendirmesi ve eleştirisi vardır.²⁶⁸

Toprak, 2012'de Toplumsal Tarih Dergisi'nde çıkan *Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik ve Eric Hobsbawm Faktörü* adlı yazısında, II. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada ekonomik ve toplumsal tarihin önem kazanmaya başladığını, Türkiye'de ise bu akımın önce İstanbul Dil, Tarih, Coğrafya ve Edebiyat Fakültesi'nde etkisini gösterdiğini anlatmıştır. 1960'lı yıllarda geri kalmışlık sorununun ekonomik ve toplumsal tarihe ilgiyi daha da arttırdığını savunduğu bu yazısında, sadece tarihçilerin değil pek çok yazarın tarihsel verileri kullanarak Türkiye'nin kalkınması için çözümler üretmeye çabaladığını vurgulamıştır. Hatta iktisatçılar ve sosyologlar gibi farklı disiplinlerle işbirliğine gidildiğinin altını çizmesinden, sosyal tarihin disiplinlerarası çalışma ilkesinin gerçekleştirildiği yorumunu yapmak mümkündür. Ayrıca sosyal tarih alanına katkı yaptığını düşündüğü isimleri çalışmalarıyla birlikte örnek olarak sunmuştur.²⁶⁹

267Zafer Toprak, "Bir Hayal Ürünü: İttihatçıların Türkleştirme Politikası", *Sosyal Tarih Dergisi*, Sayı:146, (Şubat-2006), s.14-22.

268Zafer Toprak, *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, (İstanbul:Doğan Kitap, 1. Baskı, 2012), s.12.

269Toprak, *Tarih Felsefesi-Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik ve Eric Hobsbawm Faktörü*, s.43-44.

Türkiye’de 1908- 1950 arası ekonomi ve toplum yapısını incelediği eseri *Milli İktisat-Milli Burjuvazi*’de Toprak, savaş yıllarında Osmanlı toplumunun içine düştüğü bunalımı sosyal tarihçiliğin toplumsal hareketler, davranışlar ve gelenek ölçütlerine göre değerlendirmiştir. Savaş yıllarında Osmanlı toplumunun her şeyden önce bir ahlak sorunuyla karşı karşıya olduğunu, tüccarın aşırı fiyatla mal satışı, memurun yasadışı yollarla ticarete atılışı gibi örneklerle ortaya koymaya çalışmıştır. Bu tür çarpıklıkları önlemenin ise neredeyse imkânsız olduğunu vurgulamıştır. Tek çözüm ise vicdanlı bir toplumdur.²⁷⁰

2.2.3. Türkiye’de Sosyal Tarih Anlayışına Katkıda Bulunan Diğer Gelişmeler

2.2.3.1. Türk Tarih Kurumu

Genç Cumhuriyet’in 1930’lu yılları, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için millî dil, kültür, tarih politikalarının yoğunlaştığı, bu bağlamda tarih ve tarihçinin de devlet eliyle görevli olarak belli misyonları sağlamak adına görevlendirildiği bir dönem olmuştur.²⁷¹ Bu amaçla Atatürk Türkiye’de tarih anlayışının gelişmesi için öncelikle 1930 senesinde, Afet İnan’ın da konuya eğilmesi sayesinde Türk Tarih Kurumu’nun temeli atılmıştır.²⁷²

Kurum 1937 yılından itibaren *Bellekten* dergisini yayın hayatına sokmuştur. Bellekten dergisinin adını Atatürk bizzat kendisi koymuştur ve hayatının sonuna kadar kurumun çalışmalarıyla yakından ilgilenmiştir. Tarihe ve bu kuruma verdiği değer vasiyetnamesinde İş Bankası’ndaki hisselerinin gelirinin yarısını kuruma bağışlamasından anlaşılabilir. Daha sonraki Cumhurbaşkanları da kurumu korumak ve geliştirmek için çeşitli çalışmalar yapmıştır.²⁷³ 1982 yılında yeni anayasa ile kurum *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu* bünyesine alınmıştır. Türk Tarih Kurumu

270Zafer Toprak, *Milli İktisat-Milli Burjuvazi(Türkiye’de Ekonomi ve Toplum1908-1950)*, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995), s.20-21.

271 Şimşek ve Aköz, , *Türkiye’de Akademik Tarihçilik-Profesyonel Tarihçiliğe Kısa Bir Bakış* 2017, s.16.

272 Türk Tarih Kurumu, Tarihçe , <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce> , Erişim Tarihi: 16.12.2017.

273Türk Tarih Kurumu, Tarihçe , <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce> , Erişim Tarihi: 16.12.2017.

bu dönemden de kuruluş amaçlarına uygun olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiş ve etmektedir.

Türk Tarih Kurumu ilmi araştırma ve yayınları ile yetinmeyip milletlerarası nitelikte *Türk Tarih Kongreleri* düzenlemektedir. Bunlardan ilki 2-11 Temmuz 1932 tarihlerinde toplanmıştır. Türk tarihinin açıklanması ve belgelenmesi amacıyla 20-25 Eylül 1937 yılında Dolmabahçe’de yapılan II. Kongre ise yabancı bilim adamların da kongreye katılımıyla uluslararası nitelik kazanmıştır. Kongre dolayısıyla Atamızın ölümüne dek Dolmabahçe’de kalan bir sergi düzenlenmiş ve bu sergide tarih öncesinden Cumhuriyet dönemine dek yurdumuzda ve Ortadoğu’da gelişen büyük uygarlıklar, maketler, mülajlar, resimler ve grafiklerle canlandırılmıştır. Yine Atatürk’ün sağlığındaki direktifleriyle 22 Ağustos 1935’te kurum başta Alacahöyük’te olmak üzere yurdun çeşitli bölgelerinde kazı çalışmaları başlatıp arkeolojik araştırmalar yapmıştır. Bu kazılardan çıkan değerli eserler pek çok müzede yerini almıştır. 1996 yılından itibaren ise ilk defa yurtdışında kurum biri Kırgızistan’ın Tanrı Dağları’nda Son-Köl’de, diğeri Ukrayna’da Özi bölgesinde olmak üzere iki kazı çalışması daha başlatmıştır. Öte yandan Türkçeye çevirisi yapılan Çin İmparator günlükleri Çin’den getirilmiş ve Rusya Bilimler Akademisi Tarih Bölümü ile bir anlaşma yapılarak, Rusya arşivlerindeki Türk tarihinin ait belgelerin katalogu hazırlanmıştır. Tüm bu çalışmalar dikkate alındığında kurumun sosyal tarihçilik anlayışına uygun hareket ettiği görülmektedir.²⁷⁴

2.2.3.2. Kadro Hareketi

1935’li yıllarda Türkiye’deki modern tarihçiliğin gelişiminde mutlaka bahsedilmesi gereken bir hareket vardır ki o da Kadro Hareketi’dir. Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin ve Burhan Asaf Belge gibi önemli isimlerin yer aldığı dergi sol akımlar ile iktisadi sosyal tarihçilerin kaynaşmalarını sağlamıştır. Bu hareketin etkisiyle birçok milliyetçi veya sol görüşlü tarihçiler, *Annales*’in sancağı altında iktisadi ve sosyal tarih zemininde buluşmuş ve uzlaşmışlardır. Yani bir açıdan da *Annales Okulu*’nun Türk tarihçiliği üzerindeki ilk etkisini iktisadi ve sosyal tarih vasıtasıyla gösterdiği söylenebilir.²⁷⁵

274 Türk Tarih Kurumu, Tarihçe , <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce> , Erişim Tarihi: 16.12.2017.

275 E.Ayan,*Türk Tarihyazımının Evriminde Annales Kuramının Yorumu*, s.90-91.

En büyük amacı basında fikir hareketlerini gün ışığına çıkarmak olan Kadro harekâtı Yakup Kadri'nin Tiran büyükelçiliğine tayin edilmesiyle sona ermiştir. 1935 yılında çıkardığı son 36. sayısı ile yayın hayatına son veren dergi, Şevket Süreyya'nın *İnkilap ve Kadro* adlı eserini yayımlamıştır.^{276 277}

2.2.3.3. Sosyal Tarih İçerikli Köy Konulu Çalışmalar

Son olarak Türkiye'de sosyal tarihçilik alanına yapılan katkılar arasında, Cumhuriyet aydınlanması için yapılmış bir girişim olan Köy Enstitüleri'ne dair oluşturulmuş eserleri atlamamak gerekir. Nurgün Koç (Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri), Ahmet Köklügiller (Köy Enstitüleri Nedir? Ne Değildir?), Mustafa Gazalcı(Köy Enstitüleri Sistemi), Mahmut Saral(Köy Enstitüleri Uyuyan Devlin Uyanışı), Güler Yalçın (Canlandırılan Ütopya Köy Enstitüleri), İbrahim Şimşek (Neden Köy Enstitüleri)... bu alanda çalışmalar yapan önemli isimlerden sadece birkaçıdır. Bu eserlerde o yıllarda Türkiye'nin köylerindeki yaşantının, eğitim durumunun nasıl olduğundan kısacası köylerin tüm sosyo- ekonomik şartlarından bahsedilmiştir. Aynı zamanda şehir hayatı ile köy hayatının kıyaslamaları yapılmış ve ülkenin o zamanki siyasi politikaları da işlenmiştir.

Sosyal tarihçiliğin neredeyse tüm ilkelerine rastlanan Köy Enstitüleri üzerine yapılan bu çalışmalardan biri olan Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri* eserinde öncelikle, Köy Enstitüleri'nin temelini eğitmen kursları olduğundan, sonra Trakya-Kepirtepe, Kastamonu-Gölköy, İzmir-Kızılçullu, Eskişehir-Çifteler gibi merkezlerde köy öğretmen okulları açıldığından bahsetmiştir. 17 Nisan 1940'ta çıkarılan yasa ile bu okulların Köy Enstitülerine dönüştürüldüğü, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilen İsmail Hakkı Tonguç önderliğinde ülkenin her tarafına yayıldığı bilgilerinin yanı sıra, Köy Enstitüleri'nin üretimde ve paylaşımda sosyal adaleti sağlamayı amaçladığı eserden öğrenilir. Enstitülerin görevinin sadece köy öğretmeni yetiştirmek değil, öğretmenle birlikte her meslekten elemanlar yetiştirmek olduğu verilen örneklerden anlaşılır. Kısacası eserde, Köy Enstitüleri ile ilgili tüm gelişmeler; kültürel, sosyal, siyasal ve eğitim yönleriyle

276 İsmail Parlatır, *Kadro*, (Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 24), s:14.

277 Şevket Süreyya Aydemir, *İnkilap ve Kadro*, (Ankara:Kadro Serisinden:1, 1932), s.149-150.

işlenmiş ve enstitüler hakkında yapılan eleştiriler ve neden kapatıldığı tarafsız bakış açısıyla aktarılmıştır.²⁷⁸

Nurgün Koç'un bu konuda ayrıca *Köy Enstitüleri Hakkında Sözlü Tarih Araştırması* adlı bir makalesi vardır. Bu makalede de sosyal tarihçiliğin izlerine rastlanır. Örneğin makalede görüşme yapılan Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerinden Cemal Ünal'ın ifadelerinden Cumhuriyet sonrası Türk halkının tarihi hakkında önemli bilgilere erişilir.²⁷⁹

2.2.4. Türkiye’de Sosyal Tarih Anlayışıyla Hareket Eden Popüler Süreli Yayınlar ve Örnekleri

Türkiye’de popüler tarihi temsil eden kurumların yükselişiyile, profesyonel tarihi temsil eden kurumların gelişimi birbirine paraleldir. Akademik tarihin temel yapılarından olan *Asar’ı İslamiye* ve *Milliye Tetkik Encümeni*, *Tarih’i Osman’ı Encümeni*, *Darülfünun*, *Türkiyat Enstitüsü*, *Tarih Tetkik Cemiyeti* gibi kurumlar devlet desteği ile birlikte Türk tarihinin farklı safhalarına yönelik çalışmalar yürütürler ve bu çalışmaları ulusal sınırların dışına taşımak için uğraşırlar. Türklerin dünya tarihi içindeki serüvenini yazmayı kendilerine vazife eden bu kurumlar ayrıca bu vazifelerini yerine getirmeye çalışırken tarihin popülerleşmesine ve popüler tarihçiliğin gelişimine dolaylı olarak katkıda bulunmuşlardır. Çünkü ciddi bir tarih birikimini gerektiren popüler tarih eserlerinin oluşturulabilmesi için akademik tarihçilikten faydalanmak ve onunla işbirliği yapmak şarttır.²⁸⁰

Necip Fazıl Kısakürek’in *İnanmıyorum Bana Öğretilen Tarihe* adlı şiiri bir nevi öncülüğünü yaptığı popüler tarihçilik açısından hem akademik tarihçiliği ile işbirliği içinde olması hem de akademik tarihçiliğin girmediği konulara dalmasını bilmesiyle dikkate değer bir örnektir. Çünkü popüler tarihçilik anlayışında bir karşı tarih yazımını

278 Nurgün Koç, *Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*, (Ankara:İdeal Kültür Yayıncılık, 1.Baskı, 2013), s. 1-536.

279Nurgün Koç, “Köy Enstitüleri Hakkında Sözlü Tarih Araştırması”, <https://karabuk.academia.edu/tr>, Erişim Tarihi: 19.12.2017, s.66.

280Ahmet Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik(1908-1690)*, (Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), s. 94-112.

sahiplenme söz konusudur.²⁸¹ Bu karşı tarih yazım isteği ise onları sosyal tarihçiliğe başvurmaya sevk etmiştir. Böylece zamanla sosyal tarihçilik anlayışı ile birlikte gelişen popüler süreli tarih yayın anlayışı toplumun tarih anlayışının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Öyle ki toplumun genelinin tarihe dair edindikleri bilginin kaynakları analiz edildiğinde, akademik eserlerden daha fazla popüler tarih eserlerini tercih etme yoluna gidildiği görülecektir. Çünkü belirli disiplin ve bilimsel kalıplarla hazırlanan akademik tarih kitapları her okuyucunun ilgisini çekmez. Dolayısıyla bazı okurlar edebi yönü daha baskın popüler yayınları tercih ederler. Bu açıdan baktığımızda Türkiye’de okurun popüler eserlere olan yoğun ilgisinin çoğunluğunun sosyal tarih anlayışı ile hareket eden popüler tarih eserlerinin artmasını sağladığını söyleyebiliriz.²⁸²Fakat bu konuda önemli bir husus daha vardır ki Türkiye’de her popüler tarih çalışması aynı kalitede değildir. Hatta bu konuda Türkiye’deki tarihçilere yönelik kamuoyunda bir güvensizlik oluşmuştur.²⁸³

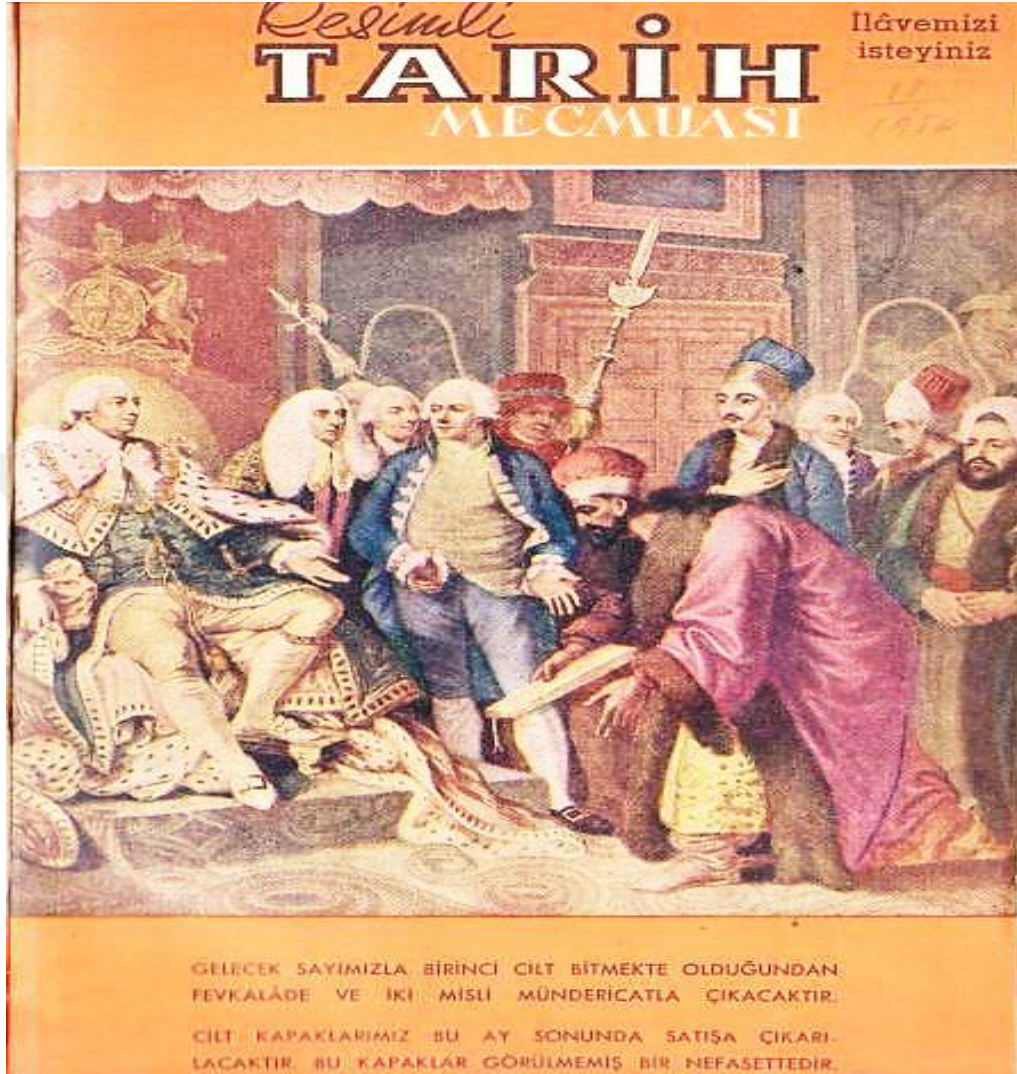
Türkiye’de sosyal tarihin gelişimine katkıda bulunan birkaç önemli popüler süreli yayına ayrıntılı olarak yer vermek gerektiğinde bu dergiler sırasıyla: *Resimli Tarih Mecmuası*, *Yeni Tarih Dünyası*, *Hayat Tarih Mecmuası*, *Tarih ve Toplum*, *Kepikeç*, *Popüler Tarih Dergisi*, *Tarih Okulu Dergisi*, *Güncel Tarih*, *Sosyal Tarih(Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Türkiye Bölümü)*, *#Tarih Dergi*, *Derin Tarih ve Atlas Tarih Dergisi* şeklinde sıralanacaktır.

281Özcan, *a,g,e*, s.280

282Mehmet Güler, “Yayın Kritiği: Ahmet Özcan-Türkiye’de Popüler Tarihçilik(1908-1960)”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi(TUHED)*,Sayı:3/2, (2014), s.202.

283Şimşek ve Aköz, 2017 *Türkiye’de Akademik Tarihçilik-Profesyonel Tarihçiliğe Kısa Bir Bakış*, s.19.

2.2.4.1. Resimli Tarih Mecmuası

Şekil 1. Resimli Tarih Mecmuası Dergisi Kapak Fotoğrafi-1950

Asıl mesleği veterinerlik olan Server R. İskit genç yaştan itibaren karikatürleriyle ve yazılarıyla yerel basında yer almıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise basınla ilgili kamu görevlerinde bulunmuştur. 1944 yılında İskit Yayınevi'ni kurarak çok sayıda kitap, dergi ve hatta ansiklopedi yayınlamıştır. *Resimli Tarih Mecmuası* da bu yayınevi tarafından 1957-1960 yılları arasında 84 sayı kadar çıkarılmış aylık bir dergidir. Daha sonra derginin tüm sayıları ciltler halinde toplanarak satışa sunulmuştur.

Dergi kendi türünün ilk popüler dergisi sayılır. O kadar sevilmiştir ki ilk sayısı hemen tükenmiş ve ikinci baskısı yapılmıştır.²⁸⁴ Tirajı 36 binlere kadar ulaşan dergide; Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Rasim, Haluk Y. Şehsuvaroğlu, Ahmet Bedevi Kuran, Feridun Fazıl Tülbentçioğlu, Sermet Muhtar Alus, Ziya Şakir, Ercüment Ekrem Talu, Nuri Hüseyin Tuğrul, Şevket Rado, Ali Kemali Aksüt, Sadi Kocaş, Tahsin Ünal, Z.Melek, Zuhuri Danışman, Hüseyin Namık Orkun, Tevfik İnci, Semih Mümtaz S., Selami İzzet Sedes, Ömer Rıza Doğrul, Semavi Eyice, İsmail Talman, Mustafa Cezar, Nahid Sırrı Örik ve bir sürü yabancı yazar... derginin yazar kadrosundan bir kaçıdır. Dergi toplumsal konulara görsel zenginlikle ve yakın tarihe dair hatıralara bolca yer vererek yaklaşmıştır. Bu açıdan bakıldığında sosyal tarihçiliğe uygun bir tarzı benimsediği görülür.

Dergide yer alan konuların başlıklarına bir göz gezdirildiğinde ikinci sayıda şu başlıklarla karşılaşılır: Yazık, cihan bir kahraman kaybetti(Feridun Fazıl Tülbentçi), Üçüncü Sultan Selim'in ileri düşünceleri ve feci akıbeti (Haluk Y.Şehsuvaroğlu), Margrit Fehim Paşa (Sermet Muhtar Alus), Enver Paşa'nın Atatürk hakkında bir mektubu (M.Z.), Kleopatra (Elen Vakaresko), Çerkes Hasan (Ziya Şakir), Eski İstanbul'da kadın hamamları (Ercüment Ekrem Talu), Pörl Harbor (Con Çemberlayn), Mata Hari (H.R.Hoyt), Budin Paşasının Kızı, Tarihi Tefrika (Reşat Ekrem Koçu). Bu başlıklardan *Yazık cihan bir kahraman kaybetti* adlı yazıda Feridun Fazıl Tülbentçi Yıldırım Beyazıt'ın Ankara Savaşı'nı oldukça tarafsız ve farklı bir bakış açısıyla hikâye etmiştir.²⁸⁵ Yine Osman Öndeş'in *İstanbul Aşıkı Ressam: Preziosi* adlı neşrinin dergi tarafından incelenmesi dergide yer alan hatıratlardan birine örnek verilebilir.²⁸⁶

284 Resimli Tarih Mecmuası, "Okuyucularımızla Baş başa Bir Konuşma," Sayı:2, (Şubat-1950), s.1

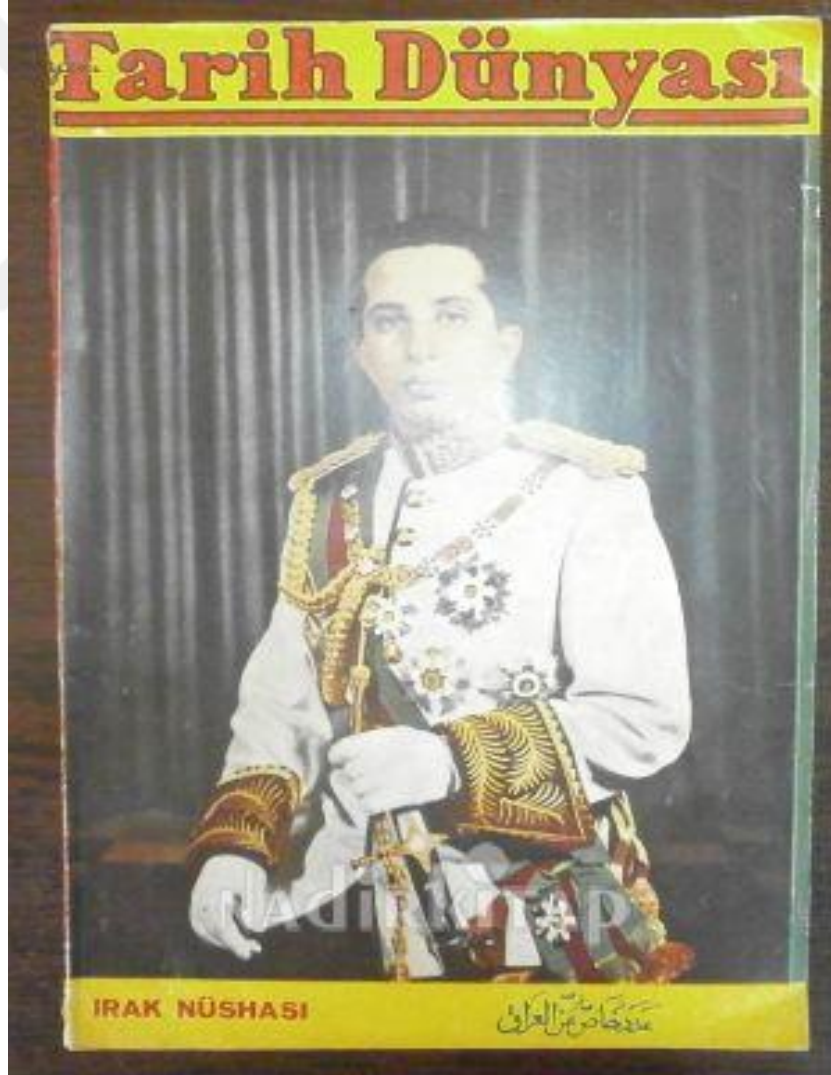
285Feridun Fazıl Tülbentçi, "Yazık cihan bir kahraman kaybetti," *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı:2, Tan Matbaası, (Şubat-1950),s.42.

286Yılmaz Öztuna, "Preziosi- İstanbul Aşıkı Ressam", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı:59, Cilt:5, İskit Yayınevi, (Kasım-1954), s.95.

Tablo 1. Resimli Tarih Mecmuası Başlıklarından Örnekler

RESİMLİ TARİH MECMUASI BAŞLIKLARINDAN ÖRNEKLER
Messaline, Muhteris Kraliçe(1965, Sayı:1)
İkinci Abdülhamit Dönemi Kadın Kıyafetleri (1966, Sayı:13)
Kabadayılar(1950, Sayı:3)
İmparatorluk Zamanında Şahane Hediyeler (1965, Sayı:2)
İstiklal Savaşı'nın Uzunbeyli Baskınında Yunan Kumandanı Papulas Pijama ile Kaçmıştı (1966, Sayı:6)
Cenup Cephesinde İlk Şerefli Kurşunu Atan Kahraman Sütçü İmam (1966, Sayı:6)

2.2.4.2.Yeni Tarih Dünyası

Şekil 2. Yeni Tarih Dünyası Kapak Fotoğrafı

Yeni Tarih Dünyası dergisi Server İskit'in yayınevinden çıkan sosyal tarih anlayışına sahip bir diğer popüler tarih dergisidir ve *Resimli Tarih Mecmuası*'nın devamı niteliğindedir. 1957-1960 arası 45 sayı basılmıştır.

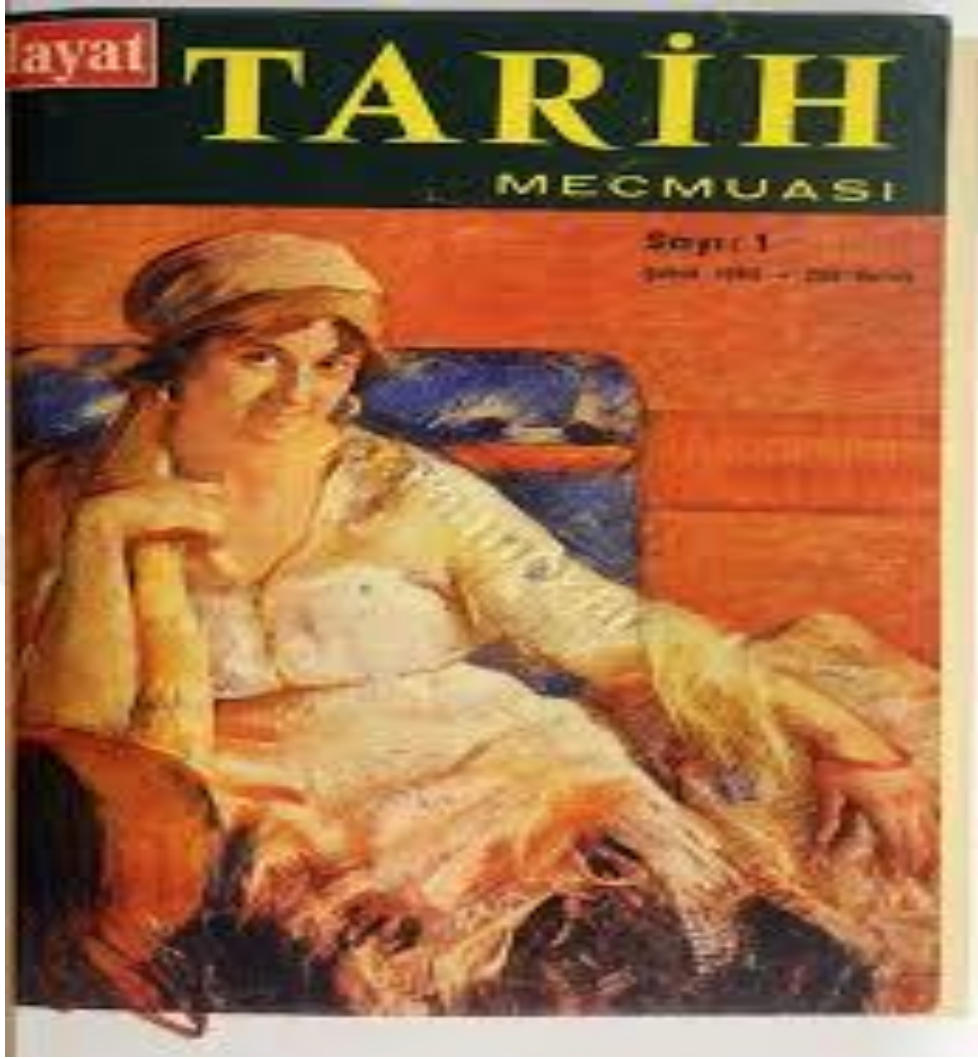
Derginin ilk birkaç sayısında yer alan konu başlıklarından bazıları şunlardır: Lamartine'in Şark Seyahati (Çeviren: Hamdi Varoğlu) , Türk-Venedik Muahedeleri (Reşat Ekrem Koçu) , Tarikatların Tarihine Toplu Bir Bakış- Kadirilik- (Cemaleddin Server Revnakoğlu) , Son Mısır Hükümdarları Tarihine Kafesinde (Yazan: Hüseyin Munis, Çeviren: Selami M. Yurdatap) , Abdülhamid Sarayında Çerkezler –Çerkez kızları saraydan niçin çıkarılmıştı?- (Hasan Amca) , Haremde Mektuplar (Çağatay Uluçay), Modanın Tarihi ve Hikâyeleri (Sadettin Pirali), Dünyada ilk rüşvet hadisesi ve Sümer Mektepleri (Muazzez Çığ), Meyhane Alemi (Selim Nüzhet Gerçek) , 5 padişaha dair bilinmeyen fıkralar (Resumi Baykara) , Zarzecki ve Eserleri (Ercan Erksan), Çengiler(Refik Ahmet Sevengil), Kibar bir Türk kadının bir günü (Yazan: Myrien Szumlarska, Çeviren: Mahir Bülend) , Tulumbacılar (Sami Karayel) , Şekerci Güzeli Vakası (Reşad Ekrem Koçu) , Silah Taşıma Yasağı (Reşad Ekrem Koçu) , Kıbrıs Destanı (Mehmet Halid Bayrı) , Türk Tayyareciliğinin Tarihi (Muharrem Giray), Afyon ve Esrar Kullanma Yasağı (Reşad Ekrem Koçu), Türkiye'de İlk Kulüp (Muharrem Giray), Amelya Hanımlar (Reşad Ekrem Koçu), İstanbul Çarşısı(Halid Bayrı).

Sadece konu başlıklarından bile derginin sosyal tarihçiliği anlaşılmaktadır. Bu başlıklardan biri olan Reşad Ekrem Koçu'nun *Amelya Hanımlar* adlı incelemesinde II.Abdülhamit Devri'nde yaşamış iki aktris kadın anlatılmıştır.²⁸⁷ Dergide yazan bir diğer tarihçi Refik Ahmed Sevengil'in *Çengiler* adlı araştırması da tam bir sosyal tarih anlayışı örneğidir.²⁸⁸

287Reşad Ekrem Koçu, "Amelya Hanımlar" , *Yeni Tarih Dünyası*, Cilt:1, Sayı:5, Ercan Matbaası, (1957),s.216.

288Refik Ahmed Sevengil, "Çengiler", *Yeni Tarih Dünyası*, Cilt:1,Sayı:4,Ercan Matbaası,(1957), s.165.

2.2.4.3.Hayat Tarih Mecmuası

Şekil 3. Hayat Tarih Mecmuası 1.Sayı Kapak Fotoğrafi-Temmuz 1966

Hayat Tarih Mecmuası 1965 yılında yayına başlamıştır. Derginin imtiyaz sahipliğini Şevket Rado, neşriyat müdürlüğünü Yılmaz Öztuna yapmıştır. 1978 yılında 164. sayıdan sonra derginin adı *Hayat, Tarih ve Edebiyat Mecmuası* olarak değiştirilmiştir.²⁸⁹ Dergi 216 sayı çıkardıktan sonra 1982 yılında kapatılmıştır.

Hayat Tarih Mecmuası okurunun tarihe olan ilgisini ve sevgisini artırmıştır. Klasik tarih dışında resimli kültür tarihine ağırlık veren dergi, eski gazete ve dergi

289 Nadir Özbek, "Hayat Tarih Mecmuası," *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı:103, (Temmuz-1992), s.53-54.

yazılarından yola çıkarak halkın tarihine inmek için çabalamıştır ve halkla bütünleşmek adına dergi postalar yoluyla okurlarının sorularını cevaplamıştır.

Dergi, tarihi ideolojik açıdan kullananlara karşı kendilerinin tarihi ideolojik bir amaçla kullanılmaktan kurtarmaya çalıştıklarını savunmuştur. Bütün meselelere objektif yaklaştıklarını iddia eden dergi resmi tarih, devlet tarihi eleştirisi yaparak sosyal tarih yapmaya çalıştıklarını vurgulamıştır. Bunu resmi tarihten hoşlanmadığını söyleyen okurlarından birinin mektubuna verdikleri cevaptan dahi anlamak mümkündür: “11 yıldan beri... tarihi tahrif eden resmi veya ideolojik tarih veren tek bir tarih koymamaya dikkat ettik... Tarih sevgisi uyandırmaya çalıştık...”²⁹⁰

İlk zamanlar derginin neşriyat müdürlüğünü yapan Yılmaz Öztuna'nın -sonra bu işi de Şevket Rado üstlenmiştir- yazıları arasında yer alan: *Eski Türklerde Ticaret Hayatı*(Aralık-1971), *Hz. İsa'nın Gerildiği Haçın İstanbul'a Getirildiği Bir Gerçektir*(Mayıs-1965) ve *Orhun Abideleri*(Ağustos-1970) gibi konuları işlerken sosyal tarih ilkelerine sadık kalmaya çabaladığı dikkat çekmektedir. Yine dergi ekibinden Reşat Ekrem Koçu'nun Osmanlı toplumsal hayatına yer verdiği yazılar arasında en dikkat çekici olanlar şunlardır: *Eski İstanbul'da İşçi Statüsü*(Haziran-1973), *Dilenciler*(Mart-1970), *Çöp ve Çöpçüler*(Aralık-1972), *Osmanlı Tarihinde Cellâtlar*(Haziran-1971), *Kösem Sultan*(1972), vb. Tüm bu yazılar sayesinde dergi Türkiye'de sosyal tarihçilik anlayışının gelişimine katkıda bulunmuştur.

Nadir Özbek bu dergiyi her ne kadar popüler bir dergi olmak ve geniş bir kesime hitap edebilmek için nerdeyse her sayıda klasik tarih dışında kültür yazılarına yer verse ve tarihe ideolojik yaklaşmadığını savunsa da arka planında ideolojik bir düşünceye sahip olmakla eleştirmiştir.²⁹¹Türkiye'de sosyal tarihçiliğin milli şuur oluşturma çabalarıyla iç içe geliştiğine daha önce değinilmişti. Bu açıdan bakıldığında Nadir Özbek'in dergi için yorumuna hak verilebilir.

290 Özbek, a,g,e , s.54.

291 Özbek, a,g,e, s.53.

Tablo 2. Hayat Tarih Mecmuası Dergisi Başlıklarından Örnekler

HAYAT TARİH MECMUASI BAŞLIKLARINDAN ÖRNEKLER
XVIII. Yüzyıl Başlarında Avrupa'da Türk Modası, Türk Elçisi Said Efendi Zamanı(1979, Sayı:4)
İzmir'de İlk Tiyatrolar(1989, Cilt:1, Sayı:6)
169 Yıl önce İstanbul'a Gelen İlk Amerikan Harp Gemisi(1996, Sayı:6)
Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kurucularından Hamiyet Hanım(1969, Cilt:1, Sayı:1)
Prenses Seniha'nın Yedi Mektubu(1971)
Makbul İbrahim Paşa Kanuni'nin Damadı mıydı?(1966, Cilt:2, Sayı:8)
Uygurlarda Musuki(1965, Cilt:2, Sayı:8)
Atatürk Hayranı Cevahir-i lal Nehru(1971, Cilt:10, Sayı:82)
Osmanlı Tarihinde Vakıf Yapan Kadınlar(1971, Cilt:1, Sayı:2)
Elsiz Ayaksız Bir Hattat:Bidest ü Bipa Mehmet Efendi(1971, Cilt:2, Sayı:10)
İlk Kadın Memurlar (1967, Cilt:1, Sayı:4)
Kahve 450 Yaşında (1967, Cilt:1, Sayı:4)
XVII. Yüzyılda Bir Halk Ressamı (1970, Cilt:2, Sayı:10)
Türk Toplumunda Kadın (1966, Sayı:4)
Türk Elçilik Törenleri (1966, Cilt:2, Sayı:1)

2.2.4.4.Tarih ve Toplum

Şekil 4. Tarih ve Toplum Dergisi 190. Sayı Kapak Fotoğrafı -Ekim 2009

Şuan ki adı *Toplumsal Tarih* olan *Toplum ve Tarih* dergisi 1994 yılı başında Mete Tunçay tarafından kurulmuştur. İki yıl yönetimde kalan Mete Tunçay daha sonra bu görevi Ekrem Çakıroğlu'na devretmiştir. Ekrem Çakıroğlu da iki yıl yönetimde kalıp ayrıca editörlük yaptıktan sonra yerini Osman Köker'e bırakmıştır. Osman Köker 42 sayı çıkardıktan sonra Çakıroğlu editörlüğe geri dönmüştür. Bir ara da dergiyi Mustafa Yolaç yönetmiştir. Derginin dönüşümlü olan bu yönetici kadrosuna daha sonra yeni isimler eklenmeye devam etmiştir. Dergi şuanda 1991 yılında kurulan *Tarih Vakfı*'nin süreli yayını olarak çıkarılmaya devam etmektedir.

Toplumsal Tarih Dergisi kendisini zaman ve değişim boyutlarını göz önüne alan, sıradan olay anlatma sınırlarını aşarak bunların üstüne kuramsal açıklamalar , çözümler oturtmak çabasına önem veren bir tarih dergisi olarak tanımlamıştır. Konusunu kültür, sanat ve edebiyattan, dine, bilime, siyasete, iktisada, coğrafyaya ve uluslararası ilişkilere kadar geniş tutan dergi yeni tarih araştırmalarının yanı sıra,

tarihsel anlam içeren her konuda yani; müzelerden filmlere, romanlara ve toplantılara varana kadar her alanda tanıtıcı ve eleştirel yazılar hazırlamıştır.²⁹² Bunu daha ilk sayısının manşetinde: “*Dünyanın en eski hatıralarında Türkiye*”, yüzüncü manşetinde: “*Müziği taliminden müzik terbiyesine*” ve iki yüzüncü sayısında: “*Büyük köpek İtlaflı*” gibi konulara yer vermesinden anlamak mümkündür.

Resmi tarih ideolojisinin dışına çıkma ve sayfalarına konuşulamayanları taşıma amacı güden dergi Türkiye’nin tarihiyle yüzleşmesi için çabalamıştır.²⁹³ Özgürlükçü bir anlayışa sahiptir ve yazıların kalitesi, düzeyi, kaynak kullanımına çok önem verilmiştir.²⁹⁴

2.2.4.5. Kepikeç

Şekil 5. Kepikeç Dergisi 21. Sayı Kapak Fotoğrafl -2006

292Toplumsal Tarih Dergisi Süreli Yayınlar Tanıtım Yazısı, <http://tarihvakfi.org.tr/Yayinlar/sureliyayinlar/1> , Erişim Tarihi: 04.08.2017.

293Nilay Vardar, “Ahmet Akşit’le Görüşme-Resmi Tarih Konu Sıkıntısı Yaşatmıyor -Tarih Vakfı Başkanı Bülent Bilmez Anlattı- Resmi Tarih Konu Sıkıntısı Yaşatmıyor (10 .01.2014)”, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/152704> , Erişim Tarihi: 05.08.2017.

294

İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi olan *Kebikeç* 1994 yılında kurulmuştur ve 6 ayda bir çıkar. Her sayısında bir dosya konusu içeren derginin sayfa sayısı genelde dosya konusuna göre en az 200 olup daha da artabilmektedir.²⁹⁵

Kebikeç'in 2016 yılındaki 41. sayısının Kudret Emiroğlu'nun sunuşunda yer alan ifadelerden derginin tarihe yaklaşımı gayet net anlaşılmaktadır.²⁹⁶ Derginin adının nasıl karşılandığına dair Ahmet Yüksel'in esprili açıklamasına bakıldığında ayrıca derginin tarafsız bir duruş sergilediği anlaşılır.²⁹⁷

Kebikeç Dergisi'nin içeriği ve genelde seçtiği konular dikkatlice incelendiğinde sosyal tarihin ilkelerine uygun hareket ettiği görülür. Örneğin; *Tarım Tarihi, Sinema ve Tarih, Dünyanın Merkezi Mahallemiz* gibi dosyaların isimlerinden dahi toplumsal tarihe verdikleri önem anlaşılmaktadır. Ayrıca dergi akademi dünyası ile akademi dışı dünyanın bilimsel üretimini yan yana getirme konusunda oldukça iyidir. Dergi uzun yıllardır kendine çizdiği rotasında başarılı bir şekilde ilerleyerek, sosyal tarih kapsamına giren süreli yayın hayatına devam etmektedir.

Tablo 3. Kepikeç Tarih Dergisi Başlıklarından Örnekler

KEPİKEÇ TARİH DERGİSİ BAŞLIKLARINDAN ÖRNEKLER
Halkevlerinin Dramı (1996, Yıl:2, Sayı:3)
Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları(1996, Yıl:2, Sayı:3)
Türk Tarih Tezi ve Halkevleri (1996, Yıl:2, Sayı:3)
Osmanlı Devleti'nde Meyan Kökü Tarımı ve Ticareti 1840-1922 (2004, Yıl:9, Sayı:18)
Türkiye'de Çocuk Tarihi: Tespitler, Öneriler (2005, Yıl:10, Sayı: 19)
Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ödemiş'in Kimsesiz ve Yoksul Çocukları: Ödemiş Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Faaliyetleri (2005, Yıl:10, Sayı:19)
XVIII.Yüzyılda Osmanlı Anadolu'sunda Tarım Üretiminde Yeni Boyutlar: Muzara'a ve Muraba'a Sözleşmeleri (2007, Yıl:12, Sayı:23)
İngiliz idaresi Döneminde Kıbrıs'ta Filoksera (Asmabiti) ile Mücadele(2007, Yıl:12, Sayı:23)

295 Kudret Emiroğlu, "Editörden Dergi Tanıtımı", www.kepikcedergi.org.tr, Erişim Tarihi:24.08.2017

296 Kudret Emiroğlu, "Sunuş", *Kebikeç Dergisi*, Sayı:41, Ankara,(2016), s.5

297 Ahmet Yüksel, "Tarihçe-Hikâye-i Faslı Kebikeç", www.kebikcedergi.org, Erişim Tarihi: 24.08.2017.

Osmanlı Filistini'nde Küçük Yaş Evlilikleri ve Ataerkil Toplumlarda Kadın Stratejileri Üstüne Bir Not (2002, Yıl:7, Sayı:13)
İbn-i Batuta Anadolu Yollarında Neler Yedi?(2010, Yıl:15, Sayı:29)
Ankara'da Mahal İsimlerine Yansıyan Tarih(2010, Yıl:15, Sayı:29)
Fareler ve İnsanlar: 20. Yüzyılın Başında Galata'da Hijyen, Veba ve Farelerle Mücadele (2018, Yıl:22, Sayı:45)
Global Tarihten Global Entelektüel Tarihe: Gelişimi ve İmkânları Üzerine(2018, Yıl:22, Sayı:45)
Antalya'da Eşraf, Siyaset ve II.Meşrutiyet 1908-1912 (2017, Yıl:21, Sayı:44)
Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemleri Anadolu Florası Çalışmalarının Öncülerinden Kurt Krause'nin Nadir Bir Bibliyografyası(2017, Yıl:21, Sayı:44)

2.2.4.6.Popüler Tarih Dergisi

Şekil 6. Popüler Tarih Dergisi Kapak Fotoğrafi - Haziran 2000

Popüler Tarih Dergisi 2000 yılında yayınlanmaya başlamış bir tarih dergisidir. Dergi 2007 yılına kadar 78 sayı çıkarmıştır.

Dergi tarihle ilgili akademik konulardan ziyade üstünde pek durulmamış anekdotlara ve halkla ilgili özel ilginç olaylara yoğunlaşarak dikkat çekmeyi başarmıştır. Sayfalarında fazlasıyla konuyu destekleyen gravür, fotoğraf, çizim, harita, karikatür, minyatür gibi görseller kullanmayı tercih eden dergi böylece sadece yalın, kuru bilgi ile yetinmek istemediğini ortaya koymuştur. Bu tercihler dergiyi klasik tarih dergilerinden ayırmış ve tüm halk kesimine hitap eder hale getirmiştir. Zaten konularına bakıldığında daha çok toplumsal tarihle ilgilendiği görülen dergi hem ortalama tarih okuyucusuna hem de sokaktaki adama tarihi sevdirmeyi başarmıştır.

Popüler Tarih Dergisi'nin sosyal tarihçiliğe yakınlığından bir örnek vermek gerekirse sosyal tarihçiliğin karşılaştırmalı ve bütünsel tarih anlayışına uygun olarak 2006 yılındaki sayısında Türkler ve Fransızlar arasındaki ilişkileri inceleyen dosyasına bir göz gezdirmek yerinde olacaktır. Bu ilişkileri hem askeri hem ticari hem de kültürel açıdan çok yönlü bütüncül bir anlayışla ele alan dergi dosyayı sosyal tarihçiliğin diğer disiplinler ve çeşitli kuruluşlarla işbirliği ilkesinin öngördüğü şekilde *Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü*²⁹⁸ ile birlikte ve daha çok Fransız tarihçilerin makalelerinden faydalanarak hazırlamıştır. Dosya dört bölümden oluşur. İlk bölüm ilk ilişkileri anlatan şu başlıkları taşır: *Efsaneler dünyasından bir akrabalık/Pierre Chuvin*, *Soylu misafir Cem Sultan-Nicolas Vatin ve XVII. yüzyıl İzmir'i/Didier Laroche*. İkinci bölümde Aydınlanma döneminden bahsedilir ve bu bölüm iki başlıktan oluşur: *Yirmisekiz Mehmet Efendi (Gilles Veinstein)* ve *Bonneval Kontu Ahmet Paşa(Frederic Hitzel)*. Üçüncü bölümde Tanzimat ve sonrasında bahsedilmektedir: *Paris modası ve ilk kıyafet devrimi(Anastasia Falierou)*, *Fransız Seyyahlar Karagöz'ü keşfediyor(Sophie Basch)* ve *Sadrizam İbrahim Edhem Paşa(Edhem Eldem)*. Son bölümde ise artık Kurtuluş Savaşı öncesi ve sonrasında bahsedilir: *Çanakkale Savaşları(Alexandre Toumarkine)*, *Eski ve Yeni Türkiye'nin dostu Farrere(Pınar Dost)* ve *Seksen beşinci*

2981930'da İstanbul Arkeoloji Enstitüsü adı altında Albert Gabriel tarafından kurulan ve Türk ve Osmanlı dünyası ve özellikle Türkiye üzerine çalışmalar yapan Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü(IFEA) bir beşeri ve sosyal bilimler araştırma enstitüsüdür.

yılında Ankara Anlaşması(Pınar Dost).²⁹⁹ Bu dosyanın sırf başlıklarından bile çok iyi anlaşılmaktadır ki Popüler Tarih Dergisi Türkiye’de bir dönem toplumsal tarihçiliğin öncü süreli yayınlarından biri olmuştur.

Tablo 4. Popüler Tarih Dergisi Başlıklarından Örnekler

POPÜLER TARİH DERGİSİ BAŞLIKLARINDAN ÖRNEKLER
Avrupa’nın Arka Bahçesi (2004, Sayı:44)
Osmanlı’nın Gayrimüslimleri (2005, Sayı:57)
İstanbul’un Hırsızlık Teşkilatı (2004, Sayı:46)
Çirkin Kralı Kim Yarattı (2000, Sayı:4)
Son Eyüp Oyuncakçısı (2001, Sayı:13)
Yassıda Duruşmaları (2001, Sayı:15)
Roosevelt ve Hitler (2003, Sayı:29)

2.2.4.7.Tarih Okulu Dergisi

Şekil 7. Tarih Okulu Dergisi 15. Sayı Kapak Fotoğrafi - Eylül 2013

299 Popüler Tarih Dergisi, “Asırlar Süren Askeri, Ticari ve Kültürel Boyutlarıyla Olumlu Bir Ortak Geçmişin Peşinde- Türkler ve Fransızlar Arasındaki İlişkiler”, *Dünya Yayıncılık*, Editör: Mine Haksal, Sayı: 77, Yıl: 2016.

Tarih Okulu ülkemizdeki sosyal tarihçilik alanındaki eksiklikleri gidermeyi amaçlayan bir projeyle yola çıkan dergidir. 2008 yılında İzmir’de Ege Üniversitesi’nden üç tarihçinin bir araya gelmesi ile kurulan dergi dokuzuncu sayısında uluslar arası ve hakemli dergi sıfatı kazanmış, beşinci yılından sonra ise kendini yenilemiştir. Dergi benimsediği yeni formatında yayın hayatını sosyal bilimlerin her alanına hitap etme ve diğer tüm sosyal bilimlerle işbirliği içinde sürdürme prensibini yerleştirmeyi hedeflemiştir. Kendine iki büyük amaç edinen dergi; genç akademisyenlerin kendilerini geliştirecekleri ve ürün ortaya koyabilecekleri bir ortam yaratmayı ve Türkiye’de karşılaştırmalı ve disiplinler arası tarih anlayışını geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu anlayışla Türk akademik hayatından genç bilim insanlarının ve bilim insanı adaylarının yer aldığı derginin öncüleri arasında Mustafa Alican ve Gökhan Kağnıç gibi önemli isimler yer alır.

Dergi uluslar arası akademik dergicilik anlayışı ile PİLA’ya (The Publishers International Linking Association Inc.) üye olmuştur. Ayrıca tüm sosyal bilimcilerin yazılarına açık olduğunu özellikle vurgulayarak disiplinler arası anlayışını ortaya koymuştur. Bu amaçla içeriğinde; özgün bilimsel makaleler, röportajlar, kitap, makale, sempozyum, panel, nekroloji metinleri, bilimsel etkinlik tanıtımı, çeviriler ve çeviri-yazılar yer alır. Bunların içinde çeviri makalelere özellikle çokça yer vermeye çalışan dergi, bunu yaparken henüz Türkçeye çevrilmemiş yayınları tercih ederek böylece; hem çeviri alışkanlığını yerleştirmek hem de değerli yazıları Türk okuyucusuyla buluşturup karşılaştırmalı tarih alanında hizmet vermek için çabalamaktadır. Dergide yayınlanan *Osmanlı Son Döneminden Ahlak ve Terbiyeye İki Farklı Yaklaşım: Abdullah Şevket ve Mehmet Hazık’ın Ahlak ve Terbiye Anlayışları Üzerine bir Değerlendirme* adlı makalenin önsözü bu çabayı çok iyi örneklemektedir.³⁰⁰ *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Kadınları* adlı dergide yer alan bir makaleden derginin sosyal tarih anlayışı doğrultusunda hareket ettiği gayet açık görülür.³⁰¹

300Hasan Meydan, “Osmanlı Son Döneminden Ahlak ve Terbiyeye İki Farklı Yaklaşım: Abdullah Şevket ve Mehmet Hazık’ın Ahlak ve Terbiye Anlayışları Üzerine bir Değerlendirme-Özet”, *Tarih Okulu Dergisi(TOD)*, Yıl:10, Sayı: 29, (Mart-2017), s.1.

301Neslihan Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Kadınları-Özet”, *Tarih Okulu Dergisi(TOD)*, Yıl: 10, Sayı: 29, (Mart-2017), s.1.

2.2.4.8.Güncel Tarih

Şekil 8. Güncel Tarih İnternet Adresi Tanıtım Görseli

Güncel Tarih Dergisi 2010 yılında kurulmuştur ve sadece online yayın yapan bir dergidir. Selahattin Özkan'ın editörlüğünü yaptığı derginin yayın aralığı düzenli değildir. Derginin akademik, politik ya da idari hiçbir kurum veya kuruluşla bağlantısı bulunmaz. Hatta reklam bile almaz ve tamamen ücretsizdir.³⁰²

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere derginin amacı sosyal tarihin ilkeleriyle fazlasıyla örtüşmektedir. Ayrıca dergi sadece çağın kültürel değerlerini ve tarih anlayışını değil tümüyle insanlık tarihine bütüncül bir bakış açısıyla bakmayı hedeflemektedir.

Bilim Tarihi, Biyografi, Dinler Tarihi, Gıda Tarihi, İktisat Tarihi, Kadın Tarihi, Kitap İncelemesi, Kültür Tarihi, Ortaçağ Tarihi, Osmanlı Tarihi, Sinema Tarihi, Siyasal Tarih, Tarih Yöntemi ve daha pek çok alanda yazılar yayımlayan dergi ayrıca tarihin sadece arşiv belgelerinden, kitaplardan vs edinilemeyeceğini diğer disiplin ve insanı ilgilendiren her şeyden faydalanmak gerekliliğini tarih konulu belgesel ve sinema tanıtımlarını yaparak ortaya koymaya çalışmaktadır. Sosyal tarihçiliğin insanla ilgili her şeyin tarihin konusu olabileceği görüşüne uygun olarak *Güncel Tarih Dergisi*'nin konuları; *Tarihe Meydan Okuyan Bira ve Türkiye'deki Macerası*,

³⁰²Selahattin Özkan, "Güncel Tarih-Hakkında", *Güncel Tarih Dergisi*, www.gunceltarih.org, Erişim Tarihi: 16.09.2017.

Ortaçağda Ne Okunurdu? , Adı Ülkesinin Tarihinden Çıkarılmak İstenen Adam: Ebulfez Elçibey gibi oldukça geniş bir yelpazeden oluşur. Derginin en çok okunanlar kısmından popüler makaleleri takip etmek mümkündür. Ayrıca okuyucular yazıların altına yorum yapabilmektedir.

2.2.4.9.Sosyal Tarih

Şekil 9. Sosyal Tarih Dergisi Logosu

USTE(Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü) 1935 yılında Nicolaas Posthumus tarafından kurulmuştur. Nicolaas bu zamana kadar sosyal tarihle ilgili topladığı malzemenin özel ve farklı bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür çünkü o yıllar yaklaşan savaşın yarattığı olumsuz hava bunu öngörmüştür.

60'lı yıllardan sonra sosyal hareketlerin tarihine duyulan ilgi artınca haliyle Enstitü'nün koleksiyonlarına olan ilgi de giderek artmıştır. 70'li yıllarda daha büyük bir binaya geçen Enstitü'de 3000'e yakın kurum ve kişiye ait arşivlerin uzunluğu 15 km civarındadır. Kitap, broşür, dergi vb gibi basılı kütüphane malzemenin raf uzunluğu ortalama 50 km'dir. Bunların arasında 635.000 kitabın yanı sıra bütün dünyadan yüz binin üzerinde dergi ve gazetenin tam veya tama yakın koleksiyonu da bulunmaktadır. Bilgisayar ortamında kayda geçirilmiş görsel ve işitsel malzemenin ise 140.000 olarak hesaplanmaktadır.³⁰³

303 Zülfikar Özdoğan, "Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü(USTE) ve Türkiye Koleksiyonları", *Kebikeç Dergisi*, Kinaz Kitapevi, Sayı: 25, (2008), s.31.

Türkiye bölümünün kurulması ülkede yaşanan askeri darbeler yüzünden sosyal tarihe kaynaklık edecek malzemenin yok olması kaygısıyla. İlk adım olarak 1800'lerden itibaren Osmanlı ve Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'nin sosyo-ekonomik tarihinin incelenebilmesi için Batı Avrupa'da bir kütüphane oluşturmaktı. Ayrıca Türkiye'nin sosyal ve ekonomik tarihine tanıklık edebilecek görsel malzemelerinde toplanması gerekiyordu. O yüzden önceliği işçi ve sendikal hareketin malzemesini toplamaya vermişlerdir. Çünkü onlara göre sosyal tarihin genel tarihten farklı bir şekilde gelişmesinin temelinde işçi sınıfının hareketinin doğması ve büyümesi etkili olmuştur. Sonra Avrupa'daki göçmen hareketine de çok önem verilmiştir. Son yıllarda ise radikal İslami hareketler ilave edilmeye başlanmıştır.³⁰⁴

Arşivlerin toplanması sosyal tarih çalışmalarında ilk adımdır. Sonra sırasıyla toplanan materyalin tasnif edilmesi, envanterinin düzenlenmesi, bilimsel çalışmalara hazır duruma getirilmesi ve uzun erimli koruma için gerekli önlemlerin alınması gelir. *USTE*'nin bu konuda tam anlamıyla yetkinliği sağladığı henüz söylenemese de o yolda ilerlediği aşikârdır. Bu amaçla özellikle iletişim teknolojisinin hızla ilerlediği çağımızda Türkiye'nin sosyal tarihine ışık tutacak görsel malzemenin günümüze ve gelecek kuşaklara doğru ve etkili bir biçimde aktarılabilmesi için *USTE* çabasını özenle sürdürmektedir. Derginin bünyesinde fotoğraf, film, cd, dvd, afiş, bayrak, flama, rozet, kalem, cam ve madeni figürler vb toplanıp koruma altına alınmaktadır. Bu koleksiyonlarda afişlere özel bir yer verilmektedir.

USTE 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin sosyal tarihiyle ilgili 1000'in üzerinde afişi bir araya getirmiştir. Toplanan afişler daha çok sendikalara, sol örgütlere, sivil toplum örgütlerine ve Kürt hareketine dairdir. Ayrıca Avrupa'daki göçmen hareketi ve Kürt diasporası da afiş koleksiyonuna dahildir. *USTE Türkiye Bölümü*'nün tüm bu arşivlerine ve yıllık Türkçe yayını olan *Sosyal Tarih*'e ücretsiz olarak ulaşmak mümkündür.³⁰⁵

304 Özdoğan,*a,g,e*, s.34-35.

305 Özdoğan,*a,g,e*, s.39-40.

2.2.4.10. #Tarih Dergi

Şekil 10. #Tarih Dergi 34. Sayı Kapak Fotoğrafi - Mart 2017

#Tarih Dergi 2009 yılında yayın hayatına başlamıştır. Anlayış olarak sosyal tarihin izinden gitmektedir.³⁰⁶

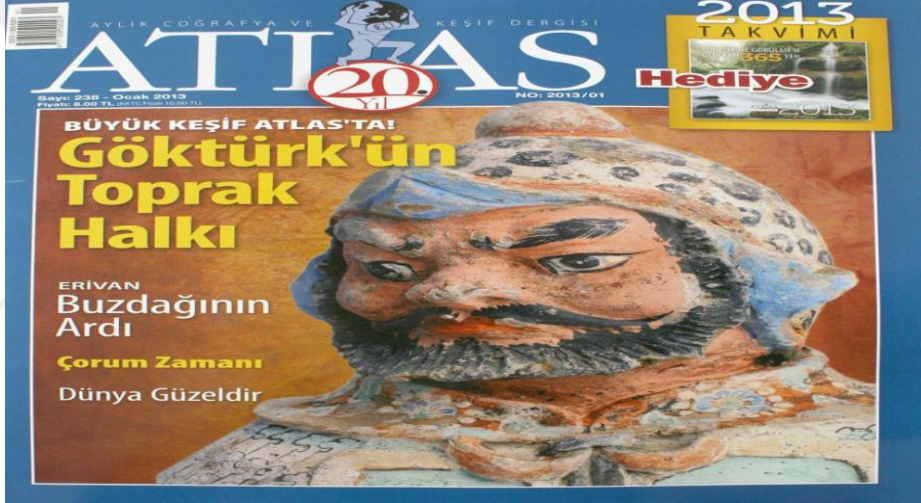
Türkiye’de sosyal tarihin gelişimine katkılarını daha iyi görebilmek için derginin ilk sayısında yer alan konulara bir göz gezdirmek yeterlidir. *Yaşarken ölünen kara tarih, Büyük Keşif: Zerdüştlüğü Anadolu’daki ilk izi bulundu, Mekke’deki mirasın yüzde 95’i yok oldu, Vatan yahut Silistre, Dünya Kupası’nın kısa siyasi tarihi, İngiliz hükümetini sarsan Mandy’nin 4 günlük İstanbul macerası, Süleyman Şah Türbesi’nin gerçek hikâyesi, Yapay zekâ insanlığın sonu mu?, Fevkalade nüsha, yaşarken yazılan tarih.*

306Murat Toklucu, “#Tarih Dergisi-Hakkında”,#Tarih Dergisi, www.tarihdergi.com , Erişim Tarihi:02.10.2017.

Tablo 5. # Tarih Dergisi Başlıklarından Örnekler

#TARİH DERGİSİ BAŞLIKLARINDAN ÖRNEKLER
Türkiye Tarihinde Yaşanan En Trajik Hadiseler ve Cezalandırma Kültürü(Sayı:60, 2019)
Kurtuluşa Doğru Geldikleri Gibi Gideceklerdi (Sayı:58, 2019)
Dünya Şairi 117 Yaşında: İlk Kez Yayımlanan Şiirleriyle Nazım Hikmet(Sayı:56, 2019)
Bir Başka Kleopatra (Sayı:33, 2017)
Kösem Sultan:Valide Sultanların En Kudretlisiydi (Sayı:19, 2015)
Parfümeri Tarihi, Bir Koku Medeniyeti, Osmanlı Tarihi (Sayı:19, 2015)
Osmanlı Arşivinde Kukla, Ortaoyunu, Karagöz ve Meddah (Sayı:30, 2016)

2.2.4.11. Atlas Tarih Dergisi

Şekil 11. Atlas Tarih Dergisi 233. Sayı Kapak Fotoğrafı-Ocak 2013

Atlas Tarih Dergisi Doğan Burda Dergi Yayıncılık tarafından Haziran 2010 yılından beri Türkiye’de yılda 6 kez yayımlanan popüler tarih dergisidir. Dergi 1993’den beri aylık yayınlanan coğrafya, keşif ve tarih dergisi olan Atlas Dergisi’nin ekidir. Atlas Tarih dergisi, Atlas Dergisi ve onun tüm ekleri gibi uzun araştırmaların ürünüdür. Dergi çalışanları dünyanın zor ulaşılabilir yerlerine kadar gidip, o bölgelerin iklimi, coğrafi özellikleri, doğal güzelliklerinin yanı sıra kültürünün özellikleri, gündelik yaşam biçimi, inançlar, etnik kökenler, ilişkiler, çatışmalar vs üzerine gözlem yapmaktadır.

“Dün hala yaşıyor” sloganıyla çıkan Atlas Tarih Dergisi sadece kuru tarihi bilgiler vermez, konu edindiği tarihte yer alan tüm sosyal hayatları her yönden

tanıtırken aynı zamanda tarihi süreçleri, kültürleri, gündelik yaşamlarından doğal zenginliklerine varıncaya kadar görsel bilgilerle birlikte gözler önüne serer. Dergi her kesimden tarih severe hitap edecek şekilde düzenlenmiştir. Gündemin tarihine değinen popüler konulara yer verir. Spor tarihinden teknoloji tarihine, savaş tarihinden siyasi tarihe, mimarlık tarihinden arkeolojiye çok yönlü araştırmalar yapar. Bunun yanı sıra bir bölgeyi incelerken, kısa tarihçeleri ve siyasi haritaları, yüzölçümleri, dini ve etnik nüfus yapısı gibi bilgiler ile birlikte ortaya koyar. Dergide Murat Köksal yayın direktörü, Kansu Şarman yayın yönetmeni olarak görev yapmaktadır. İlber Ortaylı, Gökhan Akçura, Orhan Koloğlu, Gazenfer İlber, Ersin Alok, Nurhan Atasoy gibi önemli tarihçilerin çalışmaları yer almaktadır.

Atlas Tarih Dergisi bazı önemli tarihlerde özel sayılar çıkarmaya özen gösteren bir dergidir. Örneğin Balkan Savaşları'nın 100. yılı nedeniyle 128 sayfalık *Rumeli'ye Veda* konulu özel bir sayı çıkarmıştır. Bu sayıda Balkan topraklarının kaybının nasıl geliştiğini, hem siyasi hem askeri yönüyle incelerken ayrıca bilinmeyen hikâyelerle ve bazı asker ve sivil anılarına da yer vererek aktarmıştır. Bu araştırmaları hazırlayan tarihçi kadrosunun hepsi alanında uzmandır ve her biri ayrı bir noktayı derinlemesine ele almıştır. Örneğin Prof. İlber Ortaylı, Balkan Savaşı'na giden süreçte Osmanlı'nın diplomatik ve askeri durumunu, Atlas Dergisi Araştırma Editörü Kemal Tayfur Balkan Harbi'nde Osmanlı ordusunun hangi cephelerde kimlerle nasıl savaştığını ve Orhan Koloğlu Balkan göçlerini anlatmıştır. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nden Mithat Atabay ise Mustafa Kemal'in Balkan Savaşları'nda edindiği askeri tecrübesini Gelibolu'da nasıl başarıyla ortaya koyduğunu işlemiştir. Dergi bununla yetinmeyip Oya Dağlar Macar'ın savaş sırasında hem Osmanlı hem de Balkan Devletlerinin askerlerine büyük kayıplar verdiren kolera hastalığının hikâyesine, Emre Sarıkuş'un ise esaret hikâyelerine yer vermiştir. İlaveten yazarlarından Oğuz Otay Balkan Savaşları sıralarında Sultan II. Abdülhamid'in bir müddet kaldığı Selanik'teki Alatini Köşkü'nü gezip fotoğraflayarak görsel açıdan da konuyu zenginleştirmiştir.³⁰⁷ Derginin bu çok yönlü geniş içerikli tarzı sosyal tarihçilik açısından önemli bir kaynak olduğuna delildir.

307 Atlas Tarih Dergisi, "100.Yılında Balkan Savaşları-Rumeli'ye Veda-" Özel Sayı, (Ekim- 2012), s.1-128.

Derginin Ekim Kasım-2017 sayısında yer alan *Pazarola Hasan Bey* adlı yazıda XIX. yüzyılın sonlarında doğup İstanbul'da yaşamış tamamen halktan olan bir insanın hayatına yer verilmesi derginin sosyal tarihçilik anlayışına verilecek en güzel örneklerden biridir.³⁰⁸

308Cengiz Kahraman, "Pazarola Hasan Bey" , Atlas Tarih Dergisi, Sayı:49, (Ekim-Kasım-2017), s.123.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XX. yüzyılın başlarında Batı Avrupa ve ABD köklü bir sosyal dönüşümden geçmiştir ve bu dönüşümü o zamana kadar ki geçerli olan tarih anlayışlarının açıklaması pek yeterli olmamıştır. Bu durum sosyal tarihçiliğin başlangıcı için zemin oluşturmuş ve böylece XX. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’da tarihin içerik olarak sosyal temelli olması gerektiği şeklinde bir anlayış gelişmiştir. Sonrasında bu yeni anlayış Annales Okulu sayesinde genişlemeye ve yayılmaya başlamıştır.

Annalesçiler tarihin odağını büyük şahsiyetlerden, devletten mikro aktörlere, sıradan bireylere, kitlelere çevirerek bir dönüşüm başlatmıştır. Örneğin Annales Okulu’nun öncülerinden olan Fernand Braudel’in ünlü eserlerinden olan *Medeniyet ve Kapitalizm*’in ilk cildinde klasik tarih anlayışlarında pek de yer almayan buğday, yiyecekler, içecekler, elbiseler, evler... gibi gündelik yaşamın konularını işlemesi ezber bozduran bir yenilik olmuştur.

Bloch’a göre tarihçi, bir sorunla yola çıkmalı, çeşitli disiplinlerin yardımıyla gözlem yapmalı, sonra bu gözlemlerini karşılaştırma yöntemiyle sınımalı ve sonunda öngöründe bulunmalıdır. Tarihin bilimsel hale gelmesi ancak böyle mümkün olabilir. Bu anlayıştan yola çıkarak sosyal tarihçilik üç ana temel ilke üzerine kurulmuştur. Bunlardan ilki olaylardan oluşan geleneksel tarih anlatısının yerine sorun odaklı analitik bir tarih anlayışının benimsenmesidir. İkincisi siyasete odaklanan tarih yerine insanı her yönüyle ele alan bir tarih anlayışıdır. Son olarak ise ilk iki noktanın gerçekleştirilebilmesi için diğer disiplinlerle işbirliğine ve diğer disiplinlerin veri ve sonuçlarını değerlendirmeye dayalı olmaktır.³⁰⁹

Annales’in önerdiği sorun odaklı tarih anlayışı tarihçiyi içinde bulunduğu çağın sorunlarına cevap verme uğraşısına itmiştir. Bloch’a göre tarih sadece geçmişin değil ayrıca zaman içindeki insanın bilimidir. Bu yüzden geçmişi inceleyen tarihçi bunu ancak şimdi ile anlayabilir. Doğru soruyla işe başlamanın ilk koşulu bugünü gözlemektir. Böylece şimdiki zamandan yola çıkarak geçmişi sorgulayan tarihçi içinde bulunduğu dönemin sorunlarını kavrayarak araştırmasına başlamalıdır.³¹⁰

309 Yapıcı, *Annales Okulu’nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri: Türkiye Örneği*, s.95-96.

310 Yapıcı, *a.g.e.*, s.96.

Annales Okulu fikirlerini yaymak için bir dergi çıkarmıştır. 1929 Ocak'ında *Annales Dergisi* ekonomik ve toplumsal tarih alanlarında düşünsel önderlik yapma amacıyla ve Febvre ve Bloch önderliğinde çıkarılmaya başlanmıştır. Editörlerinin tarih konusunda disiplinler arası yaklaşımı savunan görüşlerini yaymak için ekonominin, sosyolojinin ve özellikle coğrafya ile istatistiğin yöntemlerinden faydalanma yoluna giden derginin yazı kurulunda modern ve eski çağ tarihçilerinin yanı sıra bir coğrafyacı bir sosyolog bir ekonomist ve bir siyaset bilimci yer almıştır. Zamanla sosyal tarihçilik Annales Okulu'nun ve giderek artan bir ivmeyle onlara dahil olan yeni üyelerinin çalışmaları ile dünyada oldukça geniş bir sahada yayılmaya başlamıştır.

Türkiye'de bu konuda *M.Fuad Köprülü, Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ, Halil İnalçık* ve *Suraiya Faroqhi* isimli aydınlar öncü rol oynamıştır. Sonrasında *Recep Peker, Şerif Mardin, Kemal Karpat, Tuncer Baykara* ve *Mete Tuncay* gibi değerli isimlerin çalışmalarında sosyal tarihçiliğin ilkelerine rastlanmaya başlanmıştır. *Türk Tarih Kurumu* ve *Kadro Harekâtı* gibi oluşumlar da modern tarih anlayışlarına yönelmiş ve neticesinde bünyesinde sosyal tarihe yer vermişlerdir. Ayrıca Köy Enstitüleri'nin çalışmalarını inceleyen örneğin Nurgün Koç gibi akademisyenlerin de bu anlayışa katkıları olmuştur. Bir diğer katkıyı ise; *Resimli Tarih Mecmuası, Yeni Tarih Dünyası, Hayat Tarih Mecmuası, Tarih ve Toplum, Kepikeç, Popüler Tarih Dergisi, Tarih Okulu Dergisi, Güncel Tarih, Sosyal Tarih(Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Türkiye Bölümü), #Tarih Dergi, Derin Tarih* ve *Atlas Tarih Dergisi* gibi bazı popüler süreli yayınlar vermiştir.

Sosyal tarihçilik tam olarak bir ekol olarak ortaya çıkmadan önce yapılan tarih yazıcılığında da bu tarz tarih yazımından az çok izler taşımıştır. Türk tarih yazıcılığı içinde sosyal tarihçiliğin izlerinin sürülmeye çalışıldığı bu çalışmada bu benzerlikler de yansıtılmaya çalışılmıştır. Orhun Kitabeleri'nden Dede Korkut Masalları'na; Osmanlı'nın yüzyıllarından Cumhuriyet Dönemi varıncaya kadar tüm tarih yazım tarzları içerisinde barındırdıkları sosyal tarihçiliğe benzer yönler açısından tek tek incelenmiştir. Sonuçta ortaya çıkmıştır ki yüzyıllar boyunca her ne kadar daha çok büyük olayların ve büyük kahramanların tarihine odaklı bir tarih yazıcılığı söz konusu olsa da toplumun tarihini tamamen göz ardı etmek mümkün değildir. Çünkü halkın tarihi bilinmeden yapılan tarih eksik bir tarihtir. Aynı şekilde bir disiplin tek başına değil diğer disiplinlerle işbirliği içinde hareket ettiğinde ortaya çok daha zengin, doyurucu ve anlamlı ürünler çıkacaktır.

Sosyal tarihçiliğe daha çok popüler süreli yayınların yer vermeye çalışıyor olduğu gerçeği de bu çalışmada verilen örneklerde görülmektedir. Bu dergiler tarihe ilgi duyan ama klasik tarih kaynaklarından haz almayanların daha çok ilgisini çekmektedir. Bu gerçek göz önüne alındığında tarihe olan ilginin daha da artırılması için özellikle okullarda tarih ders kitaplarında sosyal tarih anlayışıyla hareket edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Hem böylece zaman zaman ezber, yararsız, kuru bilgi gibi algılanan tarihe olumsuz bakış açısı olumlu yönde değişecektir ve tarih öğrenmek de öğretmek de daha keyifli bir hal alacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında, tarih konusunda modern anlayışlara çok ihtiyacı olan Türkiye'nin, bu konuda henüz emekleme çağında olduğu düşünülse de, ilerleyen yıllarda çok daha iyi yerlere geleceği konusunda umut vaat ettiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Adalıoğlu, H.H.(1999), “Osmanlı Tarih Yazıcılığında Anonim Tevarih-i Ali Osman Geleneği”, *Osmanlı- Bilim*, C:8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,288.
- Akdağ, M.(1967), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş Devrinde Esas Düzen”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S:5,150.
- Akdağ, M.(1995), *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası-Celali İsyancıları*, Kültür Dizisi, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Akdağ, M.(1999), *Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C:1, Barış Yayınevi, Ankara.
- Akman, M.(2007), “Fuad Köprülü’nün Hukuk Tarihçiliği”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S:4, 9.
- Aksakal, H.(2015), *Türk Politik Kültüründe Romantizm*, Ed: Ahmet İnel, İletişim Yayınları, B:1, İstanbul.
- Akün, Ö. F.(2000), *Mehmet Fuad Köprülü*, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:28, İstanbul.
- Alpugan, B. B.(1999), “Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Tarih Yazıcılığı ve Tarih Yazıcılığı”,*Osmanlı-Bilim*,C:8,Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 262.
- Arı, T.(2013), *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayınları, Bursa.
- Atalay, B.(1999), “Ahmet Cevdet Paşa’nın Tarihinde Osmanlı Devleti”, *Osmanlı-Bilim*, C:8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 273.
- Atlas Tarih Dergisi(2012) “100.Yılında Balkan Savaşları-Rumeli’ye Veda-” Özel Sayı, s.1-128.
- Aydemir, Ş.S.(1932), *İnkılap ve Kadro*, Kadro Serisinden:1, Ankara.
- Aydın, S.(2008),*Resmi Tarihin Temeli: Ulusal Tarih Yazımı ve Resmi Tarihte Mitlerin Kaynağı- Resmi Tarih Tartışmaları 1*, Ed: Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara.
- Aydoğan, A.(2015), “Annales Tarih Okulu’nun Serüveni ve Türkiye’ye Yansımaları”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S: 65, Yıl:17,129.
- Bademci A, vd.(2014), “Eski Türk Yazıtları’nda Tarih ve Sosyal Tarih Üzerine Bir Deneme”, I.Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih yazıcılığı

- Sempozyumu, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:7, Bildiriler Kitabı, Ed: Nurettin Hatunoğlu, Canan Kuş Büyüktaş, *Bülent Ecevit Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırmalar ve Uygulama Merkezi(KARSAM)*, Zonguldak, 35.
- Barkan, Ö.L.(1980), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri-Türkiye'de Toprak Meselesi*, Toplu Eserler, B:1, Gözlem Yayınları, İstanbul.
- Barkan, Ö.L.(1951), “Filipe II. Devrinde Akdeniz ve Akdeniz Memleketleri”, *İstanbul Üniversitesi, İ.F.M.*, C: XII, S:3, İstanbul, 173.
- Barkan, Ö. L., *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Barkan, Ö.L.(1970), “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, *Bellekten Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C:34,S:136,Ankara,565-588.
- Baykara, B.(2017), *Tarih Metodu Öğrenme Araştırma ve Yazım*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Baykara,T.(2004), *Kız Kulesi*, Türk Tarih Kurumu, 1. Baskı, İstanbul.
- Baykara, T.(2001), *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Baskı:1,Ankara.
- Baykara,T.(1991), “Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını,Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi:2*, Sayı:69, Ankara, s.37.
- Behar, B.E(1992), *İktidar ve Tarih, Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu 1929-1937*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Berktaş, H.(1991), “Dört Tarihçinin Sosyal Portresi”, *Toplum ve Bilim*, S:54-55, İstanbul, 43.
- Bilgin, N.(1995), *Kolektif Kimlik*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Bloch, M.(2005), *Feodal Toplum*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Dogu Batı Yayınları, B:4, Ankara.
- Borotav,A.(2010), *Tarih ve Tarihçi –Annales Okulu İzinde*, Kırmızı Yayınları.
- Bottomore, T.(1997), *Frankfurt Okulu*, Çev.: Ahmet Çiğdem, Vadi Yayınları, B:2, Ankara.

- Braudel, F.(1993), *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, C:1, İmge Kitabevi , Ankara.
- Braudel, F.(2004), *Maddi Uygarlık ve Ekonomi ve Kapitalizm XV.-XVIII. Yüzyıllar(Gündelik Hayatın Yapıları)*, İmge Kitabevi, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, C:1, B:2, Ankara.
- Braudel, F.(1992), *Tarih Üzerine Yazılar*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Kuzey Kitapevi, Ankara.
- Burke, P.(2006), *Fransız Tarih Devrimi:Annales Okulu*, Çev.: Mehmet Küçük, Doğu Batı Yayınları.
- Carr, E.H. ve Fontona ,J.(1992), *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, Çev.: Özer Ozankaya, İmge Kitapevi, Ankara.
- Cevizci, A.(2006), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul.
- Chiot, D.(2002), *Marc Bloch'un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası-Tarihsel Çev.: Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'a Görüşler ve Yöntemler*, Ed: Theda Skocpol, Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, B:2, İstanbul.
- Clark, S.(1991), *Çağdaş Temel Kuramlar- Annales Tarihcileri*, Derleyen: Quentin Skinner, Çev.: Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, B:3.
- Cohen, A.G.(1998), “Karl Max'ın Tarih Teorisi”, Çev.: Ahmet Fethi, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Collingwood,R.G.(1996), *Tarih Tasarımı*, Çev: Kurtuluş Dincer, Ankara.
- Cüveyni, A.A.M.(1988), *Tarih-i Cihangüşa*, Çev: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayını, C:1, Ankara.
- Çakır, R.(2008), *Mahalle Baskısı*, Doğan Kitap, 1.Baskı, İstanbul.
- Deren, S.(2016), *Modernleşme ve Batıcılık*, Kültürel Batılılaşma-Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dizisi, C:3, B:7, İletişim Yayınları, Ed.: Uygur Kocabaşoğlu,İstanbul.
- Diñer, K.(2011), *Tarihte Açıklama ve Anlama*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Divitçioğlu, S.(2003), *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*,Yapı Kredi Yayınları, B:1

- Durdu, Z.(2002), “Frankfurt Okulu ve Türk Sosyolojisinde Eleştiri(1940-1950)”, yüksek lisans tezi, *T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı*.
- Emiroğlu, K.(2016), “Sunuş”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı:41, Ankara, 5.
- Faroqhi, S.(2000), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam- Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev: Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, B:3, İstanbul.
- Faroqhi, S.(2009), *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, Çev: Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, B:3.
- Faroqhi, S.(1985),*Duyguların da Bir Tarihçesi Vardır: Lucien Febvre'nin Yapıtları* Toplum ve Bilim, B:28.
- Fındıkoğlu, Z.F.(1953),*Türkiye'de İbn-u Haldunizm*, Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul.
- Fleischer, C.H.(1996), *Tarihçi Mustafa Ali Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, Çev:Ayla Ortaç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Freyer, H.(2012), *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, Çev. ve Ekler: Tahir Çağatay,Hazırlayan: M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Göyünç, H.N.(1977), *Tarihçiliğimizin Dünü ve Bugünü*, Türk Tarih Kurumu,Ankara.
- Gümüş, F.(2001-2002), “Yeni Yöntem ve Yaklaşımlara Açık Bir Ruh: Annales Okulu”, *Toplum ve Bilim*, S:91,319.
- Hegel, G. W.F.(2011), *Tarih Felsefesi*, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul.
- Hegel, G. W. F.(1995), *Tarihte Akıl*, Çev.: Önay Sözer, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Hızır, N.(1973), *Hegel ve Nietzsche'de Tarih Görüşü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Hobsbawm, E.(1975), *Karl Marx'ın Tarih Yazımına Katkısı*, Çev: Attila Aksoy, Birikim, S:3.
- Horkheimer, M.(2005), *Geleneksel ve Eleştirel Kuram* , Çev.: Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Iggers, G.G.(2003), *Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*, Çev.: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, B:2, İstanbul.
- İnalçık, H.(2009), *Modern Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar-Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 289-310.

- İnalcık, H.(2009) , *Devlet-i Aliyye- Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar- I,Klasik Dönem(1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, B:10, İstanbul.
- İnalcık, H.(2005) , *Tarihçilerin Kutbu-Halil İnalcık Kitabı*, Söyleşi: Emine Çaykara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, B:3, İstanbul.
- İnalcık, H.(2005), “Akdeniz ve Türkler”, *Doğu-Batı Yayınları*, S:34, 134-135.
- İnalcık, H.(2009), *Fransız Annales Ekolü ve Türk Tarihçiliği*, Doğu-Batı Yayınları, S:39, Ankara.
- İnalcık, H.(1953), *XV. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları*, İstanbul Üniversitesi, İFM, C: XV, İstanbul.
- J.P.T,(1978), *Fransa “Güvencesiz Barış”*, *20. Yüzyıl Dosyası*, C:4, MilliyetYayınları, İstanbul.
- Jamal, G. ve Kafkasyalı, M. S.(2016), *Kutadgu Bilig Araştırmaları Tarihi*, Eflal Matbaacılık, Ankara.
- Kahraman,C.(2017), “Pazarola Hasan Bey” , *Atlas Tarih Dergisi*, Sayı:49, 123.
- Kaçalin, M.S.,*Divan-u Lügat-ı Türk*,Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:9
- Karal, E.Z.(1977), *Tanzimat’tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz Kurumu Seminerleri,III.Türkiye’de Tarih Eğitimi(13,14,15 Kasım 1975)*, Hacettepe Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Karpat, K.(2009), *Ziya Gökalp’in Korporatifçilik, Millet-Milliyetçilik ve Çağdaş Medeniyet Kavramları Üzerine Bazı Düşünceler, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, C:1, İletişim Yayınları.
- Karpat, K.(2010), *Dağı Delen Irmak*, Söyleşi: Emin Tanrıyar, Timaş Yayınları, 1.Baskı,İstanbul.
- Karpat, K.(2016), *Türkiye’de Sosyal Dönüşüm-Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Karpat,K.(2017), *Etnik Yapılanma ve Göçler- Osmanlı’dan Günümüze-*, Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Karpat ,K.(2010), *Osmanlı Nüfusu*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Karpat, K.(2017), *Edebiyat ve Toplum- Osmanlı’dan Günümüze-*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

- Karpat, K, *Balkanlar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:5.
- Kayalı, K.(2000), *Mustafa Akdağ'ın Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler-Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı: Görüntüdeki Dinamizmin Gölgelediği Tikanıklık*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kılıçbay ,M. A.(1986), “Annales Okulu'nun Sonuncu Piri Fernand Braudel (1902-1985)”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C.5,S.26, 45.
- Kılıçbay,M. A.,*Fernand Braudel*,Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:6.
- Koç, N.(2013), *Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri*, İdeal Kültür Yayıncılık, 1.Baskı.
- Koçu, R.E.(1957), “Amelya Hanımlar” , *Yeni Tarih Dünyası*, Cilt:1, Sayı:5, Ercan Matbaası, 216.
- Köken, N.(2002), “Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi(1923-1960)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü*, Doktora Tezi, Isparta.
- Köprülü, F.(2004), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Köprülü, F.(1984), *İslam Medeniyet Tarihi- Başlangıç*, W.Barthold, Diyanet İşleri Başkanları Yayınları, B:6, Ankara.
- Köprülü,M.F.(2006), *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*,B:4, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Küçük,H.(1977), *Mümtaz Turhan(Bütün Yönleriyle)*, İrfan Matbaası,1.Baskı, İstanbul.
- Kütükoğlu, B.1986), “Tarihçi Cevdet Paşa”, *Ahmet Cevdet Paşa Semineri*(28 Mayıs 1985), İstanbul.
- Lewis, B.(1960), “Türkiye’de Tarihçilik ve Milli Uyanış”, *Türk Yurdu*, S:10, 281.
- Mardin, E.(2012), *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa(1822-1895)*,Diyanet Vakfı Yayınları, B:1, İstanbul.
- Mardin, Ş(1992), *Din ve ideoloji*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- Mardin, Ş.(2016), *Türkiye’de toplum ve Siyaset-Makaleler 1* , İletişim Yayınları, 22. Baskı, İstanbul.
- Mardin, Ş.(2015), *Bediüzzaman Said Nursi*, İletişim Yayınları, 18. Baskı, İstanbul.

- Marx, K.(2005), *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, B:6, Çev:Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara.
- Oral, M.(2014), *Türkiye’de Romantik Tarihçilik*, Yeni İnsan Yayınevi, S:2.
- Ortaylı, İ.(1986), *Osmanlı Tarih Yazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler, Türkiyede Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Düzenleyen: Sevil Atauz, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.
- Ortaylı, İ.(2011), *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara.
- Özakupınar, Y., *Mümtaz Turhan*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:41.
- Özcan, A.(2011), *Türkiye’de Popüler Tarihçilik(1908-1690)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özdemir, M. ve Erşahin, S.(2005), *İslam Tarihi Araştırmalarında Yöntemle İlgili Bazı Mülahazalar-İslami İlimlerde Metodoloji/Usul Meselesi II- Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantılar Dizisi:1*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Ensar Neşriyat,B:1, İstanbul.
- Özden, B. A.(2004), *Ahmet Rıza-Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Dizisi, Cilt:1, Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, Ed: Mehmet Öznur Alkan, B:6, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özdoğan, Z(2008), “Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü(USTE) ve Türkiye Koleksiyonları”, *Kebikeç Dergisi*, Kinaz Kitapevi, Sayı: 25, 31.
- Özel, O ve Çetinsaya, G.(2002), “Türkiye Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı: Bir Bilanço Denemesi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S:91,3.
- Özlem, D.(2000), *Tarih Felsefeleri*, İnkilap Kitabevi, İstanbul.
- Öztuna, Y.(1954) “Preziosi- İstanbul Aşıkı Ressam”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı:59, Cilt:5, İskit Yayınevi, s.95.
- Palabıyık, H.(2006), *Ord. Prof. Dr. Mehmet Fuad Köprülü’nün İlmi Hayatı ve Tarihçiliği*, Akçağ Yayınları, B:1, Ankara.
- Parlatır, İ. *Kadro*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 24.
- Popüler Tarih Dergisi(2016), “Asırlar Süren Askeri, Ticari ve Kültürel Boyutlarıyla Olumlu Bir Ortak Geçmişin Peşinde- Türkler ve Fransızlar Arasındaki İlişkiler”, Dünya Yayıncılık, Ed: Mine Haksal, Sayı: 77, Yıl: 2016.

- Ritzer, G.(2013), *Klasik Sosyoloji Kuramları*, Çev: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayın LTD, B:1, Ankara.
- Ritzer, G.(2013), *Modern Sosyoloji Kurumları*, Çev.: Himmet Hülür, DeKi Basım Yayın LTD, B:7, Ankara.
- Sadettin, H. E.(1992), *Tacü't Tevarih*, Ed.: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Safran, M.(2011), *Tarih Nasıl Öğretilir? (Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri)*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Sancaktar, F.M.(2010), “Tarih Felsefesi”, *İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü Ders Notları*, 27.
- Sevengil, R.A.(1957), “Çengiler”, *Yeni Tarih Dünyası*, Cilt:1,Sayı:4,Ercan Matbaası, 165.
- Sezen,L.(2012), “Prof. Dr. Mümtaz Turhan’ın Milli Kültür ve Halk Kültürü ile İlgili Görüş ve Önerileri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,Sayı:48, Erzurum, s.150.
- Sönmez, E.(2008), *Annales Okulu ve Türkiye’de Tarihyazımı(Annales Okulu’nun Türkiye’deki Tarihyazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980’e)*, Daktylos Yayınevi, İstanbul.
- Şami, N.(1949), *Zafername*, Çev.: Necati Lugal, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara.
- Şimşek, A. Aköz, A.(2017), *Türkiye’de Akademik Tarihçilik, Profesyonel Tarihçiliğe Kısa Bir Bakış*, Kronik Kitap, 1.Baskı, İstanbul.
- Şimşek, A. ve Satan, A.(2011), *Milli Tarihin İnşası*, Tarihçi Kitapevi, B:1, İstanbul.
- Şirin, İ.(2011), *Genel Tarih Anlayışları, Tarih Nasıl Yazılır? Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji(93-117)*, Ed:Ahmet Şimşek, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Tanju, İ.(2009), *Tarih Üzerine Düşünceler*, İstanbul Ötüken Yayınları.
- Tansel, F. A.(1967), “Profesör Fuad Köprülü Hakkında Bazı Notlar”, *Türk Kültürü*, Yıl:5, S:57, 649.
- Thompson, P.(1999), *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih*, Çev.: Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, B:1
- Togan, Z. V.(1981), *Tarihte Usul*, Enderun Yayınları, B:3, İstanbul.
- Tokgöz, O.(2014), *Siyasal İletişimi Anlamak*, İmge Yayınları.

- Toprak, Z.(2017), *Türkiye’de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928*, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul.
- Toprak, Z.(2016), *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm(1908-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- Toprak,Z.(2006), “Bir Hayal Ürünü: İttihatçıların Türkleştirme Politikası”, *Sosyal Tarih Dergisi*, Sayı:146, s.14-22.
- Toprak,Z.(2012), *Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji*,Doğan Kitap, 1.Baskı, İstanbul.
- Toprak,Z.(1995), *Milli İktisat-Milli Burjuvazi(Türkiye’de Ekonomi ve Toplum1908-1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Toprak, Z.(2012), “Tarih Felsefesi - Türkiye’de Çağdaş Tarihçilik ve Eric Hobsbawm Faktörü”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S:227, 37.
- Tosh, J.(1984), *Tarih Peşinde-Modern Tarih Çalışmalarında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular*, Çev.: Özlem Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Turhan,M.(2010), *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Çamlıca Yayınları, 6.Baskı, İstanbul.
- Turhan,M.(1964), *Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri*, Bedir Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.
- Turhan,M.(2015), *Garplılışmanın Neresindeyiz- Takdim*, 1.Baskı, Altınordu Yayınları, Ankara.
- Tülbentçi, F.F.(1950), “Yazık cihan bir kahraman kaybetti”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı:2, Tan Matbaası, s.42.
- Uzunçarşılı, İ.H.(1987), *Osmanlı Tarihi*, C: 4, Ankara.
- Ülken, H. Z.(1976), *Millet ve Tarih Şuuru*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ülken, H. Z.(2001), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İş Bankası Ülken Yayınları.
- Woodhead, C., *Şehnameci*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:38.
- Yelken, R.(2008), *Tarih Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Konya, B:1.
- Yurdaydın, H. G.(2002), *Düşünce ve Bilim Tarihi(1300-1600)*, *Türkiye Tarihi*, Ed:Sina Akşin, Cem Yayınları, İstanbul.
- Yücel, T.(2015), *Yapısalcılık*, Can Sanat Yayınları, B:3, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Adalıoğlu, H.H(2009), “Bir Siyasetname Olarak Kutadgu Bilig”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 239.
- Acun, R. (2015) “Konjonktür, Tarih ve Tarihi: Metot Vurgulu Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C:32, S:1, 15.
- Akdağ, M.(1945), “Celali İsyânlarının Başlaması”, *Ankara Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi*, C: 4, No:1, 26.
- Akgün, M.(1999), “1839-1920 Yılları Arasında Türkiye’de Aydınlanmanın Uzantısı Olarak Temsil Edilen Felsefi Akımlar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 40, S:1, 487.
- Albayrak, A.(2000), “Bir Medeniyet Kuramcısı Olarak İbn-i Haldun”, *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:9, S:9, Bursa, 2.
- Alican, M.(2009), “Peter Burke - Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu,Tarih Okulu”, *Kitap Tanıtımı*, S:4, 168.
- Anaç, H.(2016), “Georges Duby'nin Tarihyazımı Üzerine Yaklaşımları”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C:3, S:9, 7.
- Arıkan, Z.(1991), “Osmanlı Tarih Anlayışının Evrimi”, *Tarih ve Sosyoloji Semineri(28-29 Mayıs 1990) Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul,77.
- Arıker, S.(2015),”Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:8, 204.
- Armağan, A.(2011),”Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler”, *Akademik Bakış Dergisi*, C:5, S:9, 142.
- Arslan, M., ve Çelebi, M. S., “Kültür Araştırmalarında Yüz Yıllık Ufuk: Fuad Köprülü ve Metodolojisi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S:16,C:2, 21.
- Aksakal, H.(2010), “Oswald Spengler’in Tarih, Kültür ve Medeniyet Anlayışı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:3, S:12, 38.
- Ayan, E.(2011), “Türk Tarihyazımının Evriminde Annales Kuramının Yorumu”, *Tarih Okulu Dergisi*, S:11, 75-76.
- Bozkurt, E.(2007), “Kant’ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması”, *Anayasa Yasası Dergisi*, S:24, 519.

- Emiroğlu,K,“Editörden Dergi Tanıtımı”, www.kepikcedergi.org.tr, (Erişim Tarihi:24.08.2017.).
- Er, K.(2014), “Üretim İlişkileri Temelinde Modernizm ve Postmodernizmin Azgelişmiş Ülkeler Üzerine Etkileri”, *Dokuz Eylöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 16, S:3, 420.
- Ergan, N.G.(1999), “Siyasetnamelerimizde Çizilen Devlet Adamı Portresinin Temel Özellikleri”, S: 8.
- Ergin, M.(2003), “Orhun Abideleri-Önsöz, Hisar Kültür Gönüllüleri”, <https://www.academia.edu/3376912>, (Erişim Tarihi:09.03.2017.).
- Faroğhi, S.(1999), “Çatışma, Uzlaşma ve Uzun Dönemli Beka: Bektaşi Düzeni ve Osmanlı Devleti - XVI.-XVII. Yüzyıllar”, Çev: Derya Öcal, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi*, S:12, 9.
- Güler, M,(2014), “Yayın Kritiği: Ahmet Özcan-Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi(TUHED)*,3/2, 2014, 202.
- Gümüşlü, B.(2000), “Mustafa Akdağ’ın Tarihçiliği ve Türk Tarihçiliğindeki Yeri”,Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *yüksek lisans tezi*, Ankara.
- Gümüşlü, B.(2010), “Türk Tarihçiliğinde İlk Ekonomik Tarih Denemesi ve Tepkiler”, *Kebikeç Dergisi*, S:29, 8.
- İnalcık, H.(1943), “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *A.Ü.D.T.C.F Dergisi*, C:1, S:2, 89.
- İnalcık, H.(1996), “Ziya Gökalp”, *Türk Yurdu Dergisi*, S:103, 3.
- Kara, R. ve Yılmaz, O.(2010), “Dede Korkut Hikâyelerinde Sosyal Hayat”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi I, 2*.
- Karaömerlioğlu, A.(2001-2002), “Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S:91, 81-99.
- Kavaz, İ.(2012), “Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S:63, 99-100.
- Keskin, A.(2008), “Post-modern Dünyada Modern Tarih Yapmak Üzerine”, *U.Ü Fen-Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:15/2, 356.

- Kınlı, İ. Ö.(2015), “Mektuplarla Yeni Tarih Yazımının Doğuşu:Annales Okulu’nun Kuruluş Sosyolojisi”, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S:39, 514-515.
- Koç,N. “Köy Enstitüleri Hakkında Sözlü Tarih Araştırması”, <https://karabuk.academia.edu/tr> , 66, (Erişim Tarihi: 19.12.2017).
- Koç, Y.(2013), “Ömer Lütfi Barkan’ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Bilig)*, S:65, Ankara, 177.
- Korlaelçi, M.(1985), “Pozitivizmin Türkiye Girişi”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:2, Kayseri, 210.
- Köse, M. ve Yıldız A.(2012), “Tarih Eğitiminde Sosyal ve Kültürel Konuların Öğretimi”, *Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi I*, 86.
- Küçükcan, U.(2002), “Frankfurt Okulu ve Kitle Kültürü Çalışmaları”, *Kurgu Dergisi*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, S: 19, 257.
- Malhut, M.(2011), “Sistem ve Tarih”, *Dokuz Eylül Üniversitesi History Studies Dergisi*, C:3, S:1, İzmir, 206.
- Meydan, H.(2017), “Osmanlı Son Döneminden Ahlak ve Terbiyeye İki Farklı Yaklaşım: Abdullah Şevket ve Mehmet Hazık’ın Ahlak ve Terbiye Anlayışları Üzerine bir Değerlendirme-Özet”,*Tarih Okulu Dergisi(TOD)*,Yıl:10, Sayı: 29, Mart-2017,1.
- Ocak, A,Y.(2016), “Bugünün Dünya ve Türkiye Tarihçiliğinde Fuad Köprülü Ne İfade Ediyor?(Fuad Köprülü’nün 50. Vefat Yıldönümü Münasebetiyle)”, *Vakıflar Dergisi*, S:46,181.
- Okumuş, E.(2006), “İbn-u Haldun’un Osmanlı Düşüncesine Etkisi”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S:15,144.
- Özbaran, S.(1987), “Tarihin Alanı ve Yöntemi Üzerine Son Gelişmeler”, *E.Ü.Edebiyat Fakültesi; Tarih İncelemeleri Dergisi*, S:3, 11.
- Özbek, N.(1992) “Hayat Tarih Mecmuası”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S:103, s.53-54.
- Özkan, S. “Güncel Tarih-Hakkında”, *Güncel Tarih Dergisi*, www.guinceltarih.org, (Erişim Tarihi: 16.09.2017.).

- Özkan,S.,Çilingir,S., “Marc Bloch veAnnales Okulu ”,<http://www.gunceltarih.org/2013/10/marc-bloch-ve-anneles-okulu.html> , (Erişim Tarihi: 21.11.2016.).
- Özkan, K.(2014), “Türk Modernleşmesinde Pozitivizmin Bilim Algısı”, *Belgi Dergisi*, S:7, 934-935.
- Sander, O.(1973), “Tarihte Yöntem”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,28/1,71.
- Sezgin, F.(2015), “Müslümanların Coğrafya Tarihine Bugüne Kadar Bilinmeyen İnanılmaz Büyük Katkısı”, *ERUSAM(Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi),Erciyes Üniversitesi Basın Yayın Müdürlüğü*, Kayseri,3.
- Sönmez E.(2012), *Annales Okulu'nun Türkiye'deki Tarih Araştırmalarına Etkisi*, T.C.Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları:3379,Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü anma ve armağan kitapları dizisi:43,MRK Baskı ve Tanıtım, Ankara.
- Şahin, M. C.(2005), “Türkiye’de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü”, *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C:25, S:2, 168.
- Şimşek, A.(2001), “Tarih Eğitimde Efsane ve Destanların Rolü”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C:2, S:3, 16.
- Türk Tarih Kurumu, Tarihçe , <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce> , (Erişim Tarihi: 16.12.2017.)
- Taşbaş, E.(2011),“Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Kısa Bir Bakış”,*Akdeniz Üniversitesi Mediterranean Journal of Humanities*,B:1,S:2, 216.
- Tuncay, M.(2003), “Çokkültürlülük Perspektifleri-Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları” *Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi-İstanbul Bilgi Üniversitesi*, No:2, s.6.
- Ünal, N(2017) “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Kadınları-Özet”, *Tarih Okulu Dergisi(TOD)*, Yıl: 10, Sayı: 29, 1.
- Ünal, Y.(2010), “Türkiye’de Tarihçilik, Tarihçiliğin Gelişimi(XV-XX. Yüzyıl) ve Türk Batı Tarihçiliğine Örnek İki Kitabın Karşılaştırmalı Analizi”, *Kelam Araştırmaları*, C:8, S:2, 195.

Vardar, N.(2014), “Tarih Vakfı Başkanı Bülent Bilmez Anlattı- Resmi Tarih Konu Sıkıntısı Yaşatmıyor”, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/152704> , (Erişim Tarihi: 05.08.2017.).

Yapıcı, M. İ.(2015), “Annales Okulu’nun Siyasi Tarih Disiplinine Etkileri: Türkiye Örneği”, *Alternatif Politika Dergisi*, C:7,S:1, 93.

Yüksel,A, “Tarihçe-Hikâye-i Faslı-ı Kebikeç”, www.kebikce.org, (Erişme Tarihi: 24.08.2017.).

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Resimli Tarih Mecmuası Başlıklarından Örnekler	99
Tablo 2. Hayat Tarih Mecmuası Dergisi Başlıklarından Örnekler	103
Tablo 3. Kepikeç Tarih Dergisi Başlıklarından Örnekler	106
Tablo 4. Popüler Tarih Dergisi Başlıklarından Örnekler	109
Tablo 5. # Tarih Dergisi Başlıklarından Örnekler	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Resimli Tarih Mecmuası Dergisi Kapak Fotoğrafi-1950-	97
Şekil 2. Yeni Tarih Dünyası Kapak Fotoğrafi	99
Şekil 3. Hayat Tarih Mecmuası 1.Sayı Kapak Fotoğrafi-Temmuz 1966-	101
Şekil 4. Tarih ve Toplum Dergisi 190. Sayı Kapak Fotoğrafi -Ekim 2009-	104
Şekil 5. Kepikeç Dergisi 21. Sayı Kapak Fotoğrafi -2006-	105
Şekil 6. Popüler Tarih Dergisi Kapak Fotoğrafi - Haziran 2000-	107
Şekil 7. Tarih Okulu Dergisi 15. Sayı Kapak Fotoğrafi - Eylül 2013-	109
Şekil 8. Güncel Tarih İnternet Adresi Tanıtım Görseli	111
Şekil 9. Sosyal Tarih Dergisi Logosu	112
Şekil 10. #Tarih Dergi 34. Sayı Kapak Fotoğrafi - Mart 2017-	114
Şekil 11. Atlas Tarih Dergisi 233. Sayı Kapak Fotoğrafi-Ocak 2013-	115

ÖZGEÇMİŞ

Bartın'da doğdu. İlk ve orta eğitimini Bartın'da tamamladı. 2015 senesinde Karabük Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2016'da ÇAD sisteminden Karabük Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. 2017'de Açıköğretim Üniversitesi'nden Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Bölümü'nden mezun oldu. Şuan özel bir kurumda tarih ve felsefe öğretmenliği yapmaktadır.

